

TERMÉSZETISMERETI TANÖSVÉNYEK BUDAPESTEN

TERMÉSZETISMERETI
TANÖSVÉNYEK
BUDAPESTEN

TERMÉSZETISMERETI TANÖSVÉNYEK BUDAPESTEN

Szerzők: Bajor – Dr. Lampert Rita, Bajor Zoltán

Szakmai és nyelvi lektorok: Mirtse Áron, Lendvai Csaba

A térképeket Szabó Vera készítette

ISBN 978-615-80925-1-7

Minden jog fenntartva

© Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, 2018

Kiadja: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Felelős kiadó: Halmos Gergő

Tervezés, tördelés, nyomdai előkészítés: Kitaibel Bt.

Nyomta és kötötte: Elektroproduct Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Mészáros László cégvezető

Tartalom

Előszó	6	Mocsáros tanösvény	62
A tanösvények kialakulásának története és szerepük		Róka-hegy tanösvény	64
Budapest természetvédelmében	7	Homoktővis tanösvény	66
Budapest természetismereti tanösvényeit létesítő		Felsőlőrakosi-rétek tanösvény	68
szervezetek bemutatása	10	Budai Arborétum tanösvényei	70
Budapest természetismereti tanösvényeinek		Rupp-hegy tanösvény	74
bemutatása	22	Kis-Sváb-hegy tanösvényei	78
Országosan védett területek	25	Ördög-omron tanösvény	82
Örökerdő tanösvények	26	Naplás-tó tanösvény	86
Jane Goodall tanösvény	30	Merzse-mocsár tanösvény	90
Pálvölgyi-barlang tanösvény	32	Tétényi-fennsík tanösvény	94
Szemlő-hegyi Tanösvény	34	Soroksári Botanikus Kert tanösvény	98
Sas-hegy tanösvényei	36	Kondor utcai libanoni cédrus	102
Hasznos Hulladék út	38	Nem védett területek és parkok	105
Jókai-kert tanösvényei	40	Tabáni tanösvény	106
Fővárosi Állat- és Növénykert Japánkerti		Óbudai-sziget tanösvény	108
tanösvény	42	Záporokerti Meseösvény	110
Tamariska-domb tanösvény	44	Farkaserdő tanösvényei	112
Honvéd-Hunyadi tanösvény	46	Kamaraerdei tanösvény	114
Pusztaszeri úti védett földtani alapszelvény	48	Brassó-Komondor Park és Tanösvény	116
Fűvészkerthi bemutató	50	Városliget – Madárbarátok tanösvénye	118
Gellért-hegyi bemutató	52	Páskom-liget tanösvényei	120
Helyi védettségű területek	55	Sashalmi-erdő tanösvény	122
Ferenc-hegy tanösvényei	56	Kis Dunai-öböl tanösvény	124
Apáthy-szikla tanösvény	58	Madárvilág bemutató – Kopaszi-gát	126
Balogh Ádám-szikla tanösvény	60	Dendrológiai bemutató	128

Előszó

Hazánkban a kirándulás, a természeti kincsek felkeresésének, a természetben való kapcsolódásnak hagyománya évszázados múltra tekint vissza. Magyarország lakosságának jelentős része tisztában van azzal, hogy az európai kontinensen belül milyen különleges a Kárpát-medence élővilága, melyet a sokszínűség, a kiterjedt erdők és az Alföld hatalmas gyepterületei egyaránt jellemeznek.

Ugyanakkor sajnálatos módon egyre többen vannak olyanok, akik jövőjük érdekében városokba költöznek, maguk mögött hagyva azokat a tájakat, amelyek addig meghatározóak a voltak számára. Ez a folyamat évtizedek óta tart, aminek eredményeképpen lassan, de fokozatosan mind jobban elszakadunk a minket körülvevő természettől, ezáltal egyre kevésbé becsüljük, és nem tulajdonítunk nagy jelentőséget annak, ha a hírekből netán azt halljuk, hogy egy-egy értékes hazai élőhely milyen károkat szenvedett egy felelőtlen beruházás vagy szándékos vandalizmus okán.

Ugyanakkor természeti kincseink – melyeknek kiterjedése sajnos lassú, de folyamatos csökkenést mutat – szinte mindenütt ott vannak, legyen szó lakóhelyünk közeléről, vagy bármely más hazai tájról, ahol éppen megfordulunk.

Nincs ez másként fővárosunk tekintetében sem, hiszen Budapest ma még olyan természeti értékek tárháza, amelyekre méltán lehetünk büszkéek nemcsak határainkon belül, hanem azon kívül is. Gondoljunk csak kiterjedt barlangjainkra, vagy gyógyvizű forrásainkra, melyek fürdőinket táplálják. De ugyanilyen jelentősek felszíni értékeink is, mint amilyen a Sas-hegy, a Gellérthegy vagy a Budai Tájvédelmi Körzet, melyek európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Ugyanakkor feltehetjük a kérdést magunknak: vajon mennyire ismerjük jól Budapest e rejtett arcát? Mennyire vagyunk tisztában azzal, hogy milyen városban élünk? Egyáltalán, tudjuk-e kellő alaposággal, hogy természeti kincseit tekintve hol helyezkedik el hazánk az európai kontinensen belül?

Mindezen talányok megválaszolását segítik elő az elmúlt 15–20 évben öröndetesen szaporodó hazai tematikus utak, amelyek kiépítésüket követően

számos információt képesek megosztani a látogatókkal, kirándulókkal. Ezek az útvonalak tájékoztató táblák, tanösvények, vezetőfüzetek és számos más megoldás segítségével igyekeznek szolgálatunkra lenni és információhségünket kielégíteni, legfontosabb szerepüket talán a diákok korosztályában töltve be. A fiatalok ugyanis kitűnő kiegészítő adatokat találhatnak ezen utak végigjárása esetén, melyek egyfajta szabadtéri tanteremként is funkcionálnak, vagyis a jövő generáció környezeti nevelésében nélkülözhetetlenül fontos szerepük lehet.

Kevesen gondolják, hogy ilyen utakat, tanösvényeket Budapesten is találhatunk, nem is keveset. A több mint 40 darab természetismereti tanösvény, mely az elmúlt évtizedekben kiépítésre került, 30 kilométeres úthálózatot jelent, ahol a legkülönbébb élőhelyeken tehetünk olyan kirándulást, melyen szakvezető segítségével nélkül, önmagunk tanulhatunk. Segítségükkel rendkívül sok érdekességet megtudhatunk szűkebb fővárosunk, de akár tágabb hazánk természeti kincseiről, ezek jelentőségéről és az őket veszélyeztető tényezőkről egyaránt.

Könyvünk a budapesti tanösvények hálózatának alaposabb megismerését tűzte ki célul, és igyekszik hathatós segítséget nyújtani többek között ezek behatóbb megismeréséhez, megközelítésükhöz, valamint összefoglalja az itt található értékekről szóló információkat és az adott terület természetvédelmi jelentőségét.

A szerzők és a tanösvények építői egy emberként biztatják a kedves Olvasót, hogy látogasson el ezekre a területekre, tudjon meg minél többet Budapest zöld értékeiről, és próbáljon meg vigyázni rájuk, hogy az utánunk következő generációk is élvezhessék ezeknek a varázslatos, de sok tekintetben veszélyeztetett területeknek a látványát, élővilágát és élettelen természeti kincseit.

Budapest, 2018. február 26.

Bajor Zoltán
elnök

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

A tanösvények kialakulásának története és szerepük Budapest természetvédelmében

Történet

A mai értelemben vett és sokak által ismert tanösvények története csaknem egy évszázados. 1920. október 19-én összehívták a főleg önkéntesekből álló Palisades Államközi Túra Konferenciát (Palisades Interstate Trail Conference, 1923-tól New York – New Jersey Trail Conference [NYNJTC]), amelynek célja túraútvonalak létrehozatala és fenntartása, illetve ezekhez kapcsolódó könyvek, valamint térképek kiadása volt Észak-Amerikában. Benton MacKaye erdész javaslatára 1922-ben el is kezdték a Maine-t Georgiával összekötő 3400 km hosszú útvonal kiépítését; ez az úgynevezett Appalachian Trail, melynek első szakaszát 1923. október 7-én lelkes önkéntesek nyitották meg. Tulajdonképpen ez szolgált alapjául az első tanösvénynek. 1925-ben a Palisades Interstate Park igazgatója alakította ki az első hivatalos tanösvényt, Palisades Interstate Park Trail néven, amely New York és New Jersey Állam között húzódik, és mára 48 km hosszú, 5 különálló útból álló tanösvényhálózattá vált.

Európa első tanösvényei sem vártak sokat magukra, ugyanis 1930-tól Németországban folyamatosan hozták létre a természetismere-ti ösvényeket. Az első a Bärenfels-i Örökerdő

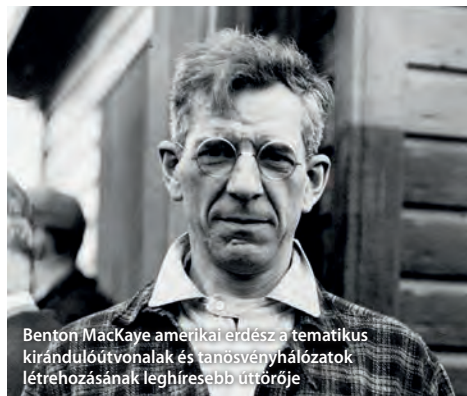

Tanösvény, amely egy 170 hektár kiterjedésű erdőben található, ahol Hermann Krutzsch 1926-tól kezdve a mölleri eszme és barenthoreni gyakorlati gazdálkodás ötvözetét szándékozott bemutatni. Nyolc év múlva mindez már a német erdőgazdálkodás fő irányvonalává vált, sőt Európa-szerte elterjedt. 1995-ben a németországi tanösvények kevesebb mint fele, 1998-ban pedig csupán 0,3%-a foglalkozik más témával, mint az erdő, illetve az erdészet.

1970-et Európa Természetvédelmi Événé nyilvánították, így ennek alkalmával Svájcban is létesítettek tanösvényeket. Ernst Zimmerli 1972-ben építette ki az úgynevezett „tisztá tudás” tanösvényt, melyhez oktatási segédanyagot is készített, valamint elsőként megfogalmazta a tanösvény-készítés alapvető szabályait is. Nem sokkal később, 1982-ben Magyarországon is megépült az első tanösvény, Lóczy Lajos gejzír sétaút néven.

Fogalma

A tanösvények fogalmát sokszor az erdei iskolákkal mossák össze, ez utóbbiban azonban az ismeretterjesztés szaktanári vezetéssel, leginkább óvodás és általános iskolás korosztály számára történik, míg a tanösvények változatosabb korösszetételű látogatóknak szólnak, és önállóan is bejárhatók.

Benton MacKaye amerikai erdész a tematikus kirándulóútvonalak és tanösvényhálózatok létrehozásának leghíresebb úttörője

A tanösvény abban különbözik a hagyományos túraútvonalától, hogy annak szokásos be rendezési tárgyain túl tájékoztató táblák, illetve kirándulásvezető és segítő karók is tartozhatnak hozzá, amelyek a kijelölt terület értékeiről tájékoztatnak. A tanösvény útvonala tehát nem más, mint egy állomáshelyeket összekötő útvonal.

Előnye, hátránya

A tanösvények gyakorlati szempontból a legkönnyebben megvalósítható környezeti nevelési létesítmények, így e kategórián belül a legelterjedtebbek. Nagy előnyük, hogy az értékeket azok közvetlen közelében, természetes körülmények között lehet bemutatni, külön erre specializálódott szakértő személyzet nélkül. Meg kell azonban említeni azt is, hogy a szakvezetéssel szemben nagy hátránya az egyoldalú tájékoztatás, valamint hogy a megnövekedett látogatólétszám miatt az adott érték közvetlen környezete károsodhat. A tanösvények tehát mindenképp hatással vannak az adott területre, azonban egy jól megválasztott útvonallal, az új turisztikai célpontok kijelölésével éppen a sérülékeny, a látogatószámmal szemben igen érzékeny területeket tudjuk tehermentesíteni.

Leg-leg-leg

Hazánk tanösvényei közül a leghosszabb az *Egyek-Pusztakőcsi tanösvény*, amely 25 km hosszú, a legrövidebb pedig a *Pálvölgyi-barlang fel-színén* lévő, mindössze 20 méteres tanösvény.

Budapest védett területein az elmúlt két-három évtizedben több tucat tanösvény létesült

A jó tanösvények a legkisebbek számára is tartalmas kikapcsolódást nyújtanak

Külföldi példákat tekintve Nagy-Britanniában a tanösvények átlagosan 2,7 km hosszúak, míg az Amerikai Egyesült Államokban csupán 800 métereseek.

A budapesti tanösvény-hálózat jelentősége

Felmerülhet a kérdés, hogy egy világvárosban miért kell, egyáltalán van-e értelme természetvédelmi tanösvényeket létesíteni? Be lehet itt mutatni valamit egyáltalán? Szerencsére Budapesten számos védett és védelemre érdemes erdő, gyepek és vizes élőhely található, de még ezeknél is jelentősebb a felszín alatti formakincs gazdagsága, valamint a barlangok nagy száma.

A város közigazgatási határain belül – jelenlegi ismereteink szerint – több mint 1400 vadon élő növényfaj és több mint 270 madárfaj fordul elő. A növények közül a teljes fajszámon belül mintegy 190 élvez törvényes oltalmat. Madarak esetében pedig még meglepőbb, hogy a költőfajok száma városi viszonyokhoz képest kiemelkedően magas, eléri a 120-at.

Budapest és környékének flórája az egyik legjelentősebb hazánkban. Területének határán még a fokozottan védett Janka-sallangvirág (*Himantoglossum jankae*) is megtalálható

E néhány kiragadott példa is jól mutatja, hogy fővárosunkban van még mit bemutatni, annak ellenére, hogy a fajgazdagság manapság már nem érvényes az egész városra. A természetes és a természetközeli élőhelyek kis kiterjedésű, egymástól jórészt elszigetelt zárványterületekre szorultak vissza, vagyis a főváros élőhelyei igazi „állatorvosi lovak”. Egyrészt sok természeti értéket rejtnek, másrészt viszont számtalan tényező veszélyezteteti fennmaradásukat. A területek többsége azonban kis erőfeszítéssel, rövid úton bejárható, ráadásul könnyedén megközelíthető a közösségi közlekedési eszközökkel is. Sokszor elég csak egy-másfél órát rászanni az adott tanösvény bejárására, hiszen az utazással együtt ennyi idő alatt is élményekkel gazdagodva térhetünk haza.

Budapest természetvédelmi területeit felfoghatjuk úgy is, mint tantermeteket, ahol nem az a cél – mint egyes igen érzékeny élőhelyek esetében –, hogy természeti örökségüket az emberek teljes kizárásával őrizzük meg a jövő generációi számára, hanem éppen ellenkezőleg: tanösvények

kialakításával célirányosan vezetve a látogatót, nemcsak a természetbe csábítanak ezek a létesítmények, hanem ismeretátadás mellett a védett értékek taposását is megelőzik egy-egy jól kijelölt sétaút segítségével. Ezeket a lehetőségeket több civil és állami szervezet is felismerte, aminek következtében az elmúlt egy évtizedben szinte minden évben átadásra került egy-két új, ilyen jellegű létesítmény.

Összefoglalva elmondható, hogy a XXI. században elérkeztünk arra a szintre, hogy a természetvédelmet nem elég hangzatos szavakkal, minimális emberi tevékenységgel művelni, hanem az egyre szűkülő védett területek megmentéséhez társadalmi összefogásra van szükség. Az itt felmerülő problémákat viszont csak figyelemfelhívással, környezeti neveléssel lehet elérni. Nincs ez másként a nagyvárosokban sem, amennyiben a település meg tudta őrizni természeti értékeinek legalább egy részét.

Ezek egyik legjobb formája a tanösvényekkel való bemutatás, ugyanis ezek a létesítmények az év bármely szakaszában, legtöbbször előzetes egyeztetés nélkül látogathatók.

Magyarország természeti értéke Európában kiemelkedő. Ezt bizonyítja, hogy a több országból kipusztult székicsér (*Glareola pratincola*) még ma is költ hazánkban

Budapest természetismereti tanösvényeit létesítő szervezetek bemutatása

Az alábbi fejezet azokat az állami és civil szervezeteket mutatja be röviden, amelyek önállóan vagy segítőként, de közvetlenül részt vettek a főváros jelenlegi természetismereti tanösvényhálózatának kiépítésében. A szervezetek bemutatása abc-sorrendben történik.

Agora Lokálpatrióta Egyesület

1184 Budapest, Lakatos út 32.

www.agorale.hu

agoraegyesulet@gmail.com

A XVIII. kerületben működő Agora Lokálpatrióta Egyesületet 15 lelkes magánszemély alakította meg 2014-ben. A városrészt aktívan is tenni akaró szervezet legfontosabb célkitűzése a Lakatos lakótelepen élők életkörülményeinek és lakókörnyezetének javítása. Az 1960-as években, Dr. Brenner János tervei alapján felépülő épületegyüttes nagy zöldterületeivel és kialakításával minta-lakótelepként szolgált, melyben 2000 család számára nyílt lehetőség a beköltözésre. Az időközben kissé leromlott állapotok megszüntetésének igényével, illetve a közösség összekovácsolásának megteremtése céljából az egyesület változatos programokat szervez, közösségi kerteket hoz létre, és óvják a lakótelep értékeit. Mindezen célokat egészíti ki a civil szervezet által kihelyezett dendrológiai bemutatótábla is, mely a Dolgozó út mellett kapott helyet.

Aquincum-Mocsáros Egyesület

1031 Budapest, Gladiátor utca 33.

www.mocsarosegyesulet.hu

info@mocsarosegyesulet.hu

Az egyesület óbudai családok kezdeményezésére alakult meg, 1999 június 14-én. A civil szervezet

elsődleges célja, hogy a III. kerület lakókörülményeit javítsák, zöldterületeit megóvják és fennmaradásukat hosszú távon szavatolhassák. Későbbi tagjainak köszönhető, hogy Óbuda egyik legjelentősebb természeti értéke, a Mocsáros legértékesebb része már az egyesület megalakulása előtt öt évvel, 1994-ben helyi jelentőségű védett területté vált. A szervezet mind a mai napig igen aktív a kerületben, számos környezetvédelmi akciót és rendezvényt szerveznek az érdeklődők számára.

Egyik legjelentősebb munkájuk a Mocsáros és környezete természeti, illetve kulturális értékeit bemutató Mocsáros Tanösvény, melynek megvalósítását a Fővárosi, valamint az Óbudai Önkormányzat is támogatta. A tanösvény nyomvonalának kialakításában a helyi lakosság, iskolák diákjai és tanárai is részt vettek, hivatalos megnyitási ünnepsége 2012. május 5-én volt. Az Egyesület a tematikus utat rendszeresen karbantartja, és gondoskodik a hozzá tartozó tanösvényfüzet folyamatos újranomásáról is.

Budapest Főváros Önkormányzata

1052 Budapest, Városház utca 9-11.

www.budapest.hu

ugyfelszolgalat@budapest.hu

Budapest létrejötté három város – Pest, Buda és Óbuda – egyesülésének köszönhető. Ennek lehetőségét az 1872. évi XXXVI. törvénycikk adta meg, mely kimondta az addig önálló települések összeolvasztását, és átnevezését Budapestté. A jogszabály 1873. január 1-én lépett életbe.

A város életében fordulópontnak számított 1950 is, amikor 23 agglomerációs települést csatoltak hozzá, mellyel területe 194 km²-ről 525 km²-re nőtt. Egyúttal nagyjából ebben az időben indult meg a főváros természetvédelmi szempontból legértékesebb részeinek oltalom alá helyezése. A legelső a Pálvölgyi-barlang felszínének védetté nyilvánítása volt, melyet 1944-ben a Földművelésügyi Minisztérium óvott meg a beépítéstől. Ezt követően lassú ütemben, majd az 1970-es és 1980-as években felgyorsuló mértékben bővítették a budapesti védett értékek körét. A rendszerváltást követően a folyamat ismét lelassult, amit némileg ellensúlyozott, hogy a nagyfokú önállóságot kapó kerületi önkormányzatok ekkor saját maguk is gyakorolhatták a védetté nyilvánítás jogát. Ezt a kissé kusza helyzetet azonban a Természet Védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény megszüntette, mivel a Fővárosi Önkormányzathoz rendelte Budapesten a természeti értékek oltalmát, és a vele kapcsolatos minden felhatalmazást. Ennek köszönhetően megindulhatott az a folyamat, mely rendezte a főváros természetvédelmi jogszabályi és intézményi hátterét. E tekintetben a legfontosabb eredménynek tekinthetjük, hogy 1999-ben, majd pedig 2013-ban olyan önkormányzati rendeletek láttak napvilágot, amelyek rendezték az addig meglehetősen kaotikus állapotokat, ezen felül pedig gondoskodtak a területi kiterjedések bővítéséről, és új védettségek kimondásáról is. Ezzel egy időben kialakult a fővárosi helyi szintű természetvédelem három lábon álló, stabil szervezeti háttere is. A hatósági jogkörrel felruházott Fővárosi Önkormányzat mellett az intézmény két társasága, a Fővárosi Önkormányzati Rendszeti Igazgatóság (FÖRI), valamint a Főkert Nonprofit Zrt. is részt vesz a természeti értékek oltalmában. Előbbi az egyetlen hazai önkormányzati természetvédelmi őrszolgálaton keresztül őrzi a védett területeket és emlékeket, valamint ellenőrzi az ott folyó tevékenységeket. Utóbbi pedig önálló természetvédelmi csoportján keresztül gondoskodik a területek fenntartásáról, kezeléséről.

Ezeket a tevékenységeket szervesen kiegészíti több civil szervezet is. Közülük a legaktívabbnak tekinthető a Magyar Madártani és Természetvédelmi

Egyesület, amellyel közösen az önkormányzat a helyi védettségű területeken tanösvényhálózat kialakításába kezdett 2011-ben, Környezetvédelmi Alapjának anyagi támogatása segítségével. Ezzel a Fővárosi Önkormányzat a legtöbb természetismereti tanösvényt kialakító intézménnyé vált az elmúlt években Budapesten.

Budapest Főváros I. kerület, Budavári Önkormányzat

1014 Budapest, Kapisztrán tér 1.

www.budavar.hu

ugyfelszolgalat@budavar.hu

Budapest I. kerülete a budapesti Duna-szakasz jobb partján fekszik. Jelenleg a főváros legkisebb kiterjedésű kerülete.

A Budavári kerület városrészei a Budai Várnegyed, a Víziváros, a Tabán, a Krisztinaváros és a Gellért-hegy északi része.

A sűrűn lakott kerület lakossága 24 000 fő körül alakul.

A kerület történelme idősebb hazánknál. A Víziváros területét a leletek tanúbizonysága szerint évezredek óta lakják emberek. A Budai Várnegyed a XIII. századtól kezdve fokozatosan az ország fővárosává vált, a Budavári Palota a XIV. századtól kezdve hosszú ideig királyi székhelyként működött.

A Nyugati-várlejtőn a középkorban Logod falu húzódott, amely a török uralom alatt nyomtalanul elpusztult. A Naphegy lankáin még a 19. század közepén is szőlőművelés folyt. A Vérmező a 18. században a vár védelmi övezetéhez tartozott, és sokáig szigorú építési tilalom alatt állt. Itt végezték ki Martinovics Ignácot és az általa szervezett felkelés vezetőit, 1795 márciusában.

A Gellérthegy területének első lakói a kelták lehettek, a Tabánban pedig már az új-kőkortól kezdve megtelepedett az ember. Itt alakította kis a kerületi önkormányzat több szakemberrel együttműködve 100 táblás tanösvényét, mely a park legjellegzetesebb fafajait mutatja be a nagyközönségnek.

Budapest Főváros IV. kerületi Önkormányzat

1041 Budapest, István út 14.

www.ujpest.hu

info@ujpest.hu

A pesti oldal legészakibb kerületének történelme az 1830-as években indult, amikor Gróf Károlyi István, földterületéből bérbe adta az itt található pusztákat a környékbeli szőlőművelőknek. 1840-ben Újpestet már önálló településként tartották számon, 1870-re pedig az ország legnépesebb nagyközségévé fejlődött. 1907-ben városi rangot kapott. A gyors fejlődés és a fővároshoz való közelség miatt az iparosodás is hamar fellendült. 1910-ben hazánkban az ipari termelésben a 4. helyet foglalta el, mely többek között a Chinoinnak, a mai Tungsramnak és a Magyar Pamutipari Rt.-nek volt köszönhető. A töretlen fejlődést a II. világháború állította meg, melyet egy 1945-ben bekövetkezett árvíz is súlyosbított. 1950 hozta a város életében a máig legnagyobb változást: területét Budapesthez csatolták, annak IV. kerületéként, ezzel önállósága teljesen megszűnt. 1983-ban a legészakibb, addig jórészt lakatlan területeken megkezdődött egy új városrész kialakítása, Káposztásmegyeré.

A kezdeti szőlőművelés, majd a gyors iparosodás során gombamód szaporodó üzemek és gyárak épületei, valamint az ehhez csatlakozó növekvő lakosságszám és infrastruktúra a hajdani város területének jelentős részét teljesen átalakította. Vizes élőhelyei és tekintélyes méretű homokpusztái szinte teljesen felszámolódtak. Kisebb területeken azonban a kitermelt erdők helyén természetközeli fás állományokat telepített viszsza a Pilisi Parkerdő Zrt., ilyen például a Farkas-erdő az Óceánárok utca mentén. Ezen a területen alakított ki a kerületi önkormányzat az erdészet munkatársaival és a Szent Ferenc Kórházzal az „Út az egészséghez” program keretén belül egy

egészségügyi tanösvényt, amelyet végigjárva különféle tornagyakorlatokat végezve gondoskodhatunk egészségünk megőrzéséről.

Budapest Főváros XV. kerületi Önkormányzat

1153 Budapest, Bocskai utca 1-3.

<http://www.bpxv.hu>

info@bpxv.hu

A kerület területe eredetileg dombhátakkal tarkított, mocsaras, lápos alföldi táj volt, melyet termékenysége okán már az Árpád-korban is laktak emberek. A feljegyzésekből tudjuk, hogy az 1200-as évektől temploma is volt az itt lakóknak, amelynek alapjaira 1735-ben felépült a Kossuth utcai római katolikus templom. Az 1300-as évektől egészen az 1800-as évekig földbirtokosok uralták a területet, ahol az 1730-as évektől a kertészeti kultúrák váltak meghatározóvá. Mintegy 100 évvel később a pesti polgároknak lehetősége nyílt nyaralók és egyéb épületek felépítésére Palotán, melynek fejlődését tovább lendítette az 1846-ban átadott Pest-Vác vasútvonal. A zöldségtermesztés az 1872-ben kiépített lóvasút miatt még tovább fejlődhetett, de a MÁV főműhelyének kiépítése a termelő őslakosságot kisebbségbe szorította az egyre nagyobb számú polgári és munkásréteggel szemben. Az 1900-as évek első felében alakult ki Pestújhely, mely önálló községi rangot kapott, valamint ebben az időszakban vált Rákospalota várossá. 1950-ben ezeket a településeket egységesen a fővároshoz csatolták, melyekből kialakult a főváros XV. kerülete.

Ma már több mint 80 ezren élnek a városrészen belül, ahol a felépülő lakótelepek hatására a zöldterületek kiterjedése drasztikusan lecsökkent. Ennek ellensúlyozására a Pilisi Parkerdőgazdaság az 1960-as és 1970-es években nagyszabású erdőtelepítésekbe kezdett a városrész peremterületein, amelyből kialakult többek között a Páskom-liget

is. Itt alakította ki a Pilisi Parkerdő Zrt. a kerület megrendelése nyomán erdei tornapályáját, melyhez 19 darab táblás állomás és számos tornaeszköz csatlakozik. Kijelölt útvonala sok helyen összeolvadt a Páskom-liget természetismereti tanösvénnyel.

Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzat

1163 Budapest Havashalom utca 43.

www.bp16.hu

info@bp16.hu

1950. január 1-én az addig önálló településként létező Sashalmot, Rákosszentmihályt, Csömört, Cinkotát és Mátyásföldet a Fővároshoz csatolták, melynek köszönhetően létrejött Budapest XVI. kerülete.

A 33,52 km² kiterjedésű városrész jelenlegi lakossága kb. 73 000 fő. Területét Csömör, Kistarcsa, Nagytarcsa, a X., a XIV. a XV. és a XVII. kerületek határolják. Átlagos tengerszint feletti magassága a Gellért-heggyel azonos, kb. 230 méter.

A területén folyó ásatások során előkerült leletekből tudjuk, hogy már közel 1000 éve letelepedett itt az ember. Ennek ellenére természeti értékeiből is jelentős részek maradtak fenn napjainkig. Ezek legjelentősebb tagja a Szilas-pataki árvízvédelmi tározó, vagy közismertebb nevén Naplás-tó.

Az 1997-ben védettség alá helyezett terület 2012-ben a kerületi önkormányzat irányítása, valamint a Rákosmenti Mezei Őrszolgálat, illetve a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület közreműködése mellett 18 darab táblablokkból álló tanösvényt kapott, mely máig a leghosszabb és legtöbb állomással rendelkező természetismereti tematikus útvonal a fővárosban.

Budapest Főváros XVII. kerületi Önkormányzat

1173 Budapest, Pesti út 165.

www.rakosmente.hu

onkormanyzat@rakosmente.hu

A XVII. kerület, vagy más néven Rákosmente 1950-ben alakult Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr és Rákosliget fővároshoz csatolásával. 54,83 km²-nyi területével jelenleg ez Budapest legnagyobb kerülete. Ecser, Maglód, Pécel, Nagytarcsa, a X., XVI. és XVIII. kerület ölelésében fekvő terület lakossága meghaladja a 80 ezer főt. A városrész – ezen belül Rákoscsaba – történelme csaknem 1000 évre nyúlik vissza.

Az alföldi tájon fekvő terület legmagasabb pontja az Erdő-hegy, mely 241 méteres magasságával meghaladja a Gellérthegy csúcsát. Kiterjedt külterületein az elmúlt években ismét felívelő ágba került az állattartás és a legeltetés. Ez olyan vadon élő állatfajoknak teremtette meg újra a megfelelő életfeltételeket a fővárosban, mint a fokozottan védett kúvik (*Athene noctua*) vagy a gyöngybagoly (*Tyto alba*). Legjelentősebb természeti értékei a Rákos-patak mentén elterülő kiterjedt ártéri ligeterdők és nádasok, valamint a Merzse-mocsár Természetvédelmi Terület. Utóbbi területén alakította ki a kerületi önkormányzat Budapest második leghosszabb tanösvényét, melynek kiegészítő kultúrtörténeti táblái a városrész több pontján is megtalálhatók. Az önkormányzat a tematikus út létesítését a Rákosmenti Mezei Őrszolgálat, a Fővárosi Önkormányzattal, valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesülettel együttműködve valósította meg.

**Budapest Főváros XVIII. kerület,
Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata**

1184 Budapest, Üllői út 400.

www.bp18.hu

uszi@bp18.hu

Budapest XVIII. kerületének létrejötté Nagy-Budapest kialakításához köthető. A városrész 1950. január 1-jén alakult két fő részből, Pestszentlőrincből és Pestszentimréből.

A kerületi lakosok száma megközelíti a 100 000-et, akik közül kb. 80 000-en élnek Pestszentlőrincen, Pestszentimrén pedig közel 20 000-en.

A kerület területén található a Liszt Ferenc repülőtér, valamint az Országos Meteorológiai Szolgálat Központi Előrejelzője és a Központi Légtérfizikai Intézet is. A XVIII. kerület nagysága 38,61 km².

A kerületi önkormányzathoz köthető a dolgozó utcai dendrológiai bemutató tábla létrehozása, mely a Főpolgármesteri Hivatal által 2013-ban életre hívott Tér-Köz pályázat keretén belül valósult meg 2014-ben.

**Budapest Főváros XXI. kerület
Csepel Önkormányzata**

1211 Budapest, Szent Imre tér 10.

www.csepel.hu

polgarmester@csepel.hu

A Csepel-sziget egyetlen budapesti kerülete 1950-ben vált a főváros részévé. Területe 25 km², lakossága pedig közel 77 ezer fő. A délkeleti részét leszámítva az egész kerület a Duna árterében fekszik. A városrész számára az első igazán nagy

fejlődési lehetőséget a Weiss testvérek által 1892-ben létesített töltényfelújító és töltényszétszerelő üzem adta meg, melyből később megalakult a Csepel Művek. Az egykori hatalmas gyárterületen belül található épületekből 14 darab jelenleg helyi védettség alatt áll.

Nemcsak ipari, hanem természetvédelmi területeit tekintve is jelentős a kerület, ugyanis itt található az 1994-ben helyi jelentőségű védettséget kapó Tamariska-domb, mely 2012-ben országos szintű oltalomban részesült. Az itteni homoki gyepek jelentőségét a Csepeli Önkormányzat is felismerte, ezért ezek fenntartását kezdetben a Fővárosi Önkormányzattal, 2012-től pedig a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósággal együttműködve végzi.

A természeti értékek oltalmán túl a kerületi városvezetés fontosnak tartotta, hogy a laikus érdeklődők számára is bemutatásra kerüljenek a domb kincsei. 2013-ban a Duna-Ipoly Nemzeti Parkkal közösen pihenőpadokkal, esőbeállóval és számos ismertetőtáblával ellátott tanösvényt adtak át, amellyel együtt gondoskodtak a terület lekerítéséről is. Nem sokkal később adományokból kiépült a dombra vezető keresztút is, a dombtetőn emlékhellyel.

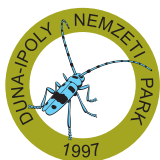

Csepel Zöld Kör

A Csepel Zöld Kör Egyesület a helyi természeti értékek megóvása érdekében alakult 2003-ban. Tevékenységének döntő részét a Tamariska-domb Természetvédelmi Terület kiegészítő kezelése és fenntartása tette ki. A megalakulásukat követő években felhívták a lakosság figyelmét, hogy a Tamariska-domb és a körülötte lévő természetes és természetközeli állapotban megmaradt homoki gyepek értékeit a pusztulás fenyegeti. Ennek hatására a növényállományát 2005-ben az egyesület szakértőkkel együttműködve felmérte, és 2006-ban elkezdte tevékenységét a homoki gyepek megnyitásával. Mindezt Budapest Főváros és Csepel

Önkormányzatával együttműködve végezték. Mivel a Tamariska-domb Csepel legjelentősebb természetvédelmi területe, ezért a jelenlegi tanösvényt megelőzően a civil szervezet már kiépített a területen egy tematikus utat.

Ezzel egy időben azonban a kerület más értékeivel is foglalkozni kezdtek, így az egyesület bemutató és ismeretterjesztő táblákat helyezett ki a Hollandi út közelében található Kis-Dunai-öböl térségébe is, a civilek közül elsőként felhívva a figyelmet a vizes élőhely kiemelkedő természeti értékeire. Jelenleg az egyesület aktív tevékenységet már nem folytat.

Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság

1121 Budapest; Költő utca 21.

www.dunaipoly.hu

dinpi@dinpi.hu

Az 1997-ben megalakult Duna-Ipoly Nemzeti Park Magyarország egyik legfiatalabb nemzeti parkja. Működési területe Budapest, Pest, Komárom-Esztergom, Fejér megyékre, illetve Nógrád megye egyes területeire terjed ki, a nemzeti parki törzsterület összkiterjedése 607 km². Jelentősége igen nagy, ugyanis a területén több olyan állat- és növényfaj is él, mely Magyarországon csak itt fordul elő. Területén több mint 500 barlang található, köztük a Pálvölgyi-Mátyáshegyi barlangrendszer, mely jelenleg Magyarország leghosszabb barlangja.

Növényvilágát tekintve kiemelkedő a budai-hegységben élő pilisi len (*Linum dolomiticum*), mely Földünkön csak egyetlen helyen, a Szentjános Európa Diplomás Területen fordul elő. Állatvilága is igen gazdag, számos fokozottan védett ízeltlábú és gerinces faj él a nemzeti park fennhatósága alá tartozó élőhelyeken, többek között a magyar futrinka (*Carabus hungaricus*), a parlagi sas (*Aquila heliaca*), a kerecsensólyom (*Falco cherrug*), vagy az eurázsiai hiúz (*Lynx lynx*). Budapesten belüli területeiken megtalálható a fokozottan védett szarvas-,

pók- és méhbangó (*Ophrys oestrifera*, *O. sphegodes*, *O. apifera*), valamint a hazánkban egyetlen előfordulási hellyel büszkélkedő sárgás habszegfű (*Silene flavescons*).

A nemzeti park legfőbb célja, hogy az értékek megőrzésén túl az élőhelyek állapotát folyamatosan javítsa, illetve mindezen törekvéseket a széles nagyközönség számára is ismertté tegye. A környezeti nevelés és ismeretterjesztés jegyében éppen ezért munkatársai számos tematikus utat, tanösvényt és bemutatóhelyet építettek ki a fővárosban. Ezek közül legjelentősebb a Sas-hegyi Látogatóközpont és Tanösvény, de meg kell említeni a Pálvölgyi és Szemlőhegyi-barlangoknál, valamint a Jókai kertben lévő tematikus utakat is.

Európalánta Közhasznú Egyesület

1037 Budapest, Fergegét utca 15.

www.mimoescsipek.hu

info@europalanta.hu

A döntően fiatal tagokból álló, környezettudatos és nagy tudásbázissal rendelkező egyesület legfőbb célkitűzése a környezeti nevelési eszközök segítségével megtanítani a fiatalokat és szüleiket a természet szeretetére és Földünk védelmére. Az egyesület szavaival élve: „*Alapvető célunk, hogy életműködésünk környezeti nevelési programokkal formáljuk a jövő generáció szemléletét egyéni és közösségi szinten.*”

Ehhez nagy segítségükre van Mimó és Csipek, a két kedves figura is, akik a tanösvényeken végigkísérve, mesekönyvben vagy báb formájában szövegezik meg a gyermekeket (miközben számos kérdést tesznek fel barátaiknak: Berkának, Cserkének, Ficaknak, Kupacsnak, Mityóknak, Pemzlinek és Potykának).

Mimó és Csipek, valamint barátaik több budapesti helyszínen is megjelennek. Legelső tanösvényüket a II. kerületben található Ferenc-hegyen

alakították ki 2013-ban, s ezt néhány évvel később kiegészítették egy új útvonalzakasszal. Később a XII. kerületi Kis-Sváb-hegyre került Mímó és Csipek élményösvény, jelenleg pedig már a Sas-hegyen is találkozhatnak velük az érdeklődők. A védett területeken kívül az Óbudai Kulturális Központ parkjában, a San Marco utcában található Záporkertben helyezték el az egyesület szabadtéri bemutatót, ahol a városi kertek jelentőségével ismerkedhetnek meg az ide látogatók.

Főkert Nonprofit Zrt.

1073 Budapest, Dob utca 90.

www.fokert.hu

fokert@fokert.hu

A Főkert Nonprofit Zrt. múltja több mint 150 évre vezethető vissza, megalapítása 1867-ben történt. Pest, Buda és Óbuda egyesítésének évétől, 1873-tól vált az egész főváros kertészeti vállalatává, mely szerepét egészen az 1980-as évek első feléig betöltötte. 1982-ben az akkori vezetés a nagyvállalatokat részekre bontotta, ami a Főkertet is érintette. Ekkor következett be, hogy a budapesti zöldterületek fenntartása a kerületekhez került. Néhány év múlva azonban kiderült, hogy ezt a terhet az egyes városrészek nem tudják felvállalni. Ennek következtében határozták meg első alkalommal Budapest reprezentatív zöldfelületeinek listáját, ami a 23 millió m²-es épített zöldfelület mintegy negyedét, 6 millió m²-t érintette. Ezek a területek visszakerültek a Főkerthez, valamint számos fasor is, melyek ma is a társaság kezelésébe tartoznak. A Főkert Nonprofit Zrt. jelenleg 5,9 millió m² épített zöldterületet, 32 000 darab fasori fát, 100 000 darab parkfát tart fenn, összesen 338 helyszínen. Mindezek mellett a kezelésébe tartoznak a Fővárosi Önkormányzat által rendelettel védett helyi jelentőségű természetvédelmi területek és emlékek, melyek további 8,5 millió m²-t jelentenek.

Ez a hatalmas feladatmennyiség azonban megkívánja, hogy a társaság ne csak a szűken vett fenntartásról, hanem a városlakók és ide látogatók tájékoztatásáról, szemléletformálásáról is gondoskodjon. Ennek keretén belül a Főkert NZrt. számos tematikus út kialakításában vett részt az elmúlt években. Ezek közül kiemelkednek az Óbudai-szigeten, a Tabánban, a Városligetben, illetve a Gellérthegy Kőcsikós játszótér közelében lévő természet- és környezetismereti tanösvények. Ezen felül a társaság természetvédelmi csoportja gondoskodik a budapesti helyi védettségű területekre kikerült tanösvényútvonalak és táblák fenntartásáról, illetve szükség esetén javításukról, cseréjükéről is.

Fővárosi Állat- és Növénykert

1146 Budapest, Állatkerti körút 6-12.

www.zoobudapest.hu

info@zoobudapest.com

Az intézmény a világ egyik legrégebbi állatkertje, megalapítása 1866-ban történt. Első igazgatója Xántus János zoológus és etnográfus volt, aki személy szerint is nagyon sokat tett a kert létrejöttéért. Az 1907-ben Budapest fővárosához került intézmény 1909 és 1912 között teljes átépítésen esett át, mely így a korabeli állatkertek között a legkorszerűbbek közé került. A kert ma meglévő műemlék-épületeinek legtöbbje is ekkor létesült. A II. világháborúban azonban gyakorlatilag az összes építmény megsemmisült, a több ezer állatból mindössze 15 élte túl a támadásokat. Az 1960-as évekre a teljes kert megújult, Anghi Csaba irányítása alatt. Az elmúlt két évtizedben újfent jelentős fejlesztések színtere az intézmény, mely jelenleg történetének legnagyobb feladata előtt áll: megkezdődött a volt Vidámpark területén a Biodóm építése, mely a maga nemében az egyik legnagyobb ilyen típusú építmény lesz a világon.

Mindezen fejlesztések, valamint az épületek, az állat- és növényállomány talán legfontosabb küldetése az, hogy a társadalmat ismét közelebb hozza a természethez, illetve ahhoz a szemlélethez, melyet sokan elfelejteneek: az emberiség felelőssége, hogy Földünk élő- és élettelen világát megőrizzük a jövő generációk számára. Az állatkerti oktatás Prima Primissima díjjal kitüntetett törekvései és eredményei önmagukért beszélnek, s ezt szervesen egészíti ki a Japánkerti tanösvény, ahol az ázsiai ország kertkultúrájának érdekességeivel ismerkedhetünk meg személyesen, szakvezetés igénybevétele nélkül.

FKF Nonprofit Zrt.

1098 Budapest, Ecseri út 8-12.

www.fkf.hu

fkfzrt@fkf.hu

Az intézmény történelme több mint 120 éves múltra tekint vissza. Az 1895-ben alapított Köztisztasági Hivatal először a budai oldal, majd később a pesti területek útvonalainak takarítását is átvette. 1912-ben megalakult az Ecseri úti fuvartelep, így a társaság számára lehetőség nyílt az utcák tisztításán túl a főváros teljes területén keletkező hulladékmennyiség begyűjtésére, szállítására és lerakására. Az eltelt több mint egy évszázad alatt a legnagyobb hazai hulladékkezeléssel foglalkozó szakvállalkozássá nőtte ki magát. A cég 830 000-nél is több háztartástól, valamint kb. 20 000 szervezettől gyűjti be, szállítja el és kezeli az összegyűlt szilárd hulladékot. Az FKF Nonprofit Zrt. üzemelteti a XV. kerületben található Fővárosi Hulladékhasznosító Művet, a pusztázamori hulladéklerakókat, ezen kívül 17 darab lakossági hulladékgyűjtő udvart, 2 darab Szemléletformáló és Újrahasznosítási Központot, valamint 300 darab szelektív hulladékgyűjtő szigetet. A társaság továbbra is gondoskodik a fővárosi útszárdahálózat takarításáról is.

Mindezek mellett ugyancsak fontos küldetésüknek tartják a környezeti nevelést és a jövő generációinak környezettudatosabb gondolkodásának fejlesztését, melynek elősegítése érdekében a a Fővárosi Önkormányzattal együttműködve a Gellérthegy 2014-ben létrehozták a „Hasznos Hulladék út” elnevezésű tematikus utat. A tanösvény a szelektív gyűjtés és a környezettudatos gondolkodás fontosságára hívja fel a figyelmet.

Honvéd Sporthorgász Egyesület

1146 Budapest, Stefánia utca 34.

www.harosiabol.hu

fazekasbalint@freestart.hu

A XXII. kerületben található Hunyadi-sziget a mellette fekvő Háros-szigettel együtt országos jelentőségű védett élőhely. A területen a Honvéd Horgászegyesület – a Baross Gábor Sporthorgász Egyesülettel közösen – biztosítja a horgászvízként is értékes öblök, holtágak megőrzését a horgászni szerető tagok számára. A Duna vízminőségének figyelése mellett fontos küldetésüknek tartják, hogy a fiatalokat megtanítsák a táj és természet, a víz, valamint az élővilág tiszteltére, megbecsülésére.

A horgásztagok számára az egyesület tanyaház épületet tart fenn a tartalmas kikapcsolódáshoz és a pihenés biztosításához. Rendszeres telepítésekkel pótolják a Hárosi-Dunaág halállományát. Horgászversenyeket is szerveznek tagjaik, valamint más egyesületek részére. Tevékenységükhöz a tagdíjakon túl pályázati forrásból is szereznek támogatásokat, s ezeket a terület védelmére és a szolgáltatások javítására fordítják. Csatlakoztak a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségéhez (BEOSZ) is, a honvéd hagyományok, kapcsolatok, értékrend megőrzése céljából. A környezeti nevelés jegyében táblás tanösvényt alakítottak ki a tanyaházról induló ösvény mentén, mely az ide látogató horgászok és túrázók területtel kapcsolatos ismeretanyagát hivatott elmélyíteni.

Jane Goodall Intézet Természet- és Környezetvédelmi Egyesület

1052 Budapest, Váci utca 16.

Fontana Irodaház, 4. emelet.

www.janegoodall.hu

info@janegoodall.hu

Jane Goodall, a világ főemlőskutatói közt talán a legismertebb személyiség, aki a csimpánzok védelme terén alkotott maradandót. Részvételével jött létre 2006-ban a Rügyek és Gyökerek Egyesület, melynek elsődleges célja a hazai környezeti nevelés megerősítése. A szervezet mind a mai napig aktívan szolgálja az iskolai és tantermen kívüli környezeti oktatást. Megalakításától kezdve minden évben megszervezik Dr. Jane Goodall színes programokkal teli magyarországi látogatását. A kezdeti célokon túlno, a szervezet munkássága kiegészült hazai és afrikai állatvédelmi, természetvédelmi és humanitárius projekkel. Az egyesület 2010-ben nevet változtatott, ettől kezdve működik Jane Goodall Intézetként, melynek fő tevékenysége az azóta eltelt időszak alatt sem változott, viszont tovább bővült. Jelenleg az egyesület Magyarországon kutyamenhelyeket segít, Afrikában pedig elősegíti a csimpánz-örökbe fogadásokat. A környezeti nevelés terén továbbra is aktív: oktatási programjain kívül békamentéssel is foglalkozik, valamint 2018-ban létrehozta a II. kerületben található Vörös-kővár területén a Jane Goodall tanösvényt, mely az itt élő kaszpi haragossiklók (*Dolichophis caspius*) védelme érdekében létesült. A tematikus út kiépítésében a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Hüllő- és Kéltüvelővédelmi Szakosztálya is részt vett.

Magfejtő Közhasznú Alapítvány

2484 Gárdonyi-Agárd, Szabadka utca 12.

www.magfejto.hu

magfejto@gmail.com

A 2016-ban megalapított Magfejtő Közhasznú Alapítvány legfőbb célja a környezet és ezen belül az állatok védelme, valamint a fenntartható fejlődés népszerűsítése. Rendezvényeken történő részvételükkel szervesen hozzá kívánnak járulni az embertársainkkal és környezetünkkel kapcsolatos segítségnyújtás, valamint felelősségérzet emeléséhez. Több program során is sikeres figyelemfelkeltő kampányt tartottak alkohol- és drogreprenciós témákban. Kulturális tevékenységük egyik leglátványosabb létesítménye a Gárdonyi város területén felépült, halászó kisfiút ábrázoló szobor.

A civil szervezet a fővárosban is aktívan jelen van. Ezt példázza a XV. kerületi Páskom-ligetben megvalósított természetismereti tanösvény, melynek 5 állomása a Fővárosi Önkormányzat Környezetvédelmi Alapjának támogatásával készült el. A nem védett területen kialakított tematikus úthoz szervesen hozzákapcsolódik az itteni egészségügyi tanösvény is. A táblák arculata és tematikája tökéletesen illeszkedik a budapesti helyi jelentőségű védett területeken kiépült tanösvényhálózathoz. A tartalmi részek létrehozásában és a kivitelezésben a Pilisi Parkerdő Zrt. nyújtott hathatós segítséget.

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

1121 Budapest, Költő utca 21.

www.mme.hu

mme@mme.hu

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület az egyik legnagyobb múltra visszatekintő

civil szervezet hazánkban. Megalakulása 1974. január 6-án történt a Fővárosi Állat- és Növénykert Barlangtermében, ahol 200 alapító tag hívta életre a mindmáig sikeresen működő szervezetet. A jelenleg közel 10 000 fős tagsággal rendelkező egyesület több mint 30 helyi csoportja segítségével ma már hazánk minden táján jelen van, így lakóhelytől függetlenül bárkinek lehetősége van csatlakozni a szervezethez és annak munkájához. A fajvédelem és élőhelyvédelem mellett az egyesület nagy hangsúlyt fektet a szemléletformálásra és a környezeti nevelésre, ezért az ország számos pontján létesített tanösvényeket, főként védett területeken. A szervezet nevéhez fűződik a főváros jó néhány tanösvényének kialakítása és megépítése is, többek között a II. kerületi Apáthy-szikla Tanösvény, a XII. kerületi Ördög-órom Tanösvény vagy a X. kerületi Felsőrákosi-rétek Tanösvény. Az egyesület Budapesti Helyi Csoportja részt vett a Naplás-tó és a Merzse-mocsár területén található tanösvényútvonalak kialakításában is, melyeket a Rákosmenti Mezei Őrszolgálat, valamint a területileg illetékes kerületi önkormányzatokkal szorosan együttműködve hoztak létre.

Neumann János Számítástechnikai Szakgimnázium

1144 Budapest, Kerepesi út 124.
www.njszki.hu
iskola@njszki.hu

A Neumann János Számítástechnikai Szakgimnáziumot 1988-ban alapították. Oktatási irányvonalát tekintve alapvetően informatikai iskoláról van szó, ennek ellenére igen hatékony szerepet vállal a környezeti nevelésben.

Az intézmény környezet- és természetvédelem iránti elhivatottságát jelzi, hogy 2011-ben és 2014-ben is elnyerte az Ökoiskola címet. Ezt az elismerést azok az intézmények kapják, amelyek tudatosan foglalkoznak a fenntartható fejlődéssel és a környezeti neveléssel.

Emellett az iskola Madárbarát Kert elismerést is kapott, melyet a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület adományozza azoknak, akik közvetlen környezetükben kiemelkedően sokat tesznek a madarak védelméért.

A környezettudatos szemlélet kialakítása érdekében 2015-ben lelkes diákok és tanárok összefogásával jelentkeztek az „Otthon az erdőben” pályázatra, melynek célja egy iskolához közeli élőhely megfigyelése volt. A program keretén belül hozták létre a Sashalmi tanösvényt. Az iskola – profiljához híven – nem hagyományos táblás, hanem QR kódos bemutatót készített.

Pilisi Parkerdő Zrt. Budapesti Erdészete

1021 Budapest, Budakeszi út 91.

www.parkerdo.hu
budapest@pprt.hu

A Pilisi Állami Parkerdőgazdaság 1969-ben alakult, jelenleg Pilisi Parkerdő Zrt. néven működik. A társaság által kezelt erdőterületek nagysága eléri a 65 000 hektárt. Az intézmény 10 darab erdészetből áll, ezen belül a fővárosi erdőterületekkel a Budapesti Erdészet foglalkozik. Az erdészet területének döntő része 1954 óta parkerdei gondozásban áll, ami azt jelenti, hogy ezeken a helyszíneken nem az intenzív erdőgazdálkodás a legfőbb szempont, hanem a korosodó erdőállományok fenntartása, a folyamatos erdőborítottság biztosítása a rekreáció és a főváros élhetőbbé tételének jegyében.

Az ország egyetlen parkerdőgazdaságában már a megalapítástól kezdve kiemelten fontos feladatként tekintenek a környezeti nevelésre. Ahogy Dr. Madas László erdőmérnök, a parkerdő első igazgatója mondta: „Az erdő a világ egyetlen olyan könyvtára, amely már akkor is tudáshoz juttat, ha csendben vagy, és nyitott szemmel sétálsz benne.” A környezeti nevelésben fontos szerepet játszik a Budakeszi Vadaspark, a Madas László Erdészeti Erdei Iskola,

valamint a Budakeszi úton működő Erdészeti Információs Központ.

A társaság külön hangsúlyt fektet a civilekkel történő együttműködésre. Ennek keretén belül a WWF Magyarországgal közösen összesen 5 budapesti helyszínen létesítettek ún. Örökerdő Tanösvényeket, melyek a fenntartható erdőgazdálkodással ismertetik meg az érdeklődőket. A IV. és XV. kerületi önkormányzatokkal pedig táblás erdei útvonalakat építettek ki a Farkaserdőben és a Páskom-ligetben.

Rákosmenti Mezei Őrszolgálat

1165 Budapest, Sarjú út 5.

www.mezoor.hu

rmenti.mezeiorszolgalat@gmail.com

A Rákosmenti Mezei Őrszolgálat a főváros pesti oldalának peremterületein, pontosabban a X., a XV., XVI., XVII., valamint a XVIII. kerületekben végzi munkáját. Működési területe megközelíti a 10 000 hektárt. A több mint 20 fős intézmény tevékenysége a jogszabályok alapján a nem lakott és természetvédelmi oltalom alá nem tartozó külterületekre terjed ki. Legfőbb céljuk az erdő-, agrár- és egyéb zöldterületek környezeti állapotának ellenőrzése, javítása, a környezetszennyezés minél nagyobb mértékű visszaszorítása. Ezen túlmenően részt vesznek a működési területükön belül szemétszedési akciókban, rendőrökkel és természetvédelmi őrökkel történő közös járőrszolgálatban, illetve a budapesti orvvadászat visszaszorításában. Ezeknek a céloknak az eléréséhez kicsiknek és nagyoknak szóló szemléletformáló programsorozatot is kidolgoztak. Ennek két legfontosabb területe a Merzse-mocsár és a Naplástó, ahol a társaság aktív közreműködésének köszönhetően jöttek létre a főváros leghosszabb tematikus útjai.

Szent István Egyetem Kertészettudományi Kar

1118 Budapest, Villányi út 29-43.

<https://kertk.szie.hu/>

info@kertk.szie.hu

A Szent István Egyetem Kertészettudományi Karának jogelődjét Entz Ferenc orvos alapította 1853-ban Haszonkertésszépző Gyakorlati Tanintézet néven. Többszöri átszervezést követően 1968-tól hosszú éveken át Kertészeti Egyetemenként működött, a felsőoktatási intézményt legtöbbször ma is ezen a néven ismerik. A gyakorlati növényoktatás főleg a Soroksári Botanikus Kertben és a Budai Arborétumban zajlik. Az egyetemen tanuló diákok ismereteinek bővítését szolgálja a számos fajtábla, valamint az oktatók által tartott gyakorlati képzés.

Az intézmény munkatársai azonban lehetővé tették, hogy a szabadtéri oktatási helyszíneket külsős látogatók is felkereshessék. Elsősorban az ő igényeik kielégítése céljából létesítettek mindkét növénygyűjteményben olyan tematikus utakat, melyek lehetőséget teremtenek a botanikus kert és az arborétum alaposabb megismerésére. A tanösvények bemutatják a két kert legértékesebb részeit, a különleges fajokat és változatokat. A Budai Arborétumban ezen kívül megismerkedhetünk a rovarcsapdázással, a faápolás rejtelmeivel, a Soroksári Botanikus Kertben pedig egy eredeti állapotban fennmaradt lág segítségével ízelítőt kaphatunk, hogy milyen is lehetett a hajdani Turjánvidék az emberi térhódítást megelőzően.

Városliget Zrt.

1146 Budapest, Dózsa György út 41.

www.ligetbudapest.hu

office@ligetbudapest.hu

A 2014-ben alapított Városliget Zrt. 100% állami tulajdonban lévő intézmény, melynek tevékenységét az Emberi Erőforrások Minisztériuma felügyeli. A szervezet létrehozását indokolta, hogy a Városligetet – mely hazánk

legrégibb épített zöldfelülete – jobb állapotba hozzák, a területén található szolgáltatások színvonalát emeljék, illetve feljavítsák és természetközeli-bé tegyék a park növényállományát.

Kiemelten kezelik a Liget élővilágának sorsát, és megismertetését a széles nagyközönség felé is fontosnak tartják. Ennek elősegítése érdekében a Főkert Nonprofit Zrt.-vel, valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesülettel közösen, a Királydomb tövében természetismereti tanösvényt hoztak létre, mely a terület élővilágát mutatja be a látogatóknak, kiemelt hangsúlyt fektetve a madárvilágra. A táblás bemutató mellett helyet kapott egy Madárbarát kert-bemutató és egy odútelep is, ahol a különféle odúlakó állatfajok számára kihelyezhető természetvédelmi berendezéseket lehet megtekinteni.

WWF Világ Természeti Alap Magyarország Alapítvány

1141 Budapest, Álmos vezér útja 69/A

www.wwf.hu

panda@wwf.hu

A WWF-et 1961-ben a kor ismert természetvédelmi szakemberei alapították az élővilág sokféleségének megőrzése és a veszélyeztetett fajok védelme érdekében. A szervezet legfőbb célja, hogy megakadályozza a környezetszennyezés mértékének növekedését, amivel egy fenntartható jövőt lehetne elérni. Magyarországon 1991-ben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület kerecsen-súlyom-védelmi programjához csatlakozva kezdte meg a működését.

A környezet és természet védelmére azonban már egészen kis korban érdemes felhívni a figyelmet, így a WWF egyik kiemelkedő feladatává vált a környezeti nevelés. Különböző szemléletformálási programokkal igyekszik felhívni a legújabb generáció figyelmét a fenntartható életmódra. Mindezt

David Brower világhírű természetvédő szavaival teszi, aki így vélekedett: „A Földet nem apáinktól örököltük, hanem unokáinktól kaptuk kölcsön”.

Ennek keretén belül a fővárosban is maradandót alkotott a civil szervezet: a Pilisi Parkerdő Zrt.-vel összefogva a Budai Tájvédelmi Körzet Budapesten belüli erdőseibe összesen 5 helyszínen létesítettek táblás tanösvény-útonalakat, amelyek az örök-erdők létrehozásával, jelentőségével és fenntartásával ismerteti meg a látogatókat.

Zöld Jövő Környezetvédelmi Egyesület

1222 Budapest, Villa u. 5.

www.zoldjovo.hu

zoldjovo@zoldjovo.hu

A Zöld Jövő Környezetvédelmi Egyesület 1989-ben mint társadalmi tanács, majd 1990-től mint egyesület kívánta felhívni a figyelmet a XXII. kerület környezetszennyezési problémáira és természeti értékeire. Törekvéseiknek köszönhetően a „főváros őserdője”, a Háros-sziget 1993-ban országos, a Tétényi fennsík Budapesthez tartozó része pedig 1999-ben fővárosi védettséget kapott. A kerületet érintő korábbi szennyezések (pl.: Metallochemia gyár működése) miatt az egyesület folyamatosan környezet-egészségügyi vizsgálatokat végez a területen.

A szervezet tagjai az évek során felismerték annak fontosságát, hogy a területek védelme nem lehetséges a lakosság tájékoztatása nélkül. Ennek megfelelően a környezeti nevelés az egyik legfontosabb tevékenysége lett az egyesületnek. E téren a legfontosabb munkájuk a Tétényi-fennsík tanösvény létrehozása volt 2005-ben, melyhez több kiadást is megélt tájékoztató füzet készült. Az ifjúság széleskörű megszólítását a kerületi iskolákban is végzik, különféle természetismereti órák és programok szervezésének segítségével.

Budapest természetismereti tanösvényeinek bemutatása

Budapest természetvédelmi jelentősége országos viszonylatban is számottevő. Hatalmas kiterjedésű erdősegei a budai oldalon, patakjai és kisebb-nagyobb vizes élőhelyei a pesti peremterületeken még ma is számos ritka fajnak, valamint élőhelytípusnak adnak otthont. A városnak ezt az arcát azonban igen kevesen ismerik, s még kevesebben vannak tudatában ezek értékeivel. A városfejlesztési törekvések sok esetben ezeknek az élőhelyeknek a rovására irányulnak, mert sokszor csak rendezetlen, gazos területet látnak bennük, nem pedig madarak, lepkék és ritka virágok élőhelyeit. Bár a természet sokszor nem az emberi szemnek tetsző, rendezett képet mutat, ennek ellenére legalább néhány foltját nemcsak településeinken kívül, hanem azon belül is fontos megőriznünk.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy erre miért van szükség? Valóban kell-e nekünk emberi beavatkozásoktól mentes, vagy részben mentesülő erdő, rét, mocsár a város közepén? A válasz egyértelműen igen, ugyanis ezek a foltok segítik a városlakók rekreációját, a kikapcsolódást, a jó levegőn történő kirándulást, a családi programok szervezését, és még számos más, az emberek számára fontos tevékenységet. Ezen és a védett fajok hosszútávú megőrzésén túl is vannak igen fontos jellegzetességei az ilyen élőhelyeknek: a pollengyűjtő rovaroknak például, melyek gyümölcsfaíknak beporzását végzik, számos faj a legtöbb esetben nem tud megélni a mesterségesen kialakított zöldfelületeinken belül. Nekik igen fontos, hogy természetes és természetközeli élőhelyek maradjanak meg a város szövetén belül, ahol otthonra lelhetnek. Ha ezt nem találják meg, könnyen juthatunk olyan helyzetbe, hogy mesterséges beporzáshoz kell folyamodnunk, ami sajnos Földünk egyre több országában már most is szomorú valóság.

Ezen az egy példán keresztül is érzékeltethető a természetes élőhelyek minél nagyobb

A budapesti tanösvények felfedezése felnőttek és gyerekek számára is kitérő program lehet

arányban történő megőrzésének szükségessége, melyek a városon belül ezeket a folyamatokat nemcsak, hogy megőrzik, hanem testközelből be is mutatják az ide látogatók számára. Ezt a lehetőséget több szervezet is felismerte, és az elmúlt két évtizedben számos helyen alakítottak ki olyan tematikus utakat, ahol képzett szakvezető segítségével nélkül is rengeteg érdekes információt tudhatunk meg fővárosunk erdeiről, helyi és országos jelentőségű védett értékeiről, valamint az ökoszisztémában betöltött hihetetlenül fontos szerepükről. Ha lehetőségünk adódik ezeket bejárni, akkor talán még jobban megszeretjük Budapestet, és értékeire talán másképp tekintünk a jövőben. Különösen fontos ez a diákok körében, hiszen belőlük kerülnek ki a jövő városvezetői, akiknek fel kell ismerniük, hogy zöldterületeink

nélkül településeink élhetetlenné válnak, és igen fontos szerepet kell tulajdonítanunk a természetes élőhelyek minél nagyobb arányú fennmaradásának. Ehhez nyújt segítséget ez az útikalauz, mellyel könnyedén megtalálhatók Budapest természetismereti tanösvényei.

A fővárosban jelenleg 41 helyszínen találhatunk tájékoztató táblákat, tanösvényeket, melyek a budapesti természeti kincsek témakörében íródtak. Összesített útvonalhosszuk ma már meghaladja a 30 km-t, bejárásuk ezért hosszú időre adhat tartalmas programot az érdeklődőknek. Ez a szám azonban évről évre növekszik, vagyis a különféle oktatási intézmények, környezet- és természetvédő civil szervezetek – felismerve ezen létesítmények fontosságát – nagy lelkesedéssel építenek ki újabb és újabb útvonalakat. Remélhetőleg ezek a számok pár éven belül lényegesen nagyobbak lesznek, hiszen számos olyan élőhely van még, amelyek méltók lennének a részletesebb bemutatásra, népszerűsítésre.

Amennyiben elhatároztuk, hogy felkeressük valamelyiket, érdemes a budai oldalon kezdenünk, ugyanis itt maradtak fenn nagyobb számban azok a területek, ahol jelenleg tanösvényeket találunk. Különösen jól ellátott ebből a szempontból a II. és XII. kerület, de a III. és XI. kerületben is több kiépített tematikus út rejtőzik. A pesti oldalon a nagyobb területi kiterjedés és a természetes, illetve természetközeli élőhelyek

jelentősebb visszaszorulása miatt kevesebb tanösvénnyel találkozhatunk, de ezek legtöbbször lényegesen hosszabbak a budaiaknál. Budapest leghosszabb kiépített útjait a X. kerületi Felsőrákosi-réteken, a XVI. kerületi Naplás-tó környezetében, valamint a XVII. kerületi Merzse-mocsár mentén találhatjuk.

A könyv létrejöttét ösztönözte, hogy az egyre több helyen felbukkanó tanösvények között rendszert teremtsen, és segítse a közöttük történő eligazodást, illetve mankót nyújtson megtalálásukhoz és bejárásukhoz. A kötet fejezetei nem csupán ismertetőt adnak a kiépített utakról, hanem tanácsot és tájékoztatást is nyújtanak azal kapcsolatban, hogy milyen korosztállyal érdemes meglátogatni, mennyire nehéz bejárni, és a terület akadálymentesített-e vagy sem.

Ezeket a szempontokat figyelembe véve, a védettségi kategóriák szerint csoportosítva találhatjuk meg a minket érdeklő tanösvényeket a könyv lapjain. Az országos jelentőségű védett területeket követik a helyi jelentőségű védett élőhelyek. A fejezetek második felében azokról a természeti kincsekről olvashatunk, ahol csak egy-egy tájékoztató tábla került kihelyezésre. A kötet végén pedig a védettséget nem élvező területek és parkok tanösvényei kaptak helyet. Könyvünk lapjai a teljesség igényével mutatják be a 2018-ig kiépült összes fővárosi természetismereti bemutatóhelyet.

Nem szükséges a fővárost elhagynunk ahhoz, hogy izgalmas túraútvonalakat fedezhessünk fel

Országosan védett területek

A következő oldalakon részletesen megismerkedhetünk Budapest országos jelentőségű védett területeinek természetismereti bemutató helyeivel, melyekből 2018-ig összesen 10 darab létesült. Ezeket egészítik ki a bemutató táblák, amelyek további 3 helyszínen találhatók meg. Utóbbiakról a fejezet legvégén olvashatunk. E tanösvények és bemutató helyek elsődlegesen a budai oldalon helyezkednek el, de néhány képviselőjük a pesti kerületekben is megtalálható.

Örökerdő tanösvények

Létesítés éve: 2003–2009
 Létesítő szervezet neve: WWF Magyarország, Pilisi Parkerdő Zrt.
 Hossz: 250–775 méter
 Típus: Táblás tanösvények
 Nehézségi fokozat: Könnyen bejárható útvonalak, de a Fekete-fej tanösvénye közepesen nehéz

Létölthető anyag: Nincs
 Állomáspontok száma: Mindegyik útvonalon 5 darab tábla található
 Bejárhatóság: A Görgényi út mentén és Fekete-fejen lévő útvonalak bejárása csak gyalogosan javasolt, a nagyréti, János-hegyi és Nagy-hárs-hegyi tanösvény pedig akár babakocsival is.

Terület látogathatósága: Mindegyik útvonal szabadon látogatható
 Megközelíthetőség: Nagy-hárs-hegyi: MÁV gyermekvasúttal, 22-es autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Szépjuhászné”);

Terület infrastruktúrája: Nagyréti: Hűvösvölgy autóbusz és villamos végállomástól gyalog az országos kék turistajelzésen haladva;
 János-hegyi: 21-es, 21A autóbusszokkal (ajánlott megállóhely: „Normafa”), libegővel;
 Hűvösvölgyi: 11-es autóbusszal, (ajánlott megállóhely: „Nagybányai út”, végállomás);
 Fekete-fej: 63-as autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Adyliget”)
 Nagy-hárs-hegyi: padok, hulladéktárolók, a Szépjuhászné MÁV Gyermekvasút állomásnál büfé, wc;
 Nagyréti: padok, hulladéktárolók, kiépített sétaút, Hűvösvölgy gyermekvasút végállomásnál büfé;
 János-hegyi: padok, hulladéktárolók, kiépített sétaút, Libegő felső állomásánál büfé, wc;
 Hűvösvölgyi: nincs
 Fekete-fej: Étterem, bolt, hulladéktároló Adyliget autóbusz állomás közelében, tűzrakóhely az erdőben, a tanösvény kezdetétől 50 m-re

A Budai Tájvédelmi Körzet a főváros legjelentősebb összefüggő védett természeti értéke, melynek kiterjedése messze meghaladja az összes többi ortalom alatt álló budapesti terület méretét. A közigazgatási határon belüli részek elsősorban

a II., III. és XII. kerület nyugati peremterületeire szorultak vissza, de a tájvédelmi körzet határa messze túlnyúlik a fővároson. Mindezt jól szemlélteti, hogy a több mint 10 000 hektáros védett területből csupán annak egyharmada esik

A Görgényi út mentén létesült útvonal nagyméretű indítótáblája

Budapestre, a többi az agglomeráció települései között húzódik. Élőhelytípusok tekintetében a legjellemzőbbek a tölgyesek, de kisebb kiterjedésben bükkösök, gyertyános-tölgyesek, hársas törmeléklejtő erdők és karsztbokor-erdők is megtalálhatók a fővárosi részeken. A fás élőhelyek között fajgazdag és igen értékes lejtősztyeprétek, valamint a sziklagyepek rejtőznek, ahol országos viszonylatban is egyedülálló növény-, illetve állatvilág talál menedékre. Az itteni budai nyúlfarkfüves (*Sesleria sadleriana*) állományok, valamint a sziklagyepeken található magyar gurgolya (*Seseli leucospermum*) populációk az országban a legnagyobbak közé tartoznak. Budapesten belül említésre érdemes a tájvédelmi körzet orchideaállománya. A védett területen belül találkozhatunk a fokozottan védett pók-, szarvas- és méhbangóval (*Ophrys sphegodes*, *O. oestrifera*, *O. apifera*), a hazánkban ritka csőrös nőszőfüvel (*Epipactis leptochila*), a gérbiccsel (*Limodorum abortivum*), a piros-, fehér- és kardos madársisakkal (*Cephalanthera rubra*, *C. damasonium*, *C. longifolia*) és még több mint egy tucat más fajjal. Állatvilágára hasonló változatosság jellemző: a gazdag ízeltlábúfauna mellett említésre érdemes a fokozottan védett darázsölyv (*Pernis apivorus*) fővároson belüli költése, vagy az ugyancsak fokozottan védett nagy patkósdenevér (*Rhinolophus ferrumequinum*) és közönséges ürge (*Spermophilus citellus*) előfordulása. A lakott területek közé szorult, utakkal sűrűn átszőtt tájvédelmi körzet élővilágának képviselőit még hosszú oldalakon lehetne sorolni, de ez a néhány kiragadott példa is jól jellemzi élővilágának sokszínűségét.

A Budai tájvédelmi Körzet budapesti részén belül található örökerdő tanösvények útvonalait összesen 5 különböző területen alakította kis a WWF, a Pilisi

Parkerdő Zrt.-vel együttműködésben. A tematikus utakat az alábbi területeken találhatjuk meg:

- Nagy-hárs-hegy
- Hűvösvölgy, Nagyrét
- Hűvösvölgy, Görgényi út
- János-hegy
- Fekete-fej

A különálló tanösvények mindegyikének önálló kezdőpontjai létesültek. A nagy-hárs-hegyi útvonal a MÁV Gyermekvasút Szépjuhászné megállójától pár perc sétával közelíthető meg a Hárs-hegy csúcsán található Kaán Károly kilátó irányába. A nagyréti táblák kezdőpontja a hűvösvölgyi busz- és villamos végállomástól indulva érhető el legkönnyebben, ahol a rét szélénél helyezték el az első táblát. A Görgényi út mentén a kezdőtáblát a Kondor utcai kereszteződést elhagyva, rögtön jobb

Az Örökerdő-tanösvények nagyon népszerűek a látogatók körében

A tanösvények ötlete és a kialakítása Gálhidy László érdeme, aki a WWF Magyarországi erdészeti program-vezetője

A főváros dolomitsziklagyepeinek egyik legféltettebb ritkasága a fokozottan védett magyar gurgolya (*Seseli leucospermum*)

kéz felé találhatjuk. A János-hegyen lévő útvonal a Normafa síháztól a János-hegy felé vezető aszfaltút mentén haladva, kb. 15 perces séta megtételét követően érhető el. A legfiatalabb tanösvény a Fekete-fej területén épült ki, amelynek kezdőtáblája a Fekete-fej utca elejénél lévő erdészeti sorompó után a kiépített tűzrakóhelytől jobbra található.

Mielőtt az útvonalakat felkeresnénk, érdemes elolvasnunk Gálhidy László a WWF erdőökológiai szakértője által megfogalmazott gondolatokat, melyek kellően érzékletesen fogalmazzák meg az örökerdők szerepét és természetvédelmi jelentőségét:

„Az örökerdőben nem találkozunk vágásterülettel. A fákat kisebb csoport-

okban, vagy egyenként vágja ki az erdész (szálalás), így az élővilág szinte háborítatlanul élheti a megszokott életét. A szálalással létrejövő többkorú, természetes módon változatos erdőkben helye van az idős, odvas fának is. A kidőlt fák egy részét is talajon hagyják, hiszen a korhadt faanyag sok élőlénynek ad otthont, melyek nélkül nem lenne egészséges az erdő. Az így gondozott természetes erdő magától újul meg, és olyan ellenálló, hogy az erős viharok is kevesebb kárt tehetnek benne. Örökerdőnek tekinthetők nem csak a szálalással kezelt erdők, hanem a gazdálkodásból kivont „vadonok” is. Itt a természet háborítatlanul fejlődik, és még több élőlénynek nyújt folyamatosan otthont.”

Mindezen alapinformációkhoz nyújtanak a táblákon található szövegek és képek még több ismeretanyagot, mellyel jobban megérthetjük az emberi szem számára sokszor „rendezetlen” és „kusza” erdők létének fontosságát és jelenlétét a Budavidéki területeken.

Minden egyes útvonalra 5-5 darab tábla került, melyek az adott terület rész jellemzőiről mesélnek, az információk minden tanösvény esetében változnak.

A tematikus utak körül számos más tanösvény is megtalálható. A Fővárosi Önkormányzat által támogatott helyi védett területeken kialakításra került hálózat tagjai közül az Apáthy-sziklán (ld.: 58. old.), a Ferenc-hegyen (ld.: 56. old.), a Rupp-hegyen (ld.: 74. old.), az Ördög-ormon (ld.: 82. old.), a Balogh Ádám-sziklán (ld.: 60. old.) és a Kis Sváb-hegyen (ld.: 78. old.) lévőknak esnek legközelebb az örökerdő tanösvényekhez. A felsorolt utak átlagos távolsága ezekről 500 és 2000 méter közé esik.

Az útvonalak kiválasztása során fontos szempont volt a könnyű megközelíthetőség és bejárhatóság. Ennek köszönhetően a nagyréti, a jános-hegyi és

Balra: A II., XI. és XII. kerületekben található a védett budai nyúl-farkfű (*Sesleria sadleriana*) legjelentősebb hazai állományait

Jobbra: Budai-hegység fővároson belüli részén számos növényritkaság él. Ezek egyike a védett Müller nőszőfű (*Epipactis muelleri*)

a nagy-hárs-hegyi útvonalak olyan területre kerültek, amelyek akár babakocsival is megközelíthetők és végignézhetők, a nagyréti pedig kerekesszékesek számára is alkalmas a megtekintésre. Kissé nehezebb, emiatt csak gyalogos túrázásra javasolt a görgényi úti, valamint a Fekete-fejen található útvonal.

Az útvonalak bejárását – a feldolgozott témák jobb megértése miatt – javasolt a kezdőtábláktól indítani minden helyszín esetében. Innen a sétautak vonalvezetése egyértelművé teszi, hogy merre találjuk a többi állomásponthoz.

Amennyiben tömegközlekedéssel közelítjük meg az egyes útvonalakat, érdemes a kezdőponthoz visszatérnünk, ha túránkat követően a belváros felé szeretnénk venni az irányt. A Fekete-fej esetében javasolt a 63-as busz útvonalát elérnünk, ahonnan Hűvösvölgybe juthatunk. A Nagy-Hárs-hegytől célszerű a Szépjuhásznéhoz visszatérnünk, a Görgényi úttól pedig legegyszerűbben a 11-es busz Nagybányai úti végállomását érhetjük el, mely kitűnő választás, ha a Batthyány tér felé szeretnénk venni az irányt.

A János-hegy azonban kivételt képez, ugyanis itt nem szükséges a normafai kezdőponthoz visszatérnünk, mivel túránk során a Libegőt is érintjük, amivel Zugligetbe, majd innen a Széll Kálmán tér irányába indulhatunk tovább. A könnyű bejárhatóság miatt az útvonalak látogatása kisgyermekes családok számára is javasolt, 5-6 éves kortól mindegyik tanösvény könnyedén bejárható. A Görgényi út, a Nagy-Hárs-hegy és a Fekete-fej mozgáskorlátozottak számára nehezen közelíthető meg és bejárásuk is körülményes.

Hazánk legnagyobb lepkefaja az éjjeli pávaszem (*Saturnia pyri*), mely a Normafa – János-hegy vonulat mentén, az örökzöld tanösvények területén is előfordul

Jane Goodall tanösvény

Létesítés éve:	2018
Létesítő szervezet neve:	Jane Goodall Intézet, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Kétlútv- és Hüllővédelmi Szakosztály, Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Pilisi Parkerdő Zrt.
Hossz:	900 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepesen nehéz
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	6 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	57-es, 64-es, 64A, 164-es, 264-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhely: „Kölcsy utca”, majd gyalog a Kővári út és Árad utca sarkáig)
Terület infrastruktúrája:	Nem kiépített

Jobbra: Egyes szakaszokon meredek kaptatók nehezítik a bejárást

A több szervezet együttműködésének köszönhetően napvilágot látott Jane Goodall tanösvény névadóját a világ szinte minden pontján ismerik. A csimpánzok védelme terén kifejtett tevékenysége nyomán világhírűvé vált kutató azonban nemcsak a főemlősöknek szenteli idejét, hanem igyekszik minél több országban tenni az ottani természeti értékek védelméért és a társadalom környezettudatosságának növeléséért. Éppen ezért tartotta fontosnak, hogy a II. kerületben található Vörös-kővár térségében létesülő tanösvény az ő nevével fémjelezve láthatson napvilágot, hiszen az itteni értékek

A tanösvény kezdőtáblája a Kővári út és az Árad utca sarkán

hosszútávú védelme országos szinten is kiemelkedően fontos. A területről nemrégiben derült ki, hogy a fokozottan védett kaszpi haragossiklónak (*Dolichophis caspius*) jelentős állománya maradt fenn napjainkig, mely az európai kontinensen belül egyre több helyről szorul vissza. A helyszín azonban nemcsak zoológiai, hanem botanikai szempontból is jelentős értékekkel rendelkezik. Megtalálható itt a védett cseh tyúktaraj (*Gagea bohemica*), valamint a fokozottan védett vajszínű atracél (*Anchusa ochroleuca*) is, melyek

Budapesten sehol máshol nem fordul elő. A terület nagy kiterjedésű száraz sztyeprétjei és kiterjedt cserjései, illetve tölgyes foltjai az egyik legsokszínűbb természetközeli élőhelykomplexumot rejtik a fővárosban belül.

A tanösvény indítótáblája a II. kerületi Arad utca és Kővári út sarkához közel kapott helyet, innen indul a közel 1 kilométeres tematikus út a Vörös-kővár irányába. Az útvonal jól követhető földutakon halad, az egymás után következő táblákat könnyedén megtalálhatjuk. A terület lankás domboldalai kellemes kirándulást tesznek lehetővé a területen, de néhol kisebb kaptatókra számítani kell.

A sétautat végigjárva visszatérhetünk kiindulási pontunkhoz, vagy tovább sétálva más tematikus utakat is megközelíthetünk innen. A Glück Frigyes úton a Görgényi út felé haladva elérhetjük a Pílisi Parkerdő Zrt. és a WWF közös munkája eredményeképpen létrejött örökerdő tanösvények hűvösvölgyi szakaszát (ld.: 26. old.), valamint az Apáthy-szikla tanösvényt (ld.: 58. old.). Ezek a kiépített utak mintegy 5 kilométerre fekszenek a Jane Goodall tanösvénytől.

A táblák elsősorban a Vörös-kővár és környezetének herpetológiai értékeit mutatják be, különös tekintettel az itt élő fokozottan védett haragossikló állományra. Az állomásponthoz két nyelven – angol és magyar – ismertetőket találhatunk, mely egyedülálló a Budapesti tanösvények tekintetében.

A tanösvény területe a csekély szintkülönbség és a könnyen követhető földutak miatt könnyedén bejárható, ezért akár kisgyerekes családoknak is ajánlott a látogatás, de néhol azért számítani kell sziklás terepviszonyokra. Amennyiben ellátogatunk ide, figyelembe kell venni, hogy csapadékos időszakot követően lényegesen nehezebbé

A tanösvényút vonal jelzését Jane Goodall ihlette

válak az ösvények bejárhatósága, ilyenkor mindenképpen bakancsban érkezünk a területre.

Az állomásponthoz érdemes sorrendben bejárni, azaz javasolt a kirándulást a Kővári út és az Arad utca sarkától kezdenünk. Innen néhány száz méter megtételét követően könnyedén megtalálhatjuk a többi táblát.

A tematikus utat bejárva tanácsos a kiindulópont felé visszaérkezni, ugyanis ettől a helyszíntől alig néhány száz méter után eljuthatunk a Hidegkúti úthoz, ahol több járattal elérhetjük Hűvösvölgyet. Innen pedig kb. 20 perc alatt bejuthatunk a belvárosba.

Látogatásunkkor vegyük figyelembe, hogy könnyű megközelítése és lankás domboldalai ellenére a vízmosásos, néhol pedig kőgörgötes útvonalon babakocsival és kerekesszékekkel nem lehetséges a bejárás.

A védett cseh tyúk-taréj (*Gagea bohemica*) jelenlegi ismeretünk szerint csak a Vörös-kőváron él Budapesten

A fokozottan védett kaszpi haragossikló (*Dolichophis caspius*) a terület legnagyobb zoológiai értéke (Fotó: Babocsay Gergely)

Pálvölgyi-barlang tanösvény

Létesítés éve:	2004; felújítva: 2012
Létesítő szervezet neve:	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság
Hossz:	20 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomásponatok száma:	5 darab
Bejáráhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	A bányaudvar szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	65-ös autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Pál völgyi cseppkőbarlang”)
Terület infrastruktúrája:	Fogadóépület, wc, padok, hulladékátrolók, büfé

Jobbra: A kőfejtő védetségét a tanösvény mellett tábla jelzi

A Pálvölgyi-barlang hazánk fokozottan védett barlangjai közül az egyik leghíresebb. Az 1904-ben felfedezett járatrendszer elsődlegesen idegenforgalmi okokból kapott védetségét 1944-ben, mely a legelső természetvédelmi szempontból kimondott oltalom a fővárosban. Felfedezését követően a járatrendszerek kutatása szinte folyamatosnak mondható, mely munkálatok mind a mai napig tartanak. Ennek köszönhető, hogy 2001 végén a Pálvölgyi-barlang Osztrigás folyosója és a közelben található Mátyáshegyi-barlang Természetbarát szakasza között rálelték a járatrendszerek összeköttetésére is. Ezzel egy csapásra több mint 18 kilométer hosszúságúra nyúlt a

A Pálvölgyi-barlang kőfejtőjének bejárati kapuja a Szépvölgyi út felől

közössé vált két barlangrendszer együttes hossza. Manapság azonban már ennél is jóval több, mintegy 30 kilométernyi szakasz ismert, ezzel hazánkban átvette az első helyezést a barlangok hossza tekintetében az aggteleki Baradla-barlangrendszerrel. A járatok összetettsége és hosszúsága mellett kiemelkedő azok formakincse, valamint állatvilága is. A cseppkőek, ásványkiválások világ-szinten is kiemelkedőek, az itt élő denevérállomány, pedig tovább növeli a felszín alatti kincsek értékét. Napjainkban

utcai ruhában is lehetőségünk van a barlang egy részének bejárására, 500 méteres hosszúságban idegenforgalmi igényeknek megfelelően kiépített szakaszt látogathatunk meg, melyen túl csak engedéllyel lehetséges a bejárás.

Az itt található tanösvény nem a barlangon belül, hanem annak bejáratával szemben, az itt található nemzeti parki fogadóház mellett található. A hagyományos táblás tanösvény állomáspontjai egymás mellé kerültek, így a tematikus út hosszúsága alig 20 méter. Az indítótábla a Szépvölgyi útról nyíló egykori bányaudvarba lesétálva található meg, mely mellett rögtön láthatjuk a többi táblát is. Az 5 darab állomáspont részletes tájékoztatást ad a főváros barlangjainak világáról, a geológiai értékeikről és jelentőségükről. Ezen kívül megismer-

kedhetünk a Duna-Ipoly Nemzeti Park legfontosabb tudnivalóival és a budai termálkarszttal is.

A tematikus úthoz legközelebb a Szemlőhegyi-barlang felszínén elhelyezett táblás tanösvény fekszik (ld.: 34. old.), melyet alig 1 kilométeres sétával érhetünk el. Kissé távolabb – mintegy 1,5–2 kilométerre – találhatjuk a Ferenc-hegyi tanösvényt (ld.: 56. old.), valamint a Pusztaszeri úti alapszelvényt (ld.: 48. old.) bemutatótábláját.

A rövid tanösvény mindenkinek javasolt, akik a főváros és környékének geológiai értékeivel, valamint a Duna-Ipoly Nemzeti Parkkal behatóbban kívánnak

megismerkedni. Kis segítséggel a tanösvénytől délre található kétszárnyú kapun akár kerekesszékekkel is lejuthatunk a bányaudvar tanösvényéhez. A képekkel gazdagon illusztrált, informatív táblák nagyobb gyerekek számára is érdekessé teszik a közölt információkat. A táblákat tetszőleges sorrendben nézhetjük végig, az információk úgy kerültek bemutatásra, hogy az egyes táblák témái külön-külön egységet képeznek a teljes útvonalon belül.

Amennyiben a tanösvényt végigjártuk, javasolt visszasétálnunk a Szépvölgyi úton haladó 65-ös busz Pálvölgyi-cseppkőbarlang nevű megállójához, ahonnan pár perc alatt lejuthatunk a Kolosy térre.

A felhagyott kőfejtő falai 30-40 méterrel tornyosulnak a tanösvény fölé

Balra: A meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes*) a környező erdőségek gyakori költőfaja

A Pálvölgyi – Mátyás-hegyi barlangrendszer hazánk leghosszabb barlangjává vált az elmúlt években

Szemlő-hegyi Tanösvény

Létesítés éve:	2010
Létesítő szervezet neve:	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság
Hossz:	300 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepes
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	8+1 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Kedd kivételével 10 és 16 óra között szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	29-es, 111-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: „Szemlő-hegyi barlang”, „Alsó zöldmáli út”)
Terület infrastruktúrája:	Játsszótér, padok, hulladékátrolók, a barlangnál büfé

Jobbra: A hivatásuk közben elhunyt hegy-mászók és barlangászok rövid életrajza és fotói kaptak helyet az emléktáblán

A tanösvénynek otthont adó terület a fokozottan védett Szemlő-hegyi-barlang felszínét képezi, melynek története az 1900-as évek elejére vezethető vissza. A Szemlő-hegy meredek domboldalai az 1870-es években bekövetkező filoxeravész időszakáig virágzó szőlőültetvényeknek adtak otthont. A Budai szőlők eltűnését követően a terület néhány évtizedre feledésbe merült, nagy valószínűséggel ebben az időszakban számolódott fel az itteni pincék és prэшázak többsége is. A szőlő erre a területre már nem települt vissza, ezért az I. Világháborút követően megkezdődött a terület beépítése, melyhez a szükséges építőanyagot helyben kezdték kitermelni. 1930-ban a mai Barlang utca 10. számú telken folyó

A tanösvény indító tábláján a terület térképe és park története található

munkálatok során mély barlangjáratra bukkantak, melyről szerencsére a barlangkutatók időben értesültek és megkezdődhetett a járatrendszer feltárása. A Feltárt szakaszok száma ma már jóval meghaladja a 2000 métert, de a feltárások még ma is folynak, így nem kizárt újabb ágak felfedezése sem. A barlang a nagyközönség számára 1986-ban vált látogathatóvá, 1991-től pedig a Szent János kórház asztmás és más légúti betegségben szenvedő pácienseinek kezelése folyik az alsóbb szakaszokban. Legfőbb geológiai értékét egyedülálló formakincse adja. Borsóköves gömbfülkékkel tagolt falai, aragonit kristályai és fehér gipsz bevonatai nemzetközileg is ismertek. Sajnos e kincsek többsége a felfedezést követő évtizedekben rongálások áldozatává vált. Az 1957-től országos szintű védettséget kapó barlangfelszín 1984-ben a Fővárosi Kertészeti Vállalat kertépítészeti terve alapján rendezték.

A területen nagy kiterjedésű gyepeket alakítottak ki, közöttük pedig elsősorban őshonos fajokból álló cserje- és faszoportok találhatók.

1996-ban a balesetben elhunyt barlangászok tiszteletére emlékkertet alakítottak ki a felsőbb részeken.

Az időközben elhanyagoltá váló parkot a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság 2010-ben felújította, melynek részeként épült ki a ma is látható tanösvény, valamint egy csúszdás játszótér a legkisebbek számára.

A tanösvény indítótáblája a Szemlőhegyi-barlang fogadóépületének bal oldalán található vaskapun áthaladva érhető el. A Pusztaszeri útról nyíló bejárat mögött lépcső vezet a kezdőponthoz. Innen kiépített sétautakon járhatjuk be a parkot, melynek széleire kerültek a további táblák. Ezek pontos elhelyezkedését az indítótábla térképén is meg-

találhatjuk. Az indulóállomáson kívül összesen 8 darab kistáblát találunk a területen, melyeken a Budai-hegységre jellemző kőzetekről találhatunk érdekes információkat, ezen kívül pedig vulkanikus kőzetfajtákról is olvashatunk.

Amennyiben a környékbeli tematikus utakra is kíváncsiak vagyunk, akkor a barlangfelszíntől elkalandozva több hasonló tanösvényt is meglátogathatunk. Ilyen a Pálvölgyi-cseppkőbarlang bányaudvarában (ld.: 32. old.), valamint a Ferenc-hegyen található útvonal (ld.: 56. old.), melyek légvonalban alig 500 méterre fekszenek a Szemlő-hegytől.

A terület bejárása a parkosított felszín és a játszótér miatt elsősorban kisgyerekes családoknak ajánlott, valamint azoknak, akik a felsőbb kertrészen elhelyezett emlékkertben szeretnék leróni kegyeletüket a balesetben elhunyt hegymászók és barlangászok előtt.

A bejárást csak egyetlen helyről, az indítótáblához felvezető lépcsőtől tudjuk megkezdeni, ahonnan szinte az összes geológiai kistábla látható. Ezeket tetszőleges sorrendben bejárhatjuk, a kőzetismertető szöveges részei nem épülnek egymásra.

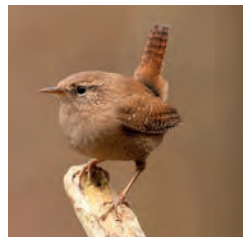
Amennyiben a táblákat megtekintettük, az indítótábla lépcsőjén lesétálva visszajutunk a Pusztaszeri útra, ahol a 29-es, vagy a 111-es buszokkal juthatunk be alig 15 perc alatt a belvárosba.

A tanösvény megközelítése sajnos nem lehetséges babakocsival és kerekesszékkal, ugyanis a parkba felvezető meredek lépcső ezt nem teszi lehetővé.

A kőzetfajtákat ismerető tábláktól kitűnő kilátás nyílik a fővárosra

Balra: A Barlangkutató Emlékkert a barlangfelszín legmagasabb pontján kapott helyet

Elsősorban ősszel és télen figyelhetjük meg hazánk egyik legkisebb madarát, az ökörszemet (*Troglodytes troglodytes*)

A térmodell a barlang körüli hegyeket mutatja be

Sas-hegy tanösvényei

Létesítés éve:	2012 (jelenleg látogatható természetismereti tanösvény), 2017 (Mimó és Csipek meseösvény)
Létesítő szervezet neve:	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (természetismereti tanösvény), Európalánta Egyesület (Mimó és Csipek meseösvény)
Hossz:	850 méter (természetismereti tanösvény) + 150 méter (Mimó és Csipek meseösvény)
Típus:	Kombinált (táblás-vezetőfüzetes) tanösvények
Nehézségi fokozat:	Közepes
Állomáspontok száma:	7 darab (természetismereti tanösvény), 3 darab (Mimó és Csipek meseösvény)
Bejárhatóság:	Gyalogosan, de a látogatóközpont környezete akadálymentesített.
Terület látogathatósága:	A védett terület látogatási ideje alatt, belépőjegy megváltása ellenében látogatható
Megközelíthetőség:	8-as, 8A autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: „Hegytető utca”, „Korompai utca”, „Sion lépcső”)
Terület infrastruktúrája:	Látogatóközpont, wc, kiadványvásárlási lehetőség, szakvezetés, kiépített útszakaszok és kilátóhely, padok, szemetesek

Jobbra: A Mimó és Csipek Meseösvény a legkisebbeknek nyújt információkat a védett terület természeti értékeiről

A Sas-hegy látogatóközpontja 2012-ben teljesen megújult

Az 1957 óta védett terület a főváros legértékesebb élőhelyei közé tartozik. A hegyen több mint 40 védett növényfaj, valamint számos ritka állatfaj is előfordul. Az erdei szellőrózsa (*Anemona sylvestris*), a harangcsillag (*Asyneuma canescens*) és a csillagőszirózsa (*Aster amellus*) mellett a szirti gyöngyvessző (*Spiraea media*), a piros pozdor (*Scorzonera purpurea*) valamint a szentendrei rózsza (*Rosa sancti-andreae*) is különlegességnek számítanak Budapesten.

A kiépített tanösvény-útvonalon csak szakvezetővel lehetséges a látogatás

A Sas-hegy nem csak országos jelentőségű védett terület, hanem része a Natura 2000 hálózatnak is

A természetismereti tanösvény a Tájék utca végétől indul, csakúgy mint az Európalánta Egyesület meseösvénye. Előbbi a védett fajok oltalma érdekében kizárólag szakvezetővel látogatható nyitvatartási időben, melyhez előzetes bejelentkezés ajánlott.

A látogatóközpont környékén felépített meseösvény esetében fontos szempont volt a könnyű megközelíthetőség. Állomásain interaktív játékok kerültek kialakításra. A nemzeti parki tanösvényhez vezetőfűzet tartozik, mely a látogatóközpontban megvásárolható. A sétaút mentén minden hónapban találkozhatunk védett növény- és állatfajakkal.

A hegy környezetében több tanösvény is kiépült. A területtől 2,5 kilométerre nyugatra fekszik az Ördög-órom (ld.: 82. old.), valamint délnyugatra, hasonló távolságra a Rupp-hegy (ld.: 74. old.). A szomszédos Gellért-hegyen (ld.: 38. old.) pedig a „Hasznos hulladék utat” felvezethetjük fel.

A Sas-hegy látogatóközpontjának környezete akadálymentesített, a többi útszakasz azonban csak gyalogosan járható be. A vezetett kirándulások a látogatóközponttól indulnak, melynek végén visszatérünk a Tájék utcai bejárathoz. A meseösvény mindegyik táblája a bejárat közelében kapott helyet.

A látogatóközponttól 400 métert le sétálva érhetjük el a 8-as és a 8A autóbuszokat, melyekkel a Keleti Pályaudvarhoz, vagy a Gazdagréti lakótelephez juthatunk, mindössze 20 perces utazással.

A bejáratnál található látogatóközpont megtekintése bárkinek ajánlott, a tanösvény megtekintése azonban a legkisebbeknek és a legidősebbeknek nem javasolt.

Balra: A terület felnyíló erdőségeiben folt-szerűen fordul elő a védett erdei szellőrózsa (*Anemone sylvestris*)

A nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*) a hegylábi erdőségek gyakori harkályfaja

Hasznos Hulladék út

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	Budapest Főváros Önkormányzata
Hossz:	120 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	5 darab
Bejáráhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	27-es autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Búsuló Juhász (Citadella)”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, játszótér, közelben étterem, kávézó, autóparkolók (fizetős)

Jobbra: A „Hasznos Hulladék út” indítótáblája

A 235 méter magas Gellért-hegy az I. és XI. kerület határán, a Duna-parton fekszik. Parkosított területének csúcsát a Citadella foglalja el, melyet a Habsburgok építettek 1854-ben, az 1848-49-es szabadságharcot követően.

A területen eredetileg molyhos tölgyes karsztbokorerdők, virágos kőrises állományok, tölgyesek és száraz lejtőstyeprétek uralkodhattak. Ezekből ma már csak a Citadella körül, valamint a Duna feletti letöréseken maradtak meg kisebb foltok. Itt él a fokozottan védett sárgás habszegfű (*Silene flaves-cens*), melynek ez az egy előfordulási helye ismert hazánkban. Emellett említésre érdemes még a fokozottan védett

A „Hasznos Hulladék Út” a Gellért-hegy „Kőcsikós” játszótérén kapott helyet

csikófark (*Ephedra distachya*), a védett vetővirág (*Sternbergia colchiciflora*), valamint a sziklai ternye (*Aurinia saxatilis*) is. Ízeltlábú faunája kevésbé ismert, de madárvilága kellően feltárt. A hegy főként vonulás idején fontos pihenő- és táplálkozóhely a madarak számára. Télen a magashegyvidékekről alacsonyabb régiókba húzódó havasi szürkebegy (*Prunella collaris*) jelenik meg a Gellért-hegyen. Emlősfajájának védett fajtái a közönséges mósus (*Sciurus*

A táblák közelében felújított játszótér található

A havasi szürkebegy (*Prunella collaris*) a sziklakibúváskok ritka őszi téli vendége

vulgaris) és a keleti sün (*Erinaceus roumanicus*).

A Hasznos Hulladék út kezdőtáblája a Verejték utca déli végében, az ún. „Köcsikós” játszótér szélén található, amelyet a Búsuló Juhász Étterem irányából közelíthetünk meg. Az útvonal kiépített sétányokon kényelmesen bejárható. A táblákról megtudhatjuk mi a különbség a szemét és hulladék között, miért fontos a tudatos vásárlás, illetve hogyan hasznosul újra a szelektíven gyűjtött hulladék.

Figyelemre méltó, hogy a kitelepített padok és játékok, de a tanösvénytáblák is újrahasznosított anyagokból készültek.

További tanösvények felkeresése esetén a hegy Gellért Szálló felőli oldalán található bemutató tábla (ld.: 52. old.), vagy a Villányi út mentén elterülő Budai arborétum lehet további célpontunk (ld.: 70. old.). A területtől nyugatra, a

Sas-hegyen több kiépített tematikus utat is végigjárhatunk (ld.: 36. old.).

A „Hasznos Hulladék Út” egy felújított játszótér szélén található, ezért kisgyerekekkel is ajánlott a látogatás. Kerekesszékekkel történő látogatás esetén érdemes figyelembe venni a sétautak sóderes felszórását. A legegyszerűbb gyalogosan megtekinteni az állomás-pontokat.

A táblákat javasolt sorrendben végigjárni, a leírt információk jobb megértése miatt.

Sétánk után a Kelenhegyi úton közlekedő 27-es busszal 10 perc alatt lejutunk a Móricz Zsigmond Körtérre.

A Hasznos Hulladék út tanösvény egyedülálló a maga nemében a fővárosban, mely igen fontos információkat tartalmaz a mai kor túlfogyasztásra hajlamos társadalma számára, ezért mindenkinek javasolt a meglátogatása.

A védett közönséges mókás (*Sciurus vulgaris*) ma még meglehetősen gyakori

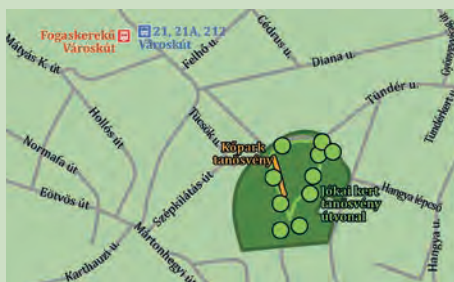

Balra: A sziklai ternyő (*Aurinia saxatilis*) Budapesten egyedül a Gellért-hegyen él

Jobbra: A fokozottan védett sárgás habszegfű (*Silene flaves cens*) hazánkban egyedül a Gellért-hegyen található meg

Jókai-kert tanösvényei

Létesítés éve:	2004 és 2012
Létesítő szervezet neve:	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság
Hossz:	200 méter (Kőpark tanösvény), 400 méter (kertbemutató tanösvény)
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs (A Kőpark tanösvényhez vezetőfüzet tartozik, mely a Duna-Ipoly Nemzeti Park központjában is beszerezhető)
Állomásponatok száma:	10 darab (Kőpark bemutatótáblájával együtt)
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	A kert nyitvatartási rendje szerint szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	21-es, 21A, 212-es autóbusszal és a fogaskerekűvel (ajánlott megállóhely: „Városkút”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, kiépített sétautak, hulladékátrolók, kiállítótér

A Jókai-kertet bemutató tanösvény indító-táblája

A Kőpark tanösvény a kert felső részének sétaútja mentén

A Jókai-kert területe másfél évszázaddal ezelőtt még egészen más arcát mutatta az idelátogatók számára. Egy hatalmas bányaudvar jelezte, hogy ezen a helyszínen a kőfejtés volt az uralkodó. A természet szeretetéről ismert Jókai Mór azonban 1853-ban megvásárolta a svábhegyi ingatlant, amin ekkor mindössze egyetlen kisméretű épület állt. Az elhanyagolt területen dísz- és gyümölcsfákat telepített, a ma már sajnos nem létező Jókai villa környezetét pedig parkkal vette körül. A birtok részét képezték szőlőültvények is, ahol a népszerű szüret a korabeli művészeti élet jelentős eseményeivé váltak, igazi szellemi központ alakult ki a hajdani bánya helyszínén.

A kert jelenlegi arculata ugyan sokkal megőrzött Jókai idejéből, de a változások szembetűnőek. A villa sajnos megsemmisült, de a hajdani prérház fennmaradt, ahol egy emlékszoba őrzi a híres író néhány személyes tárgyát. Egykori lakhelyén ma a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság épülete áll, kissé hátrébb pedig a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület földszintes irodaépülete kapott helyet.

A prérház környezetében álló idős juharfák valószínűleg még az eredeti kertből maradtak fenn, a park többi részén a növényzet fiatalabb. Az elmúlt évek nagyobb beavatkozásai során igyekeztek minél több részt rekonstruálni. Ezeknek köszönhetően újult meg a rózsakert és a szőlőültvény, melyek ma már csak a nagy író emlékét hivatottak felidézni, illetve érzékeltetik Jókai-kerthez és természetéhez fűződő olthatatlan szeretetét.

A védett parkban két tematikus út is található. Időrendi sorrendben először a Kőpark tanösvény létesült, mely a kert felső részének sétaútja mentén kapott helyet, a Madártani Egyesület központja feletti domboldalon. A hazánkban megtalálható köztípusokat felvonultató rövid bemutatkozó kezdő „táblája” stílusosan egy hatalmas közetdarab, melyen

„Kőpark” felirat jelzi, hogy jó helyen járunk. A másik tanösvény tábláinak kezdőpontja a bejárat kapu után, mintegy 20 méteres sétával érhető el. Ezek az állomáspontok a kert történetét, nevezetesen részeit, illetve az itt zajló eseményeket mutatják be képekkel, grafikákkal és korabeli fotográfiákkal színesítve a rövid, lényegre törő szöveges részeket. A 10 darab táblát elszórva találhatjuk meg a kertben, a sétautak szélei mellé telepítve. A Kőpark koncepciója ettől lényegesen eltér. Az indulóponttól néhány méteres távolságra lettek elhelyezve hatalmas kőzettömbök, melyek mindegyike más-más jellegzetes hazai köztéppüst képvisel. A tematikus út bemutató eszközei ezáltal nemcsak testközelből tanulmányozhatók, hanem körbejárhatók és megtapinthatók. A kőzeteken kis táblák jelzik, hogy éppen melyik típusnál járunk. Ezen kívül megtalálhatjuk rajta a lelőhelyet és a keletkezés becsült korát is. A további információkat a tanösvényhez készített vezetőfüzet tartalmazza, mely a nemzeti park épületében és több másik látogatóközpontjában is beszerezhető.

A kiépített aszfaltutak és a murvás sétautak miatt kiscyrekkel, sőt babakocsival is kényelmesen végigjárhatjuk a bemutatásokat. A kert bizonyos helyeken kisebb emelkedőket, illetve lépcsősorokat rejt magában ezért kerekesszékesek számára csak kísérő jelenléte mellett javasolta megtekintése.

A bejárás irányát javasolt a kertkapu felől kezdeni, ahonnan a parkba érkezünk. Az itt található őrház mögött kezdődő széles sétaúton 50 métert haladva érhetjük el a Kőparkot, a kaputól lefelé vezető aszfaltút mentén pedig a kert történetét bemutató táblás tanösvény első állomását. Innen haladva mindkét útvonal néhány száz méteres sétával bejárható.

A közelben számos védett terület található, melyeken több helyen is

Az egykori Préházban ma a Jókai emlékszoba és vendégszállások kaptak helyet

találhatunk tanösvényeket. Legközelebb a 2 kilométerre fekvő Kis Sváb-hegy tematikus útjait fedezhetjük fel, de csak kicsit fekszik tőle messzebb a Normafa és a János-hegy között induló Örökerdő tanösvény egyik útvonala, vagy az Ördög-órom táblás tanösvénye.

Amennyiben a kert látogatásával végeztünk, egyetlen helyen, a főbejáraton keresztül hagyhatjuk el a területet. Innen rögtön a Költő utcához jutunk, ahonnan északnyugati irányba haladva, kb. 200 méter megtétele után érjük el a 21-es, 21A és 212-es buszok, valamint a fogaskerekű „Városkút” nevű megállóját, ahonnan a Normafa felé, illetve a Széll Kálmán tér és a Boráros tér irányába juthatunk el.

Jókai rózsakertjének rekonstruált ágyásai a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság épülete mellett

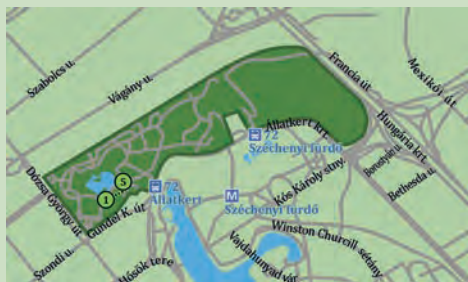
A hajdani szőlőültetvények jelenlétét jelzik a Préház közelébe visszatelepített korodok

Fővárosi Állat- és Növénykert Japánkerti tanösvény

Létesítés éve:	2015
Létesítő szervezet neve:	Fővárosi Állat- és Növénykert
Hossz:	200 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	5 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Állatkerti belépőjegy ellenében a nyitvatartási időben szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	72-es trolibusszal, M1 metróval (ajánlott megállóhelyek: 72. M1: „Széchenyi fürdő”, 72: „Állatkert”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, büfék, étterem, kiépített sétautak, hulladéktárolók, kiállítóterek, információs felületek

Jobbra: A tematikus út indítótáblája a Japánkert bejárat kapuja mellett kapott helyet

A táblák közelében értékes növénygyűjtemény található

A Fővárosi Állat- és Növénykert a világ egyik legrégebben alapított állatkertje. Alapításának gondolata már az 1820-as években felmerül, de tényleges megnyitására még évtizedeket kellett várni. A felépült intézmény végül 1866. augusztus 9-én, a déli harangszóra nyitotta meg kapuit. Első igazgatója az ismert etnográfus és zoológus Xántus János volt. Ettől az időszaktól kezdve a kert folyamatosan fejlődött: 1876-ban felépült az első orosz-lánház, néhány ével később pedig más

A Japánkerti tanösvény áttekintő térképe

trópusi állatok – víziló, elefánt – is a gyűjtemény részévé váltak. A magas bérleti díjak miatt azonban csődbe jutott az intézmény, melyet Budapest fővárosa 1907-ben vett szárnyai alá. 1909 és 1912 között teljesen újjáépítették, mely így Európa egyik legszebb és legkorszerűbb állat- és növénykertjévé vált.

A II. világháború komoly károkat tett az épületekben és a gyűjteményben. Az újjáépült intézmény az 1970-es és 1980-as években fokozatosan elmaradt a többi európai állatkert színvonalától, ezért a rendszerváltást követően ismét komoly felújítások váltak szükségessé. Ez a folyamat Persányi Miklós 1994-es kinevezését követően indult meg, mely mind a mai napig tart. A volt Vidámpark területének Állatkerthez csatolásával megindulhatott az intézmény történetének legnagyobb

szabású fejlesztése, mely várhatóan 2020-ban zárul. Befejeztével a Fővárosi Állat- és Növénykert ismét bekerülhet a kontinens legkorszerűbb intézményeinek sorába.

A kertben számos ismertetőtábla és egyéb információs felület található, akár melyik részen is járunk, mindenütt számos ismeretanyaggal találkozhatunk. A területen klasszikus tanösvény egyetlen helyen, a Nagytó melletti japánkerti parkrészen található. Az indítótábla a Japánkert elején található kapu bal oldalán kapott helyet, de másik oldalról kezdve, a Pálmaháztól visszafelé haladva is érhetőek az információk.

A kiépített útvonal könnyű, sík terepen halad végig, mely alig 30 perc alatt bejárható. A második és harmadik tábla pedig még padról ülve is kényelmesen elolvasható.

A tanösvény létesítésének célja a japánkert kertművészetének bemutatása. Japánban a kertek festményként, képként létrehozott tájképi elemek, melyeket körültekintő gondoskodással építenek ki. Itt a növények és műtárgyak egyaránt az alkotás részét képezik. Az elsődleges szempont, hogy az ablakok és ajtók szimbolizált képkereként funkcionálnak, melyeken át a kertbe tekintve mindig más és más „festmény” válik láthatóvá az évszakok és napszakok változásával.

A háromdimenziós festészetten túl szakrális jelentőséget is tulajdonítanak a kerteknek Japánban, ugyanis az Edo-korban (1603-1868) hajóflottákkal indultak felkutatni a Buddhista hitvilág szerinti Paradicsomi kerteket, melyek az óceán közepén helyezkednek el és teknősökön úsznak, az emberek pedig darumadarak hátán repülnek oda. Sok sikertelen keresés után úgy határoztak, hogy a halhatatlanokat Paradicsomi kertek kiépítésével próbálják odacsalogtatni. Így született meg a japánkertek ma ismert formavilága.

A Fővárosi Állat- és Növénykert Japánkertjében több korszak stíluslemei is felfedezhetők, az Edotól kezdve, a Meijin keresztül egészen a Teakert elemeit tartalmazó új Zen Buddhista hullámig.

Amennyiben az Állatkert környékén hasonló tematikus utakat is szeretnénk felkeresni, nem kell messzire mennünk, ugyanis a Városliget keleti felében található Királydomb tövében létesült Madárbarát tanösvény és bemutatókert (ld.: 118. old.) jó kikapcsolódást kínálhat az érdeklődők számára.

A japánkerti tanösvény könnyű vonalvezetése, kiépített útvonala által bárki számára ajánlott célpont lehet az intézményen belül, még kisebb méretű babakocsival is kényelmesen bejárható.

Az útvonalon belül azonban kisebb hidak és elkeskenyedő szakaszok is találhatóak, ezért kerekesszékesek számára nem javasolt a teljes bejárás, ugyanakkor a kezdő- és végpont tábláit ők is megközelíthetik.

A tanösvénnytáblákat kiépített sétaút köti össze

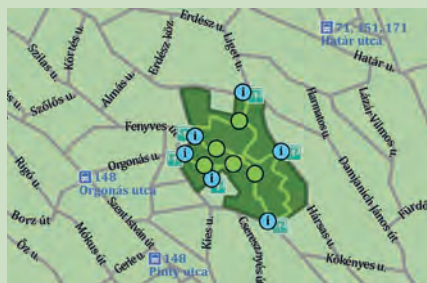
A döntött táblák kényelmes olvasást tesznek lehetővé

A Japánkertben található a legnagyobb hazai szabadtéri bonsaigyűjtemény

Tamariska-domb tanösvény

Létesítés éve:	2013
Létesítő szervezet neve:	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Csepel Önkormányzata
Hossz:	kb. 600 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepes
Letölthető anyag:	Nincs
Állomásponatok száma:	5 darab tanösvénytábla + 6 darab tájékoztató tábla + fajtáblák
Bejáráhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Április 1. – szeptember 30.: 06:00-tól 20:00 óráig, október 1. – március 31.: 07:00-tól 17:00 óráig szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	71-es, 148-as, 151-es és 171-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 71, 151, 171: „Határ utca”; 148: „Orgonás utca”, „Pinty utca”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, esőbeálló, szemetesek, kijelölt szánkópálya, kerítés

Jobbra: A táblák szöveges információt és képillusztrációt is tartalmaznak

Budapesten jelenleg csak erről az egy helyről ismert a védett homoki csüdfű (*Astragalus varius*)

A Tamariska-domb a főváros XXI. kerületének legmagasabb pontja, ahonnan remek kilátás nyílik a környező kertesházias övezetre, de tiszta időben akár a Gellért-hegyre is ráláthatunk. A domb eredeti kialakítója a Duna volt, amely hordalékkal látta el a területet, majd a jégkorszak idején keletkezett homokot a szél formázta buckasorokba. A jórészt beépült homokbuckás területet ma Királyerdőként ismeri mindenki, korábban azonban Uradalmi erdőnek is nevezték. A történelem során szinte mindig királyi birtok volt a domb, melynek utolsó főnemesi tulajdonosai a Habsburgok voltak. A két világháború idején, de főként ezeket követően a Csepel-sziget egyre gyorsuló ütemben épült be, ezért a jégkorszaki homokbuckák különleges növénytakarója fokozatosan visszaszorult. A nyílt-, záródó- és zárt homoki gyepek, a borókások, valamint a homoki

tölgyesek és nyarasok szépen lassan a feledés homályába merültek. A felsívatagi körülményeket idéző eredeti társulások hírmondója csupán ezen az egy helyen volt képes fennmaradni napjainkig a kerületen belül. Mindezt elősegítette, hogy az 1950-es években óvóhelyrendszert alakítottak ki a domb alatt, ezért beépítése nem valósulhatott meg.

A sok helyen degradált, de még így is igen értékes élőhely számos védett és ritka növényfajnak ad otthont. Ezek közül az egyik legkiemelkedőbb a védett homoki csüdfű (*Astragalus varius*), mely jelenlegi ismereteink szerint nem fordul elő máshol Budapesten. Ezen kívül

A Tamariska-domb új tanösvényének átadására 2013-ban került sor, ekkor készült el az új bejáratú kapu is

megtalálhatjuk itt a homoki fátolvirágot (*Gypsophila arenaria*) és a kései szegfűvet (*Dianthus serotinus*), valamint a homoki bakszakállt (*Tragopogon floccosus*).

Állatvilágának egyik leglátványosabb és leggazdagabb csoportját az ízeltlábúak képviselik. A védett fajok közül az imádkozó- és sisakos sáska (*Mantis religiosa*, *Acrida hungarica*) érdemel említést. A madárfaunán belül az énekesek dominálnak.

Az indítótábla a terület északi oldalán, a Damjanich János út és a Gesztenyés utca találkozására mellett található főbejárat mellett található. Innen kiépített sétautakon haladva érhetjük el a többi állomásponthoz. Az ösvényekről letérni a könnyen elmozgó, laza homoktalaj jelenléte miatt sehol sem tanácsos, mert a növénytársulások fokozottan érzékenyek a taposásra.

Az útvonalak a domb teljes területét behálózzák, amelyek mentén minden irányban találhatunk kisebb fajtáblákat és több ismeretanyagot tartalmazó nagytáblákat. Az összes állomásponthoz száma meghaladja a 20-at a tanösvényen belül.

A táblákon számos információt megtekinthetünk a domb történetéről, állat- és növényvilágáról, kialakulásáról. A kisebb fajtáblák részletesen bemutatják a jellemző védett és tájidegen fajokat is.

A csak gyalogosan bejárható terület kis kiterjedése miatt akár gyerekes családok számára is tartalmaz kikapcsolódást biztosító, de készülni kell arra, hogy egyes részekben meredekebb szakaszokkal is találkozhatunk. A domb kerítésén több helyen is találhatók kapuk, melyeken bejuthatunk a belsőbb területekre, ennek ellenére érdemes a főbejáratról kezdenünk sétánkat, a nagytáblák számozása ugyanis innen kezdődik. Az egyes témák elkülönülnek egymástól, de a jobb megértés végett érdemes a sorrendet követve végigolvasnunk az információkat.

Amennyiben a környéken hasonló kirándulást szeretnénk tenni, célszerű felkeresni a Tamariska-dombtól alig 500 méterre fekvő Kis-Dunai-öblöt, ahol Csepel Önkormányzata 2016-ban új táblás tanösvényt adott át (ld.: 124. old.). Ezek mellett megmaradtak a Csepeli Zöld Kör által a 2000-es évek közepén kihelyezett régi természetismereti táblák is.

A Tamariska-dombot végigjárva célszerű a Gesztenyés, majd az Orgonás után kisétálva nyugati, vagy a Damjanich János utcát követően a Liget utcán északi irányba elhagyni a területet. Előbbit választva a 148-as buszt, míg utóbbit irányba sétálva az 51-es, 151-es és 171-es járatok megállóit érhetjük el, amelyekkel a belváros felé vehetjük az irányt.

A domb meredek és homokos sétaútvonalai nem teszik lehetővé a babakocsival, vagy kerekesszékekkel történő bejárást, de a főbejárat környékén lévő táblákat tudjuk megtekinteni.

A domb tetején találhatjuk a Tamariskán felállított keresztút végét

A terület névadója a korai tamariska (*Tamarix tetrandra*) nevű cserje, melynek eredeti hazája Kis-Ázsia és Délkelet Európa

A kerületi iskolások előszeretettel látogatják a tanösvényt

Honvéd-Hunyadi tanösvény

Létesítés éve:	1995
Létesítő szervezet neve:	Honvéd Sporthorgász Egyesület
Hossz:	400 méter
Típus:	Karós-vezetőfűzetes tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Állomáspontok száma:	8 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	A Honvéd sporthorgász Egyesületnél történő előzetes bejelentkezést követően csoportosan látogatható, de csak szombati napokon, május és október között
Megközelíthetőség:	138-as autobusszal (ajánlott megállóhely: „Dexter”)
Terület infrastruktúrája:	Horgászási lehetőség, horgásztanya épület, autóparkoló, sétautak, szakvezetés

Letölthető anyag

Jobbra: A Hunyadi-sziget elején tábla jelzi a védettséget

A félsziget északi oldalát határoló öböl partvonala mentén természetes állapotú ártéri galériaerdők húzódnak

A Háros-sziget természetvédelmi terület érintetlenségét és fennmaradását az évtizedekig tartó elzártságnak köszönheti, melynek köszönhetően zavartalanul élhetett és fejlődhetett az itteni ártéri élővilág. Hatalmas nyárfák, áthatolhatatlan aljnövényzet és folyondárnövények által kialakított ún. függőavar alakult ki, melyben a tudomány számára új fajokként leírt ugróvilágásokat is találtak. Ez az elzártság a Hunyadi laktanya létesítésének köszönhető, mely a sziget északi részén épült fel. Az 1911-es folyamszabályozások során félszigetté alakított területre a 1920-as években települt a katonaság, a háborítatlanság ettől kezdve

vált biztosítottá, bár a horgászat és egy ideig az extenzív állattartás is jelen volt a Hároson. A természeti értékeknek köszönhetően 1993-ban országos jelentőségű védett területté nyilvánították, mely a zavartatlanság fenntartása érdekében csak kutatási engedély birtokában látogatható. 2004-ben bekerült a Natura2000 élőhelyek hálózatába is, így a védelme tovább erősödött. Ehhez a közel 60 hektáros területhez csatolták hozzá 2009-ben a hasonlóan értékes, de

méretét tekintve lényegesen kisebb Hunyadi-szigetet, mely ugyancsak félszigetként vált a folyamszabályozások következtében. A két rész közötti különbség a látogathatóságból ered: míg a Háros zárt terület, addig a Hunyadi – előzetes bejelentkezést követően – egy keskeny sétaúton bejárható azzal a feltétellel, hogy erről letérni sehol sem szabad. E sétaút mentén alakította ki a Honvéd Sporthorgász Egyesület karós-füzetes tanösvényét 8 darab állomásponttal. A hozzá tartozó vezetőfüzetet akár internetről is letölthetjük.

Az indítótábla a sziget északkeleti bejárata mellett, a horgásztanya épületénél található, ahonnan délnyugati irányba haladva találhatjuk meg a további útvonalszakaszt.

A sétaút a terület középső részén egyenes vonalvezetéssel halad, mígnem eléri a Hárosi-öblöt, ahonnan ugyan ezen az útvonalon visszasétálva juthatunk el a kiindulópontunkhoz. Az ösvényt a horgászegyesület rendszeresen karbantartja, így könnyebb túracipőben is végigjárható. Magasabb vízállás esetén azonban sáros, vizes a terület, vagy

teljesen járhatatlan, így egyes időszakban előfordulhat, hogy nem lehetséges a látogatás.

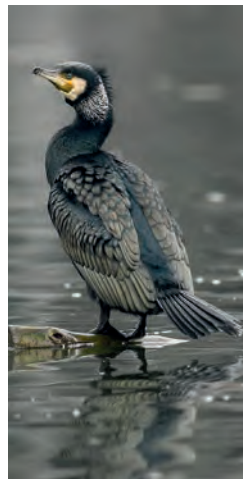
A táblákon a Dunáról, az ártéri erdőről, a függőavar vegetációról, a sziget történetéről, az emberi hatásokról és az állatvilágról lehet többet megtudni.

A füves sétaút keskeny kialakítása miatt csak gyalogosan járható be, babakocsival és kerekesszékekkel a látogatás a terepviszonyok miatt nem lehetséges. A természeti értékek védelme és a háborítatlanság minél nagyobb fokú biztosítása érdekében járművekkel tilos a behajtás. Ezekkel legfeljebb csak a horgásztanyáig jöhetünk.

A Hunyadi-sziget közvetlen környezetében más tanösvényeket nem találunk. Legközelebb a Tétényi-fennsík tematikus útvonala fekszik, de a két helyszín légvonalban több mint 3,5 kilométerre van egymástól.

Amennyiben mind a 8 állomásponthoz meglátogattuk és visszasétáltunk kiindulópontunkhoz, az Ártér utcára jutunk, ahonnan a Háros utcán kell továbbhaladnunk a 6-os út bevezető szakasza felé. 1 kilométer megtételét követően eljutunk a 138-as busz megállójához, mellyel Csepel vagy Budatétény irányába folytathatjuk utunkat.

Az ártéri erdő hatalmas fáit és a talajfelszínt teljesen benövik a folyódnávények

A kormorán (*Phalacrocorax carbo*) egész évben megfigyelhető

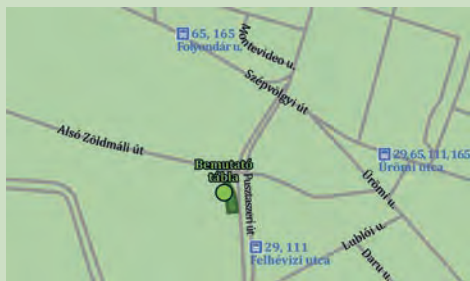

A védett nyári tözike (*Leucojum aestivum*) ma még elterjedt a területen

Pusztaszeri úti védett földtani alapszelvény

Létesítés éve:	2013
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Letölthető anyag:	Nincs
Látogathatóság:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	29-es, 65-ös, 111-es, 165-ös autóbusszokkal. (ajánlott megállóhelyek: 29, 65, 111, 165; „Ürömi utca”; 29, 111: „Felhévizi utca”; 65, 165: „Folyondár utca”)
Infrastruktúra:	Nincs

A bemutató tábla az alapszelvény északi végén kapott helyet

A szakemberek számára régóta ismertek Budapest geológiai értékei, melyeknek több tagja is messze földön híressé teszi fővárosunkat. A legkülönlegesebb helyszíneket alapszelvényként külön védetség alá is helyezik, melyek az országban többfelé megtalálhatóak, így Budapesten is. Fővárosunkban eddig

összesen 12 helyszín került be a védett alapszelvények sorába. Ezek közül talán a legismertebbek a II. kerületi Mátyás-hegy kőfejtői, a XII. kerületi Tündér-szikla vagy a III. kerületi Róka-hegy. Utóbbin tanösvény is található, melyről a 64. oldalon olvashatunk részletesebben.

A Pusztaszeri út mentén található alapszelvény csupán 2015-ben kapta meg az országos szintű védettséget, ezt megelőzően, 1982-től a Fővárosi Tanács, később pedig Budapest Főváros Önkormányzata gondoskodott a terület oltalmáról.

A kőzetkibúvás az eocén korú márga típusfeltárása, ez a kőzet itt kitűnően tanulmányozható. A Budai-hegység egyik leggyakoribb kőzettípusa, melynek legismertebb lelőhelyei a II. és III. kerületben találhatók, de a budai Vár-hegyen is megtalálták.

A 20 méter hosszú és közel 4 méter magas fal a forgalmas Pusztaszeri út alsó szakasza mentén található, ahol a sűrű beépítettség és a nagy autóforgalom miatt erősen veszélyeztetett. Fenntartásáról évekig a Főkert Nonprofit Zrt. gondoskodott, országos védettsége

óta pedig a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság kezelésébe tartozik.

Az alapszelvény mellé 2013-ban a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület helyezett ki tájékoztató táblát, amelyen nemcsak a budai márga feltárásáról olvashatunk, hanem rövid összefoglalót is találhatunk a fővárosban található alapszelvényekről.

A terület közúton, illetve járdán kényelmesen megközelíthető bárki számára, de arra számítani kell, hogy a Pusztaszeri út alsó szakasza kissé meredek, és a sziklafal közvetlen környezetében nem épült ki járda, csak vele szemben, a főút túloldalán. Meglátogatása bárki számára ajánlott, a kis kiterjedésű terület néhány perc alatt végignézhető. A tájékoztató tábla közvetlenül az alapszelvény északi végében, a védettséget jelző tábla mellett kapott helyet.

Balra: Az alapszelvényen a védett budai imola (*Centaurea saddle-riana*) is előfordul

Jobbra: A magyar repcsény (*Erysimum odoratum*) a védett természeti emlék szegélyében él

Fűvészkerti bemutató

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	Fűvészkert
Letölthető anyag:	Nincs
Látogathatóság:	A kert látogatási ideje alatt, belépőjegy ellenében szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	99-esautóbusszal, 3-as metróval (ajánlott megállóhelyek: 99-es busz: „Körös utca”, „Díószeghy Sámuel utca”, 3-as metró: „Klinikák”)
Infrastruktúra:	Padok, szemetesek, fajtáblák, kiépített sétautak, üveg-házak, kiadványvásárlási lehetőség

Jobbra: A főbejárat közelében áttekintő térkép kapott helyet

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Botanikus Kertje az egyik legrégebb gyűjteményes kert kontinensünkön. A Fűvészkert létrehozása híres botanikusunk, Winterl József Jakab professzor nevéhez fűződik. A kert eredetileg a Festetics család tíz hektáros birtokán létesült, a Klinikák terjeszkedése azonban fokozatosan lecsökkentette területét a mai méretére. A kert elsődleges értéke hatalmas növénygyűjteménye, mely több mint nyolcezer fajt számlál. Ebből a fás szárú fajok száma a nyolcszázat is

meghaladja. Gondosan kiépített útjain kellemes sétát tehetünk a zsúfolt belvárosi kellős közepén úgy, hogy a nagyvárosi zaj szinte nem is ér el bennünket, így olyan érzésünk lehet, mintha nem Budapesten lennénk.

A kertben klasszikus értelemben véve tanösvényt nem találunk, ez magyarázza, hogy miért ebben a fejezetrészen tárgyaljuk a területet. Ismertetőkből azonban nincs hiány a kertben: a különféle fajcsoportokat, tematikus gyűjteményrészeket bemutató táblák száma megközelíti az 50-et. Ezek 1 méter magas fémoszlopra rögzítve, 45°-os szögben megdőntve teszik könnyed szórakozássá ismereteink bővítését. Ezeken kívül igényesen faragott, nagyméretű táblán ismerkedhetünk meg a kert mardaraival, valamint egy másik ponton a

A Fűvészkert növényvilágának alaposabb megismerését közel 50 darab szöveges tábla segíti

A Fűvészkert illés utcai főbejárata

metszés arany szabályaival. Két utóbbi bemutató az igazgatósági épület mögött és az üvegházak közelében található, míg a döntött táblákat a gyűjtemény minden részében megtalálhatjuk. Mindezeket pedig kiegészítik az egyes fajokat bemutató fajtáblák is, melyekből több száz van a kertben.

Amennyiben valaki a terület meglátogatásán túl is szomjazik még tudásra, további tanösvényeket a környéken sajnos nem talál. A legközelebbi kiépített természetismereti tanösvényért el kell látogatnunk a város budai oldalára, a Vilányi út mellett lévő Budai arborétumba (ld.: 70. old.), vagy a Gellért-hegyre (ld.: 38. és 52. old.).

A Fűvészkert belvárosi elhelyezkedése következtében igen könnyen megközelíthető és kiépített sétaútjainak, valamint viszonylag kis kiterjedésének köszönhetően kényelmesen bejárható, akár kerekesszéssel, vagy kisgyermekkel is.

A táblák nincsenek számozva, ezért tetszőleges sorrendben megtekinthetők. Utunkat azonban a belépőjegy megváltása miatt mindenképpen az Illés utcai

bejáratról kell kezdenünk és a körbekevert területről ugyanitt tudunk távozni. A bejárat épülettel szemben áttekinthető térkép is helyet kapott, itt megtervezhetjük sétánk irányát és ez egyes kertrészek bejárási sorrendjét.

Aki a növényvilág rajongója, vagy tanulmányai a hazai és a távoli tájak flórájával kapcsolatosak, mindenképpen ajánlott a kert meglátogatása. Aki azonban csak egy könnyed sétát akar tenni a

Balra: A területen a komposztálás fontosságára is felhívják a figyelmet

A gyűjtemény szikla-kertjének részlete

Tematikus növénykiültetés az üvegház közelében

zúfolt város kellős közepén, vagy családi programot keres, az is megtalálhatja számítását a területen. A könnyed kapcsolódást pedig remekül kiegészítik a gyűjteményben elhelyezett padok, pihenők és üvegházak.

Balra: A fák védelme érdekében a fajtáblák rugós rögzítéssel kerülnek a törzsre

Gellért-hegyi bemutató

Létesítés éve:	N. a.
Létesítő szervezet neve:	Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (Siklósi Engelbert)
Letölthető anyag:	Nincs
Látogathatóság:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	7-es, 86-os, 107-es, 133-as, 233-as autóbusszokkal, 18-as, 19-es, 41A, 47-es, 49-es villamosokkal, D11-es, D12-es, D13-as hajókkal, M4-es metróval. (ajánlott megállóhelyek: 7, 86, 107, 133, 233, 18, 19, 41A, 47, 49, D11, D12, D13, M4: „Szent Gellért tér”)
Infrastruktúra:	Padok, szemzetesek, kiépített sétautak

Jobbra: A bemutató-tábla az elmúlt években rongálások áldozatává vált

Az 1997-ben országos jelentőségű védett területté nyilvánított Gellért-hegy döntő része jelenleg épített zöldfelület. Felmerülhet a kérdés, hogy miért volt szükség a természetvédelmi oltalomra egy ilyen városi park esetében? A válasz egyszerű: a hegy mint természetes élőhely ebben a formájában is rejteget olyan értékeket, melyek az emberi térhódítást megelőző időszakokból származnak és természetvédelmi szempontú oltalom nélkül nehezen lehetne biztosítani ezek fennmaradását. Természetvédelmi jelentőségéről e fejezet „Hasznos hulladék utat” bemutató részénél olvashatunk részletebben (ld.: 38. old.).

A Szent Iván-barlang közelében található, mára már erősen megrongált

ismertetőtábla hajdan egy tanösvényút-vonal egyik állomáspontját képezte, de a sorozatos rongálások következtében a többi tábla megsemmisült és eltűnt a területről. A tematikus út utolsó memortója így ma már csak magányos bemutatótáblaként funkcionál.

Az igényesen kialakított, faragott fa-táblán rövid tájékoztatást kaphatunk a terület természeti értékeiről, mely önmagában is megállja a helyét és kellő információt szolgáltat a látogatóknak.

Amennyiben további tematikus utat szeretnénk a közelben meglátogatni, a Citadellától délre található Hasznos hulladék utat érdemes felkeresni a Kőcsikós játszótéren, mely mindössze 500 méterre fekszik a táblától.

A bemutatópont könnyen megközelíthető a Gellért tér irányából, de az odavezető sétautak meglehetősen meredek, ezért kerekesszékkal és 3 év alatti gyermekekkel nem javasolt a bejárása.

A tábla a Szent Iván-barlang sziklatömbjének oldalában kapott helyet

A parkosított területen ősszel és télen gyakori a fenyőpinty (*Fringilla montifringilla*)

A Gellért-hegyen ritka költőfaj a barátcinege (*Poecile palustris*)

A photograph of a wooden staircase with a rustic log railing, leading up a grassy hill in a forest. The railing is made of thick, dark brown logs, and the steps are made of weathered wooden planks. The background is filled with lush green trees and foliage.

Helyi védettségű területek

Ebben a fejezetben találhatjuk meg a Budapest helyi jelentőségű védett területein kiépült tanösvényeket és bemutató táblákat, melyek jelenleg 17 helyszínt érintenek szerte a városban. Kalandozásainkat tetszés szerint kezdetjük Budán, vagy a pesti oldalon, hiszen a Duna mindkét oldalán találkozhatunk természetismereti tematikus útvonalakkal. A táblák döntő többsége azonos arculat szerint készült, felhívva a figyelmet arra, hogy e területek, valamint természeti emlékek összetartoznak és egységes hálózatot képeznek fővárosunk területén belül. Ezeket szervesen egészítik ki a Mocsároson és a gyűjteményes kertekben található egyéb kiépített útvonalak, valamint a Mimó és Csipek ösvények. A leírások kerületi sorrendben mutatják be az egyes helyszíneket.

Ferenc-hegy tanösvényei

Létesítés éve:	2013, illetve 2016
Létesítő szervezet neve:	Európalánta Egyesület
Hossz:	Kb. 800 méter
Típus:	Táblás tanösvények
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Állomáspontok száma:	6 darab (Érzékek ösvénye); 6+1 (Tükörben az élővilág)
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	11-es és 111-es autóbusszal (ajánlott megállóhelyek: „Tömörkény utca”, „Móricz Zsigmond Gimnázium”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, hulladékártatók, jelzett turistaút (zöld háromszög), parkoló, mászóka

Letölthető anyag

Jobbra: A Ferenc-hegyi Mimó és Csipek érzékek ösvénye a legkisebbek számára is nyújt érdekes információkat

A nagyméretű táblák közérthető módon ismertetik a terület természeti értékeit

A Ferenc-hegyet döntően erdők borítják, de közepén két kisebb tisztás is található Faállományát csertölgy (*Quercus cerris*) és virágos kőris (*Fraxinus ornus*) alkotja, de mezei juharral (*Acer campestre*), különféle berkenyefajokkal (*Sorbus* spp.) és betelepített feketefenyővel (*Pinus nigra*) is találkozhatunk. Élővilága a nagyfokú igénybevétel miatt kissé szegényesebb, mint a környező kevésbé látogatott erdőségeké. Ennek

ellenére számos védett faj otthonra lel a területen. Ilyen a fehér madársisak (*Cephalanthera damasonium*) és a bíboros kosbor (*Orchis purpurea*), vagy a budai berkenye (*Sorbus semiincisa*). Rovarvilága kevésbé ismert, de nappalilepke-faunája figyelemre méltó. Madarak közül több mint 80 fajt figyeltek meg eddig a kutatók. Gyakori költőfaj a fekete és énekes rigó (*Turdus merula*, *T. philomelos*), a szén- és kékcinege

(*Parus major*, *Cyanistes caeruleus*), de minden évben költ a karvaly (*Accipiter nisus*) is. Emlősállományára elsősorban a zavarást jobban elviselő kisemlősök jellemzőek.

A területen található Mimó és Csipek Meseösvény „Érzékek ösvénye” 2013-ban épült ki, melynek indítótáblája a Zuhany utca és a védett terület találkozásánál található. A 2016-ban létesült „Tükörben az élővilág” tanösvényszakaszhoz indítótáblája a területbe ékelődő parkoló mellett található, ott, ahol az első véget ér. Az útvonal jelzett turistaúton halad, bejárhatósága könnyű, csupán néhány kisebb emelkedő nehezíti a terepet. Az első szakasz 6 táblából áll, a másodikon 6+1 állomást találunk.

A Mimó és Csipek Meseösvények ki-tűnő ismeretszerző és szemléletformáló tematikus utak a kisebb korosztály számára. Közélemben több tanösvény is kiépült. A Szemlőhegyi-barlang (ld.: 34. old.), 700 méterre északkeletre, a Balogh Ádám-szikla (ld.: 60. old.) 1000 méterre, nyugatra húzódik meg a házak között.

Az Érzékek Ösvényén tájékoztatást kaphatunk a Ferenc-hegy természeti értékeiről, a Tükörben az élővilág című szakaszon a Ferenchegy-barlangról és más érdekességekről olvashatunk.

A tanösvény bejárása elsősorban kisgyerekes családok vagy alsós iskolás csoportok számára javasolt.

A bejárást a Zuhany utca felől érdemes kezdeni, mert a táblák témája és a terepviszonyok alapján ez a legideálisabb útvonal.

A Ferenc-hegy keleti oldalánál található utolsó tanösvénytáblától 500 méteres sétával a Pusztaszeri úthoz jutunk, ahol a 91-es és 291-es buszokkal 20 perc alatt elérjük a Nyugati pályaudvart.

A terület bejárása minden korosztály számára ajánlott, de sajnos nem akadálymentesített. A területbe ékelődő parkoló mentén néhány táblát azonban kerekesszékkal is megközelíthetünk.

Az egyik pihenőhely mellett hatalmas rovarszobrok várják a legkisebbeket

Az orchideákhoz tartozó fehér madársisak (*Cephalanthera damasonium*) közel 100 éves állománya él a hegyen

Balra: A sétaút mentén interaktív játékok is helyet kaptak

A területen megtalálható az endemikus budai berkenye (*Sorbus semina*)

Apáthy-szikla tanösvény

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 780 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepesen nehéz
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	7 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	11-es autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Nagybányai út”, végállomás)
Megközelíthetőség:	
Terület infrastruktúrája:	Kijelölt turistaút (zöld csík, zöld háromszög), padok, szemetesek, védőkorlátok a veszélyesebb szakaszokon

Jobbra: Az Apáthy-szikla tanösvényének indítótáblája

A közel 15 hektáron védelem alatt álló Apáthy-szikla Természetvédelmi Terület az egyik legkülönlegesebb élőhely, mely fennmaradt a főváros területén belül. A nyugati és keleti szegélyterületek országos védelem alá esnek, egyben részei a hazai Natura2000 hálózatnak, míg a középső részek a Fővárosi Önkormányzat oltalmában állnak, helyi jelentőségű védett területként, mely 9,2 hektár kiterjedésű. A terület középső részén zöld háromszöggel jelzett turistaút fut végig, ez egyben a táblás tanösvény útvonala is.

A sétatutak egyes szakaszokon meredek sziklafalak oldalában haladnak, ahol védőkorlát gondoskodik a biztonságos túrázás feltételeiről

Az indítótábla a Nagybányai út és a Nagybányai lépcső találkozásánál, a zöld csík és zöld háromszög turistaút találkozásánál található, ahonnan kényelmesen,

szintvonalat követve haladhatunk végig a 7 állomásból álló tanösvény 5. táblájáig. Innen kis kaptatót követően érünk fel a Görgényi út és a Törökvérszi út találkozásának közelébe, ahol a két utolsó táblát találhatjuk. A 7. táblától a Görgényi úton átkelve a zöld turistajelzéshez érünk, ahonnan kb. 20 perc alatt elérjük az Árpád kilátó terméskőből kialakított épületét. Ugyaninnen indulva, de a Görgényi úton balra kanyarodva, a Vörös-kővár irányába kb. 200 métert haladva eljutunk a WWF és a Pilisi Parkerdő Zrt. által közösen kialakított Örökerdő Tanösvények hűvösvölgyi (Látó-hegyi)

részéhez, melyről bővebben a 26. oldalon olvashatunk.

Az Apáthy-szikla 7 nagytáblából álló tanösvényén tájékoztatást kaphatunk a környék helytörténetéről, geológiájáról, növény- és állatvilágáról, valamint a betartandó szabályokról, amelyek szavatolják a terület épségét és hosszútávú fennmaradását. A 6. táblán általános információkat találunk a főváros természetéről is.

Az útvonal bejárását elsősorban a kirándulni szerető érdeklődőknek javasoljuk, ugyanis a Görgényi út felőli oldal közelében található meredek hegyoldal némi edzettséget és gyakorlatot kíván. Amennyiben a legkisebb energiabefektetéssel szeretnénk végigjárni az útvonalat, javasolt fordítva végigsétálni a táblák mentén, a 7. táblától haladva az 1. tábla felé. Innen kb. 1000 méteres séta után elérjük a Kapy utat, ahol a 29-es buszra felszállva eljuthatunk Hűvösvölgybe, vagy akár a Szentlélek terre is.

A kiépített ösvény a bakancsos túrázáshoz alkalmas, kerékpárral, kerekesszékekkel vagy babakocsival nem ajánlott a bejárása.

A tanösvényt 2014-ben építette ki a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Ritkán felbukkan a magashegyvidékek költőfajaként ismert hajnalmadár (*Tichodroma muraria*) is

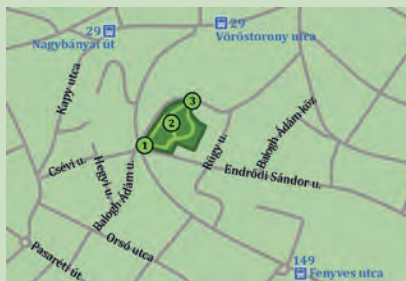
Balra: 2018-ban új fajként került elő a területről a vitézvirág, vagy újabb nevén törnyos sisakoskosbor (*Anacamptis pyramidalis*)

Az Apáthy-sziklán a lábatlan gyíknak (*Anguis fragilis*) jelentős populációja él

Balogh Ádám-szikla tanösvény

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 200 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepesen nehéz
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	3 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	29-es és 149-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 29-es busz: „Vöröstorony utca”, „Nagybányai út”; 149-es busz: „Fenyves utca”, végállomás)
Terület infrastruktúrája:	Kijelölt turistaút (zöld háromszög), padok, szemetesek

Jobbra: A terület tanösvényútvonalára három ismertetőtábla került

Az 1 hektáros helyi védetségű terület a Fazekas-hegyi kőfejtő után a második legkisebb védett élőhelykomplexum a fővárosban. A kertesházias övezetek közé szorított zárványterület minden környékbeli természetes és természetközeli élőhelytől elszigetelődött, így hosszútávú fenntartása igen körülményes. A szikla geológiai értékei mellett a kis kiterjedésű sziklagyep- és lejtősztyeppré-fragmentumok, valamint a tölgyerdő-maradvány egyaránt jelentőssé teszik a védett élőhelyet.

A sétautak mellett pihenőpadok is helyet kaptak

A rövid tanösvény-útvonal kezdőtáblája a terület déli sarkában, a Balogh

Ádám utca – Endrődi Sándor utca kereszteződése mellett található, ahonnan sétautak vezetnek fel a magasabb részekre. A széles ösvényeket a terület természetvédelmi kezelését ellátó Főkert Nonprofit Zrt. tartja karban; ezen kényelmes sétával érhetjük el az indítótábla felett elhelyezkedő további két tanösvénytáblát. A sziklát megkerülő két ajánlott útvonal néhol kissé meredek, falépcsőkkel tarkított, ezért csak a gyalogos bejárás lehetséges a területen. A szikla tetejére érve csodálatos kilátás nyílik a II. és XII. kerület egy részére.

A kilátópont mögött – a Balogh Ádám utca közelében – kapott helyet az utolsó tábla, mely majd' 30 méterrel található feljebb az indítótáblánál.

Bár a területet érinti a környékbeli védett élőhelyeken is áthaladó zöld háromszög túraútvonal, a szikla közvetlen környezetében nem találhatunk további kiépített tanösvény-útvonalat. Legközelebb a 1,5 km-re található Apáthy-szikla tanösvényt (ld.: 58. old.), valamint az 1 km-re fekvő Ferenc-hegyi Mimó és Csipek Meseösvényeket (ld.: 56. old.) érhetjük el innen. Ezek a védett élőhelyek egyúttal a legközelebbi kirándulóhelyek a Balogh Ádám-szikla közelében.

A védett területre kihelyezett táblákon olvashatunk a szikla és környezetének helytörténeti érdekességeiről, növény- és állatvilágáról, valamint geológiai értékeiről. A felső táblán pedig az élőhelyet veszélyeztető tényezők összefoglalása kapott helyet.

A terület – viszonylagos meredeksége miatt – csak gyalogos túrázóknak ajánlott.

A kis kiterjedés és a sűrű beépítettség miatt számos helyen bejuthatunk a szabadon látogatható területre, a kirándulásunkat mégis javasolt az 1. táblától kezdeni, a védett terület alsó sarkában. Innen folyamatos emelkedő során jutunk el a további táblákhoz. A Balogh Ádám utcára kiérve, kb. 500 méter megtételét követően a Kapy úthoz érünk, ahol a 29-es buszra felszállva alig 15 perc alatt eljuthatunk a Szentlélek térre vagy Hűvösvölgybe.

A sétát nem javasoljuk babakocsival, kerekesszékekkel, illetve kerékpárral, a lépcsősorok miatt. A kerékpározás ráadásul a meredek oldalak erózióját is felerősíti, ezért természetvédelmi megfontolásból nem is szerencsés, ha kerékpárral tervezzük a bejárást.

A tanösvény indítótáblája a Balogh Ádám utca és az Endrődi Sándor utca találkozáshoz került

A fenyvescinege (*Parus ater*) a terület ritkább madarai közé tartozik

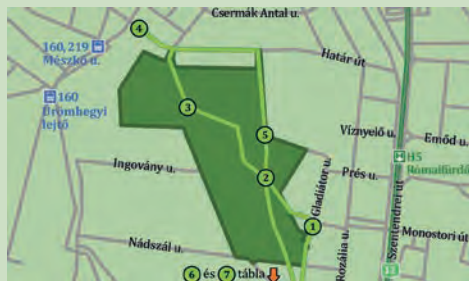

Az erdei pinta (*Fringilla coelebs*) egész évben megfigyelhető

Mocsáros tanösvény

Létesítés éve:	2012
Létesítő szervezet neve:	Aquincum-Mocsáros Egyesület
Hossz:	kb. 4000 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Állomáspontok száma:	7 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan és kerékpárral
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	160-as és 219-es autóbusszokkal, szentendrei HÉV-vel (ajánlott megállóhelyek: HÉV „Római fürdő”; 160: „Ürm-hegyi lejtő”, „Mészko útca”; 219: „Mészko útca”)
Terület infrastruktúrája:	Földutak, családi pihenőparkban fűszerkert, játszótér

Letölthető anyag

Jobbra: A Mocsáros tanösvényének egyik állomáspontja

A területre a nagy kiterjedésű gyepek és a fás ligetek jellemzőek

A budai oldal utolsó megmaradt vizes élőhelyeként ismert Mocsáros szinte teljesen körbeépített, lakóterületté alakítása többször is felmerült. Bár egy része 1994-ben helyi védetséget kapott, a Mocsáros továbbra is igen veszélyeztetett terület. 2013-ban a Fővárosi Önkormányzat átvette a védetség fenntartását, így tovább folytatódhattak a Mocsáros megmentéséért folyó munkálatok. A terület nagy része ennek köszönhetően ma már biztonságosan bejárható. Az esztergomi vasútvonalhoz közel eső déli területek azonban szinte biztosan beépülnek, ezért az értékes élőhely nagy részének sorsa megpecsételődni látszik.

A területen megtalálható a védett Duna-völgyi csillagvirág (*Scilla vindobonensis*), de faunája lényegesen értékeesebb. A pettyes gőte (*Lissotriton vulgaris*) mellett a zöld levelibéka (*Hyla arborea*) is elterjedt a területen. A Mocsároson költ a függőcinege (*Remiz pendulinus*), valamint több nádi énekesmadár-faj. A nyíltabb területeken tavasztól őszig rendszeres az egerészölyv (*Buteo buteo*), valamint vörös vércse (*Falco tinnunculus*). Az emlősök közül a nyest (*Martes*

foina) gyakori, a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) azonban nagyon megritkult.

A tanösvény indítótáblája a Nádszál utca és a Gladiátor utca kereszteződése felett, egy családi pihenőpark bejáratánál kapott helyet.

Az útvonal „nyolcas” alakot leírva a pihenőparkhoz tér vissza, miközben a legérdekesebb helyekre kalauzolja el a látogatót.

A fővárosi tanösvények közül a legközelebb a Róka-hegy (ld.: 64. old.) útvonala található, mely 1,5 kilométerre északnyugatra helyezkedik el a Mocsárostól. Innen elérhető az Ürömi tanösvény is, amelynek további állomáspontjai már Budapesten kívül találhatók.

A Mocsáros tábláin részletes információkat találhatunk az élővilágról, a terület forrásairól, fajfajairól, az Aranyhegyi-patakról, valamint az Aquincumhoz tartozó amfiteátrumról. Mindezeket az Aquincum-Mocsáros Egyesület honlapján megtalálható vezetőfüzet egészíti ki.

A terület nagyon könnyen, minden erőfeszítés nélkül bejárható. A csapadékosabb napok után azonban a földutak nagyon sarassá válhatnak. A bejárást érdemes a táblák számozását követve terveznünk, melyhez a tanösvényfüzet térképe is segítséget nyújt.

Túránk végén a Gladiátor, majd a Prés utcán 500 métert sétálva elérjük a H5-ös HÉV „Rómaifürdő” nevű megállóját.

A tanösvény látogatása kerekesszékkal nem javasolt, viszont a Családi pihenőpark akadálymentesen megközelíthető.

A nedves rétek szegélyében nyaras és fűzes ligeterdő foltok találhatók

A nagy kiterjedésű gyepeken szép állománya él a mezei nyúl (*Lepus europaeus*)

Az egerészölyv (*Buteo buteo*) rendszeres vendég

Balra: A tematikus útvonalat vörös, „T” betűk jelzik

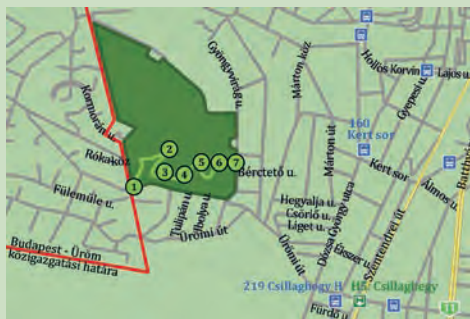

A védett terület legnagyobb értékét a mocsárrétek adják

Róka-hegy tanösvény

Létesítés éve:	2018
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 700 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Nehéz
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	7 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	„A szentendrei HÉV-vel, 160-as, 219-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: HÉV: „Csillaghegy”; 160: „Kert sor”; 219: „Csillaghegy H”
Terület infrastruktúrája:	Kiépített sétautak, korlátok a sziklafalak peremén, lépcsősorok a meredekebb szakaszokon, padok a felső bányaudvarban, jelzett turistaút

A vörös vércse (*Falco tinnunculus*) nem költ a bányában de a környéken lakó párok rendszeresen feljárnak vadászni

A védett terület felső bányaudvarának bejárata

A Róka-hegy Természetvédelmi Terület az egyik leglátványosabb és legértékesebb védett élőhely Budapesten. A főváros legnagyobb kőbányája és közvetlen környezete közel 20 hektáron kapott védeltséget, amelyen belül megtalálhatjuk az értékes sziklagyepi és sztyepréti társulásokon túl a nyílt sziklafelszíneket, valamint a kiterjedt cserjeállományokat, tölgyerdőket és telepített feketefenyveseket egyaránt. Az alatta elterülő csillaghegyi kertesházak övezet fölé hatalmas tájsebként tornyosul az Ürömmel határos élőhelykomplexum, melyet lassan, de biztosan hódít vissza az őshonos növényzet. Meredek sziklafalai miatt sokáig nehezen bejárható területként tartották számon, de az 1990-es

évek második felében a Fővárosi Önkormányzat a Pilisi Parkerdő Zrt.-vel együttműködve lépcsősorokkal és a cserjék kismértékű visszaszorításával ösvényhálózatot alakított ki a három egymás fölött elhelyezkedő bányaudvar bejárhatóságának biztosítása végett. Ezek az ösvények adtak lehetőséget arra, hogy a területen tanösvény létesülhessen.

A kiépített tematikus útvonal az Ürömi út×Rókahegyi út×Árvácska utca hármaskeresztződésénél található bányabejáratról indul, onnan, ahol a felső udvarba vezető széles földút kezdődik. Innen a bánya belsejébe sétálva találhatjuk meg a többi táblát. Az útvonal végighalad a három hatalmas bányaudvar teljes területén, kiépített ösvényeket és lépcsősorokat használva fel vonalvezetőként. A sok helyen igen meredek bányaperemen haladó útvonal több szakaszon is védőkorláttal van ellátva. Ezek egy része kisméretű vasúti sínekből és drótkötelekből áll, melyek a hajdani kőszállító vasútvonal részeit alkották. A bányászat befejeztével a sínekre nem volt szükség, ezért máshogyan hasznosították ezeket.

A felső bányaudvartól fokozatosan lefelé haladva először a középső udvart, majd az alsó udvart érintve juthatunk le a közel 100 méterrel alacsonyabban fekvő

végponthoz. A fotókkal és térképpel illesztve, egyenként 70×100 cm-es mérettel rendelkező táblákból 7 darab került ki a területre. Ezeken kívül még egy tanösvénytábla található a védett élőhelyen: a Róka-hegy felső bányaudvarának bejáratához került az Üröm község területén található ürömi tanösvény 8. számú táblája, melyről ugyancsak fontos információkat tudhatunk meg a kőbányáról és környezetéről. A területtől délre pedig az értékes élővilággal rendelkező, de védettséget nem élvező Péter-hegyre, onnan pedig a Mocsáros-dűlő területére juthatunk. Utóbbin a Mocsáros Egyesület létesített 2012-ben tanösvényt, melyről a 62. oldalon olvashatunk bővebben.

A táblákon részletes információkat kaphatunk a bánya történetéről, geológiai, zoológiai és botanikai értékeiről. Külön táblán olvashatunk az értékes hüllőfaunáról, valamint ökológiai szerepükről. Az útvonal alsóbb részein található táblákon kapott helyet a főváros természeti értékeinek rövid összefoglalója, valamint a területet veszélyeztető tényezők áttekintése.

A sétautak meredeksége miatt a bejárás csak bakancsos turistáknak ajánlott. Az útvonalak tekintetében fel kell készülni a meredek kaptatókra, így az összes tábla megtekintése csak gyakorlottabb kirándulóknak ajánlott. Amennyiben mégis szeretnénk némi ízelítőt kapni e látványos élőhelyből, akkor a felső bányaudvar környeztében lévő, könnyebben megközelíthető táblákat is elegendő felkeresnünk.

A tanösvény megtekintésének javasolt útvonala a nyugat felé elhelyezkedő felső bányaudvartól a középső udvaron keresztül az alsó bányaudvar irányába halad, melynek vége a Gyöngyvirág utcánál található. Ha ezt választjuk, a meredek lépcsősorokat felülről lefelé közelíthetjük meg, így sokkal kisebb erőfeszítéssel

tekinthető meg a terület. Persze ahhoz, hogy az indítótáblát elérjük, az Ürömi út mentén mindenképpen fel kell kapaszkodnunk a hegyre. Aki azonban szereti a kihívásokat, fordított sorrendben is megtekintheti az állomáspontokat. Ez az útirány szerencsésebb, ha innen tovább szeretnénk folytatni az utunkat a Pilis hegyei felé.

Ha a táblák számozási sorrendjében haladunk, a legutolsó – szám szerint 7. – táblát követően a Gyöngyvirág utcához jutunk, ahol jobbra fordulva visszaérünk az Ürömi úthoz. Innen lefelé haladva hamar elérünk a H5-ös HÉV csillaghegyi megállójáig.

A túra teljes útvonalának bejárása gyakorlott túrázóknak ajánlott leginkább. A meredek lépcsősorok miatt kerékpárral, kerekesszékkal és babakocsival semmiképpen ne induljunk neki a terület meglátogatásának.

A területen vasúti sínekből készült korlátokat találunk, amelyek eredetileg a kő elszállításához megépített csillesorok mozgását segítették elő

A bíbros kosbornak (*Orchis purpurea*) legálább 100 éves állománya itt

A felső bányaudvar markáns sziklaképződménye a köfajítás eredménye

Homoktövis tanösvény

Létesítés éve:	2011 (2016-ban átalakítva, kibővítve)
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 350 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	5 darab
Bejárhatóság:	Gyalog, kerékpárral
Terület látogathatósága:	Fővárosi Önkormányzat engedélyével látogatható
Megközelíthetőség:	104-es, 104A autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: „Vizművek lakótelep” és „Vizművek”)
Terület infrastruktúrája:	Földutak

A Homoktövis Természetvédelmi Terület már régen a kutatók látókörébe került különleges élővilága miatt. A névadó homoktövis (*Hippophae rhamnoides*) a botanikai kutatások alapján feltételezhetően csak ezen az egy helyen él vadon hazánkban, legalábbis a kutatók véleményének többsége megegyezik ebben a tekintetben. A terület legelőször 1974-ben kapott védeltséget, de ekkor még csak alig 6 hektáron. Ez azonban nem foglalta magában a homoktövis-állományok körül található, igen fajgazdag homoki gyepeket. 1999-ben, majd 2013-ban is bővítették a védeltség határait, miközben a város lassan körbenőtte a területet, mely ma már szinte teljesen elzárt

a környező élőhelyektől. A legnagyobb gondot a felszabdaltság és az utak közelsége, valamint az ebből eredő folyamatos zajhatás jelenti. A terület belsejében azonban igazi béke honol, ugyanis az engedéllyel látogatható érzékeny élőhelyen belül az emberi jelenlét már elenyészőnek mondható.

A három különálló részegységből álló terület legjelentősebb értékét a zárt, záródó és nyílt homoki gyeptársulások adják, melyek körül koros kocsányos tölgyesek és nyarasok húzódnak. Sajnos igen nagy számban találhatunk itt tájidegen fásszárúakat is, melyek agresszív terjeszkedésükkel közvetlenül veszélyeztetik az őshonos növényállományokat. E negatív

Balra: Az első tanösvényútvonalt az érzékeny homoki gyepekre is bevezetett, de ezeket a közelmúltban a szegélyzónába telepítették

Jobbra: A táblablokkok a terület földútja mellé kerültek

hatások felszámolása érdekében a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Budapesti Helyi Csoportjának önkéntesei 2006 óta igyekeznek folyamatosan tenni, hogy a gyepterületek még hosszú távon fennmaradassanak. Mindezen törekvéseket kiegészíti a területet kezelő Főkert Nonprofit Zrt. és a Pilisi Parkerdő Zrt. folyamatos jelenléte is, így remélhetőleg még sokáig fennmaradhat ez az egyedülálló élőhely.

A területen kialakított tanösvény indítótáblája a 104-es busz Vízművek nevű megállójától északra, egy erdészeti sorompóval lezárt földút elején kapott helyet. Innen kelet felé haladva érhetjük el a többi táblát. A tanösvény kialakítására a táblablokkos rendszer jellemző. Ez azt jelenti, hogy a nagytáblák jobb és bal oldalán a fiataloknak szóló, alacsony kis-táblák is helyet kaptak. Az olvasni tudók a forgatós tábla egyik oldalán kérdéseket, a másikon pedig a rájuk adott válaszokat találhatják, míg a legkisebbek rajzokon keresztül ismerkedhetnek meg a terület legjellemzőbb élőlényfajaival. Az 5 darab táblablokk az erdészeti sorompótól indulva pár száz méteren belül megtalálható. Az 5. tábla után az út egy kiszélesedő tisztássa torkollik. Innen északi irányban a Megyeri híd lehajtójáig sétálhatunk, ahol megcsodálhatjuk a terület egyik idős kocányos tölgyesét. A táblák a sétaút déli oldalán kaptak helyet, hogy az északi oldalon található homoki gyepek látványát semmi se zavarhassa.

A tanösvény közvetlen környezetében más védett területet nem találunk. A homoki élőhelytől 2 km-re keletre található a nem védett Farkaserdő, ahol a Pilisi Parkerdő Zrt. természetismereti tanösvénye található. Erről bővebben a 112. oldalon olvashatunk. A területtől délre, hasonló távolságra fekszik a Palotai-sziget Természetvédelmi Terület, amely a főváros egyik utolsó ártéri ligeterdejét rejt. Itt

azonban nincsenek kiépített utak, mivel a Duna áradásai tönkretennék a táblákat.

Az 5 darab táblán részletes információkat olvashatunk a terület általános tudnivalóiról, a növény- és állatvilágról, valamint magáról a homoktövisről, illetve a terület megmentése érdekében végzett élőhelykezelési munkálatokról.

A terület látogatása a Fővárosi Önkormányzat hatósági engedélyéhez kötött. Engedély birtokában a terület északi részén fekvő tanösvény útvonalát könnyűszerrel, minden megerőltetés nélkül be lehet járni. A széles földút sík terepen fut végig, száraz időben akár kisygerekkel is végigsétálhatunk rajta.

A bejárást csak egy oldalról tudjuk megkezdeni, mivel a tanösvénnyel ellátott földút zsákutca, mely az M0-s felhajtónál található vadkerítésnél ér véget.

Amennyiben mindegyik táblablokkot megtekintettük, az úton megfordulva a 2-es úthoz jutunk vissza, ahol a 104-es busszal visszatérhetünk Újpest Városcsopontba vagy Rákospalotára.

A tematikus út megtekintése nem lehetséges természetvédelmi hatósági engedély nélkül, ennek birtokában azonban szinte bárki könnyűszerrel bejárhatja, ugyanis a táblákat egymáshoz közel, széles földút mellé telepítették. Kerekesszékekkel azonban még ennek ellenére sem javasolt a terület látogatása.

A Magyar Madártani Egyesület a kora tavasszal és késő ősszel tartott élőhelykezelési akciók során gyűrűzési bemutatót is tart

A védett kardos madárisak (*Cephalanthera longifolia*) az élőhelykezelések hatására évről-évre terjeszkedik

A védett kis színjátszólepke (*Apatura ilia*) a nyári hónapokban gyakran megfigyelhető

Felsőrákosi-rétek tanösvény

Létesítés éve:	2014 (2015-ben kibővítve)
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 5400 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	12 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan, kerékpárral
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	67-es autóbusszal (ajánlott megállóhelyek: „Túzok utca”, „Aluljáró, Danone”)
Terület infrastruktúrája:	Földutak

Az állomáspontok könnyen bejárható sétákat mentén kaptak helyet

A Felsőrákosi-rétek Természetvédelmi Terület jelenleg a főváros második legnagyobb helyi jelentőségű védett élőhelye. A nagykiterjedésű Pesti-síkság kiemelkedő jelentőségű élőhelyegyütteséből őrzött meg a terület néhány fragmentumot, melyek jól érzékeltetik, hogy milyen lehetett az emberi térhódítás előtt Budapest keleti részének flórája és faunája. Az élőhelyre a nagyfokú változatosság és a mozaikosság jellemző: egyaránt megtalálhatjuk itt a kiterjedt nádasokat, patakmenti kemény- és puhafás ligeterdőket, kaszálókat, lápréteket, homoki gyepeket, valamint legelőket. Az élőhely számos védett és fokozottan védett növény-, illetve állatfaj

A tanösvény indító-táblája a Rákospatak mellett

egyik utolsó menedéke a fővárosban. Közülük kiemelkedő a füleskuvik (*Otus scops*) rendszeres költése, a nádi énekesmadarak jelenléte, valamint a mészeltővi orchideafajok megtelepedése. Utóbbiak közül a fehér és káros madársisak (*Cephalanthera damasonium*, *C. longifolia*), a széleslevelű, mocsári és tallós nőszőfű (*Epipactis helleborine*, *E. palustris*, *E. tallosii*), valamint a vitézkosbor (*Orchis militaris*) érdemel említést.

A területre először védetté nyilvánításának évében, 2014-ben került tábla, mely röviden és tömören számolt be az új természetvédelmi területről, valamint annak legfontosabb tulajdonságairól. 2015-ben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Budapesti Helyi Csoportja 12 állomással rendelkező tanösvény-útvonalat alakított ki

a területen. Mind az első tábla, mind pedig a kibővített útvonal kezdőpontja a Tűzok utca és a Rákospatak találkozásánál lévő híd kereszteződésében kapott helyet. Innen folyásirány felé fordulva, az óramutató járásának megfelelően tudjuk bejárni a tanösvény mindegyik állomását. A terület szerencsére még nincs teljesen körbeépítve, ennek ellenére a környező tanösvények meglehetősen messze találhatóak innen. A legközelebbi a légvonalban több mint 4 km-re fekvő Naplás-tó Természetvédelmi Területen található (ld.: 86. old.).

A Felsőrákosi-rétek tanösvénytábláin információkat találhatunk többek között a védett területnek és tágabb környezetének helytörténetéről, az állat- és növényvilágról, a veszélyeztető tényezőkről, az itteni erdők jelentőségéről, illetve a tájidegen fajok köréről.

A döntően sík terület széles földutakkal rendelkezik, melyek mentén a tanösvénytáblák elhelyezésre kerültek. Ezek az év legtöbb hónapjában könnyűszerrel bejárható a kijelölt útvonal, akár kerékpárral is. Nehézséget csupán a csapadékos időszakok, illetve a havas napok jelentenek, ekkor még gyalogosan is körülményes a táblák megközelíthetősége. Száraz időszakban családos kirándulás keretében, akár kisgyerekekkel is kényelmesen végigjárható a körülbelül 4,5 kilométer hosszan kiépített útvonal.

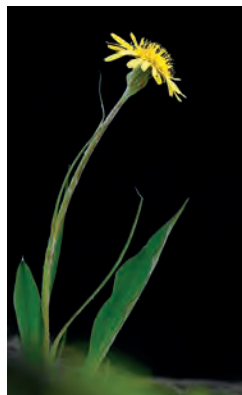
A bejárást a Tűzok utca×Rákospatak találkozásánál lévő indítótáblától érdemes kezdenünk, majd a táblák sematikus térképének segítségével könnyedén megtalálhatjuk a többi állomásponthoz. Először a folyásiránnyal megegyezően kell haladnunk a patak jobb partján, majd északi irányba fordul az útirány, ahonnan keletre, a Reznek utca mentén találhatjuk a többi táblát. A Lovasvölgyi utat elérve érdemes északi irányba,

a Mátyásföldi repülőtér felé is tenni egy kitérőt, ahol egy tábla a reptér történetét mutatja be. A Reznek utca végén keskeny, kiépített vízesárkot találunk, melynek neve Mátyásföldi-árok. Ennek mentén haladva a terület láprétjeiről olvashatunk, majd visszakanyarodva a Rákospatak felé halad az útvonal. Folyásirányba fordulva, a Lovasvölgyi út és a kisvízfolyás találkozásánál érjük el utunk végcélját, a 12. táblát. Innen a Keresztúri út felé fordulva jutunk a 67-es busz „Aluljáró, Danone” nevű megállójához, ahonnan kb. 15 perc alatt eljuthatunk Rákoskeresztúr Városcsopontba vagy az Örs Vezér terére.

A tanösvény bejárása nem ajánlott a csapadékosabb, illetve a havasabb időszakban a könnyen és gyorsan felázó útvonalak miatt, valamint azoknak, akik a hosszabb útvonalak bejárását nehezen tudják megoldani. Ugyancsak nem ajánlott babakocsival és kerekesszékekkel ellátogatnunk ide, mert a földutak kialakítása erre nem alkalmas.

A terület egyik legmagasabb értéke a kiterjedt szibériai nőszirm (Iris sibirica) állomány

A fővárosban egyedül innen ismert a védett alacsony pozdor (Scorzoner humilis)

A terület idős patakparti galériaerdejében rendszeresen fészkel a füleskuvik (Otus scops)

Budai Arborétum tanösvényei

Létesítés éve:	2004-től több ütemben
Létesítő szervezet neve:	Szent István Egyetem Kertészettudományi Kar
Hossz:	A tanösvények és tematikus utak összesített hosszúsága kb. 8 km
Típus:	– Táblás tanösvények (faápolási tanösvény, általános bemutató tanösvény, Madárbarát kert kiállítás) – Időszakos tanösvény (csapdázási tanösvény) – Jelöletlen tematikus utak: Hámosi Zoltán Tanösvények a Budai Arborétumban c. könyve alapján
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Állomáspontok száma:	A három tanösvény kb. 40 állomáspontból áll
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Az arborétum nyitvatartási ideje alatt szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	27-es autóbusszal, 61-es villamossal (ajánlott megállóhelyek: 61-es villamos: „Tas vezér utca”, „Szűret utca”; 27-es busz: „Szűret utca”, „Ménesi út”, „Iglói utca”, „Balogh Tihamér utca”)

Terület infrastruktúrája: Kiépített sétautak, padok, hulladékárolók, az egyetemi épületekben mellék helyiségek, büfék

A Gellérthegy déli oldalában meghúzódó növénygyűjtemény története több mint 120 éves múltra tekint vissza. A kertet 1893/1894 telén alapította meg Entz Ferenc, az 1848-as szabadságharc

Az arborétum területére igen sok ismertető-tábla került az elmúlt években

egyik orvosa. Az akkori kert még csak töredéke volt a mainak, hiszen ebben az időszakban csupán a Ménesi út feletti rész képezte a kertészeti oktatás helyszínét. A szőlőkkel körülvett terület éppen ekkor erős hanyatlásnak indult az 1874-es filoxeravész következtében, így az itteni présház (ma az egyetem E épülete) szolgáltatotta az első tanintézményi létesítményt. 1893 őszétől Entz Ferenc Ráde Károly dendrológus segítségével alakította ki az itteni díszkertet. A legelső munkálatok 1894 tavaszára be is fejeződtek. Kb. 20 év elteltét követően világossá vált, hogy a Ménesi út feletti terület nem elegendő a kertészeti tudomány minden részének hatékony oktatásához, ezért a kerthez hozzávásárolták az alatta elterülő területeket, melyek ekkor még elértek a mai Bocskai útig.

A kertészeti oktatást ma is szolgáló, bár ma már kisebb kiterjedésű kertet hivatalosan 1975-ös védetté nyilvánítása óta nevezzük Budai Arborétumnak.

A gyűjtemény jelenleg hazánk egyik legfajgazdagabb arborétuma. A fásszárú fajok és változatok száma megközelíti a 2000-et, az élő dísnövények száma pedig közel 300. Ezt kiegészíti több mint 120 rendszeresen ültetett egyházi

dísnövény, valamint a kb. 600 fajos növényházi gyűjtemény.

A terület változatos növényállományához viszonylag gazdag őshonos állatvilág kötődik, melyek közül a madárvilág kiemelkedő értéket képvisel. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület évek óta madárodútelepet működtet a területen, amelyben leggyakrabban kék és színcinegék (*Cyanistes caeruleus*), ritkábban pedig csuszkák (*Sitta europaea*), valamint mezei verebek (*Passer montanus*) fészkelnek. Rajtuk kívül rendszeres vonuló a sisegő és a fitisz füzike (*Phylloscopus sibilatrix*, *P. trochilus*), a sárga- és tüzesfejű királyka (*Regulus regulus*, *R. ignicapillus*), valamint a kormos légykapó (*Ficedula hypoleuca*). A vonuló költőfajok közé tartozik a fülemüle (*Luscinia megarhynchos*), a csilpcsalpfüzike (*P. collybita*), a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*) és a szürke légykapó (*Muscicapa striata*).

A terület nemcsak a felsőoktatást, hanem a laikus érdeklődők kerteszei ismereteinek bővítését is szolgálja. Emiatt igen sokféle tematikus út kialakítására került sor az elmúlt évtizedekben. Legelsőként **Hámori Zoltán Tanösvények a Budai Arborétumban** című kitűnő könyvét kell megemlíteni, mely a Szent István Egyetem Kertészet-tudományi Karának Dísnövénytermesztési és Dendrológiai Tanszékének gondozásában jelent meg, 2004-ben. A könyv a kertben nem jelölt, de a kötetben részletes térképek segítségével bemutatott tematikus utak kijelölésének segítségével kalauzolja el a látogatót a legérdekesebb növényekhez és kiültetésekhez. A közel 160 oldalas kötet lehetővé teszi a kert történelmi szempontú bebarangolását, de segít a szép formájú és idős növényegyedek felkutatásában, a díszes lombú, a melegigényes

és a legszebben virágzó növények megtalálásában. A könyv gerincét azonban az év 12 hónapjára elosztott séták útvonalai alkotják, ami lehetővé teszi, hogy egy év alatt az arborétum lehető legtöbb arcát megismerhessük. Ezekhez a kirándulásokhoz találhatunk kiegészítő információkat az egyetem honlapján is.

Az állomásponthoz kiépített sétautak mellé kerültek

A könyv formájú kistáblák egy-egy praktikus fagondozási módszert mutatnak be

A Faápolási Bemutató-kert indítótáblája

A kert idős fáit ápoló Garden Kft. a gyűjtemény egyik legismertebb vezetőjével, Dr. Schmidt Gáborral együttműködve **faápolási tanösvényt** alakított ki a felső kertrészben. Ez a tematikus út már táblákkal ellátott, s rajta részletes információkat találhatunk a metszésről, a korhadásokról, ágátörésekről, a csonkolások és egyéb beavatkozások megtervezéséről. A nagyobb táblák mellett számos könyv alakú, kisméretű fatábla is helyet kapott itt. A tematikus úthoz összesen 18 darab állomásponthoz tartozik; ezek érintik a felső kertben végzett legfontosabb faápolási beavatkozások helyszíneit is, ahol testközelből ismerkedhetünk meg az arborétum fáinak védelmében tett beavatkozásokkal.

A tanösvény indítópontja a Ménesi úti kertrész Szüret utcához közelebb eső bejáratának közelében található.

A gyűjtemény alsó kertrészében, a K épülettől balra található egy nyílt gyepterület, ahova **Madárbarát kert** került kitelepítésre. A szabadtéri bemutató, melyet a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, valamint a Fővárosi Önkormányzat állított ki 2006-ban, a Madarak és Fák Napja 100 éves évfordulója alkalmából, eredetileg az V. kerületi Városháza parkban kapott ideiglenes helyszínt. Az ünnepi események után nem sokkal kapta meg az egyetem

a kiállítási anyagot, mely ma is látható az arborétumban. Az odúkból, költőládákból, etetőkből stb. álló bemutató mellett két ismertetőtábla is helyet kapott, melyek a Madártani Egyesület Madárbarát Kert programjáról adnak tájékoztatást, valamint bemutatják a lakott területek legjellemzőbb madárfajait. Az indítótáblának is tekinthető ismertető a K épület főbejáratától északnyugatra, attól mintegy 90 méterre található.

Az arborétum leglátványosabb és legkönnyebben bejárható tanösvény-útvonal a 2011-ben épült ki. A Fővárosi Önkormányzat Környezetvédelmi Alapjának támogatásából az egyetem az alsó és a felső kert érintésével **táblás tanösvényt** létesített, melyen belül több mint egy tucat állomásponthoz találhatunk. Az egyes táblák részletes térképek segítségével mutatják be az adott kertrészt, a kerten belüli helyzetünket, valamint a legfontosabb tudnivalókat, melyet a növénygyűjteményről és annak történetéről tudni érdemes. A táblák segítségével minden további segédanyag használata nélkül, önállóan tudjuk bejárni a terület legfontosabb helyszíneit. Az állomásponthoz nem számoztak, így tetszőleges sorrendben bejárhatók, de javasolt az alsó kert főbejáratánál kezdenünk sétánkat.

A területen szezonális jelleggel még egy tematikus utat megismerhetünk, melynek neve **csapdázási tanösvény**. Az áprilistól júliusig tartó időszakban különféle rovarcsapdák kerülnek ki a kert bizonyos részeire, amelyeknek segítségével egyes növényi kártevők rajzási periódusát és a rajzások intenzitását igyekeznek előre jelezni az egyetem szakemberei. A 2016-ban indult csapdázási kutatómunka és bemutató a Kertészettudományi Kar Rovartani Tanszékének köszönhető, melynek részletes ismertetője az egyetem

A Faápolási Bemutató-kert a kert felső részében kapott helyet

honlapján is elolvasható. A tematikus út nem minden évben azonos, így fix indítópontot nem lehet megnevezni a bemutató kapcsán.

A tanösvények mindegyike sétatuk közelében vagyok azok mentén található, melyek könnyen bejárhatóak, sőt egyes részek akadálymentesek, így kerekesszékekkel is megközelíthetők.

A táblás tanösvényelemek nem minden tematikus útra jellemzőek, de a mádarbarát kert, a faápolási tanösvény és a 2011-ben létesült táblás bemutató útvonal összesített állomáspontjainak száma a 30-at is meghaladja.

A kert közvetlen közelében kiépített tematikus útvonal nem található, de a Gellérthegy "Hasznos Hulladék útját" és egy erősen elhanyagolt állapotú ismertetőtáblát kb. 1,5 km megtételével már elérhetjük. Ezekről bővebben a 38. és az 52. oldalon olvashatunk. Kissé távolabb, mintegy 2,5 km-re található a Sas-hegy országos jelentőségű védett területének dolomittömbjét, ahol nemcsak tanösvények, hanem látogatóközpont is várja a látogatókat (ld.: 36. old.).

A kiépített gyűjteményes kert – kisebb-nagyobb emelkedői ellenére – bárki számára könnyedén bejárható. A burkolt utak lehetővé teszik kerekesszékek és babakocsik könnyű mozgását is, de a kevésbé edzett látogatók számára is javasolt a látogatás, ugyanis a növénygyűjtemény útjai mentén számos pihenőpad, az épületekben pedig büfék várják az érdeklődőket.

A tematikus utak vonalvezetése igen változatos és szövevényes, így nehéz megfelelő bejárási irányt javasolni. A két részre osztott arborétum mind a Villányi úton, mind pedig a Ménési úton rendelkezik főbejáráttal, ahonnan a legtöbb útvonal könnyedén megközelíthető, sőt egyes tanösvények ezektől a pontoktól indulnak.

Rendszeres átvonuló a sisegő fűzike (*Phylloscopus sibilatrix*)

Sétánkat követően érdemes az alsó kertész főbejáratánál elhagyni a területet, amelyen keresztül közvetlenül a Villányi útra érkezünk. Itt számos villamos- és buszjárat közül választhatunk utunk folytatásához, valamint 5 perces sétával elérhetjük a Móricz Zsigmond körteret is.

A terület bejárása kiépített infrastruktúrális elemei miatt mindenki számára ajánlott, akik behatóbban meg akarnak ismerkedni a hazai kertkultúrával, valamint hazánk egyik leggazdagabb növénygyűjteményével és ennek fenntartási munkálataival, illetve állatvilágával. A mozgásukban korlátozott látogatók számára azonban a kert teljes egészének megtekintését megnehezítik a felsőbb részekben található lépcsősorok.

A barátságos (Sylvia atricapilla) gyakori költőfaj

Rupp-hegy tanösvény

Létesítés éve:	2013 (2018-ban kibővítve)
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	kb. 450 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepes
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	6 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	8-as autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Irhás-árok”)
Terület infrastruktúrája:	Pihenőpadok, hulladékátrolók, jelölt turistaut

A Rupp-hegy Természetvédelmi Terület a főváros budai oldalának egyik legértékesebb élőhelye. Botanikai tekintetben igazi kuriózumnak számít az alig 8 hektáros erdőség, amelyben fajgazdag gypfoltok rejtőznek. A lakott területekkel teljesen körülvett dombhát a budaörsi Csiki-hegyek vonulatának legkeletibb tagja, s egyben az egyetlen, amely Budapest közigazgatási határán belül fekszik. A területre is jellemző a Budai-hegyekben megfigyelhető sokszínűség: míg az északi oldalon a magasabb fákkal tarkított, sűrűbb erdők jellemzőek, hársakkal és tölgyekkel, addig a domb gerincén, valamint a déli és délnyugati oldalain a felnyíló

karsztbokorerdők, lejtősztyepprétek, illetve dolomitsziklagyeppek dominálnak. A dolomit alapkőzeten megtelepedő sekély talajréteg, valamint a mikroklimatikus tényezők biztosítják a gyepek megtelepedésének feltételeit és hosszú távú fennmaradását, illetve a speciális fajösszetételt. A beépítések-től megmenekült pár hektáros őshonos növénytakaró természetességi állapota a főváros tekintetében kiemelkedően jó, a kutatók rendkívüli változatosságot tártak fel, ugyanis az itteni flóra fajszáma megközelíti a 400-at. A terület kiemelkedő értékei között tartjuk számon orchideáit, melyből eddigi ismereteink szerint 6 faj is megtalálható itt. Közülük szépségével és különlegességével kitűnik a gérbics (*Limodorum abortivum*), valamint a piros madársisak (*Cephalanthera rubra*). A tavaszi időszak végén a gyepek szegélyét díszíti a védett fűrtös homokliliom (*Anthericum liliago*), nyár elején pedig a molyhosan szőrös szárral és levéllel rendelkező selymes peremizs (*Inula oculus-christi*). Állatvilága kis kiterjedése miatt inkább rovarvadász tekintetben nevezhető gazdagnak, a gerincesfauna képviselői közül csak a kis helyigényű, zavarást jobban elviselő fajok jellemzőek. A védett lepkék közül megtalálhatjuk itt a

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 2018-ban új táblát helyezett ki a terület hullófaunájáról

tölgyfaszendert (*Marumba quercus*). Madarakból az énekesmadarak dominálnak, mint a széncinege (*Parus major*), a kékcinege (*Cyanistes caeruleus*) és az erdei pinty (*Fringilla coelebs*), de nagy fakopáncssal (*Dendrocopos major*) és – tavasztól ősziig – a barátposzáttával (*Sylvia atricapilla*), valamint az énekes rigóval (*Turdus philomelos*) is gyakran találkozhatunk.

A tanösvény indítótáblája az Ördög-ormi út és a védett terület keleti határáján találkozási pontjánál található, melyet a 8-as és a 8A busz „Irhás-árok” nevű megállójától 500 méteres sétával érhetünk el. Innen a piros négyzet és a piros háromszög turistajelzéssel ellátott sétaúton haladva érzük el a táblás tanösvény további állomásait.

A kezdőtáblától folyamatosan, de csak csekély mértékben emelkedik útvonalunk, mely kb. 40 méteres szintemelkedést követően ér fel a Rupp-hegy 257 méteres csúcsáig, ahonnan csodálatos panoráma nyílik a környező tájra. A Széchenyi-hegy fölénk tornyosuló vonulatát éppúgy jól láthatjuk, mint a Gazdagréti lakótelep háztömbjeit, vagy a Tétényi-fennsík laposan elnyúló felszínét.

A Rupp-hegy a Budai-hegység fővároson belüli részének igen fajgazdag és változatos domborzati adottságokkal fekvő részén található, mely körül további érdekes túracélpontokat is találhatunk. Területünkől északi irányba, alig 1,5 km-re található az Ördög-orm Természetvédelmi Terület, melyen ugyancsak található kiépített tanösvény. Erről bővebben a 82. oldalon olvashatunk részletesebben. Az orom gerincén felkapaszkodva és onnan északnyugati irányba haladva egyaránt elérhetjük a Széchenyi-hegy országosan védett tömbjét, valamint Csillebércen keresztül a Normafát, a János-hegyet

és a Budai-hegység XII. kerületi részének számos pontját. A Rupp-hegyhez azonban a Frank-hegy Budai Tájvédelmi Körzethez tartozó hatalmas erdő-tömbje fekszik legközelebb, melynek Budaörshez tartozó szélén találhatjuk a Frank-hegyi Turistaházat, csodálatos panorámájával. A Rupp-hegytől nyugati irányban, tőle mintegy 500 méterre, már Budaörs közigazgatási határán belül található a Csiki-hegyek vonulatához tartozó Tüzkő-hegy zárványterülete, amelyen szintén kiépített tanösvényt.

A Rupp-hegy tábláin elsődlegesen a védett dombhát természeti értékeinek

A kijelölt útvonal mentén 2017-ben és 2018-ban teljesen megújult a parkerei infrastruktúra

A domb tejjén nagy-kiterjedésű száraz sztyepprétek alakultak ki igen gazdag növény- és állatvilággal

Az őszapó (*Aegithalos caudatus*) egész évben megfigyelhető

legkülönlegesebb fajairól találhatunk információkat. A képekkel gazdagon illusztrált állomáspontokon a XI. kerület Pösingermajor nevű városrészéről olvashatunk helytörténeti érdekességeket, melyen belül a védett terület is található. Ezt követően a madárvilág, a növényvilág és a hullófauna is „terítékre kerül”, s közöttük helyet kapott a területet érintő veszélyeztető tényezők összefoglalója is. Az utolsó táblánál pedig tájékoztatást kapunk a főváros természeti értékeinek sokszínűségéről is.

A tanösvény bejárását elsősorban könnyebb terepre vágyó bakancsos túrázóknak javasoljuk, akik a környező budai hegyvidék meglátogatását tervezve útbá ejtik e kis kiterjedésű zárványterületet is. Lankás oldalai és jól kiépített útvonalai miatt gyermekes családok is bejárhatják, de 4 évnél fiatalabb családtagokkal nem javasolt a kirándulás. Kerékpárral a természeti értékek – főleg a geológiai és botanikai kincsek – védelme érdekében sem engedélyezett az utakon való közlekedés. Gépjárművel csak a hegylábig érő utak végéig jöhetünk, a terület belsejébe

vezető sétatutak mindenütt cölöpsorokkal vannak lezárva, az élővilág háborítatlanságának biztosítása érdekében.

A bejárás irányát az Ördögóromi út végén található 1. számú táblánál érdemes kezdeni. A tanösvény útvonala a védett terület legértékesebb élőhelyeit érintve lapított kört tesz meg, majd egy meredek oldalon leereszkedve visszatér a kezdőponthoz. Amennyiben a lejtőt el szeretnénk kerülni, a táblákat fordított sorrendben érintve visszatérhetünk a kezdőponthoz a már bejárt útvonalat követve. Ez azért is javasolt, mert a meredek lejtő végén nemrégiben új ház épült, ami miatt nehezebben járható lett a kijelölt útvonala vége.

Amennyiben visszatértünk a kiindulási ponthoz, javasolt a már bevált útvonalon visszamennünk a Törökbálinti

A védett pusztai meténgnek (*Vinca herbacea*) ma még erős állománya él a gyepekben

úthoz, ahol a 8, illetve 8A jelzésű busz „Irhás árok” nevű megállójánál juthatunk vissza a város belsőbb kerületeibe, vagy Gazdagrétre, illetve eljuthatunk a BAH Csomóponthoz, de átszállás nélkül akár a Keleti pályaudvarhoz is.

A tanösvényútvonal – rövidsége miatt – nem javasolt annak, aki nagyobb túrákhoz szokott, csak abban az esetben, ha a környező hegyek valamelyikét is bele vesszük a kirándulásunkba. Ebben az esetben útvonalunk kitűnő kiegészítője lehet a pár száz méteres kiépített útvonal. Egészen kis gyermekkel, babakocsival, valamint kerekesszéssel sem javasolt a bejárása, ugyanis a néhol meredekebb szakaszok, valamint a lépcsősorok nem teszik lehetővé a terület akadálymentes megtekintését. Kerékpárral pedig a természeti értékek oltalma, az utakban és az alapkőzetben bekövetkező erózió fokozódásának elkerülése miatt nem lehetséges a bejárás.

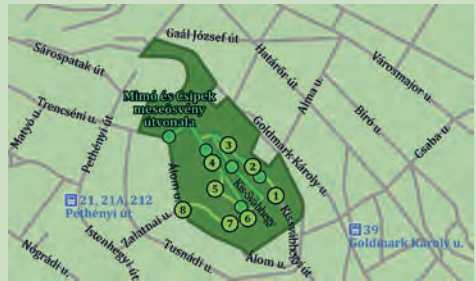
A védett selymes pere-mizs (*Inula oculus-christi*) elsősorban a felnyíló erdők szegélyeiben talált menedéket

A mezei poszáta (*Sylvia communis*) őszi-tavaszi átvonuló, de olykor költöni is szokott

Kis-Sváb-hegy tanösvényei

Létesítő szervezet neve: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Európalánta Egyesület
 Létesítés éve: 2012 (Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tanösvénye), 2017 (Európalánta Egyesület tanösvénye)
 Hossz: Kb. 750 méter (Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tanösvénye), kb. 1000 méter (Európalánta Egyesület tanösvénye)
 Típus: Táblás tanösvények
 Nehézségi fokozat: Közepes
 Állomáspontok száma: 8 darab (Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tanösvénye)
 Bejárhatóság: Gyalogosan
 Terület látogathatósága: Szabadon látogatható
 Megközelíthetőség: 39-es, 21-es, 21A és 212-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 21, 21A, 212.; Pethényi út*; 39.; Goldmark Károly u.)
 Terület infrastruktúrája: Kiépített sétautak, jelzett turistaút (zöld csík), padok, hulladékátrolók, esőbeálló, parkoló, közelben játszótér

Az állomáspontok a hegy sétáutjai mentén találhatók

Az 1991 óta védelem alatt álló Kis Sváb-hegy a XII. kerület keleti részén, annak Kis-Sváb-hegy nevű, sűrűbben lakott városrészében található. A hegyláb részek mára teljesen beépültek, a legtöbb helyen családi házakat és társasházakat találhatunk. Ezek a területek korábban kiterjedt bükkösök és tölgyerdők voltak. A hajdani természetes élőhelyeknek ma már csak a csúcsi rész közelében maradtak fenn hírmondói, de ezek fajösszetétele jócskán átalakult az eredeti állapotokhoz képest. A II. világháborút követően a Kis Sváb-hegy

területének hasznosításáról többféle elképzelés is született. A nagyterjedésű erdőségek kivágását követően felmerült, hogy beépítik, illetve a teljes parkosítás is szóba került. Az ezt követő évtizedek során a tervezett nagyszabású beruházások elhúzódtak, de a tájátalakítás szépen lassan megkezdődött. A területre több helyen díszcserjéket, orgonát (*Syringa vulgaris*) és tájidegen rózsafajokat ültettek, valamint megkezdődött a Budai-hegyek kopárosain évtizedekig prioritást élvező feketefenyő-telepítés is. Ezek utolsó hírmondóit ma is láthatjuk a csúcs közelében, de a Mediterráneumból származó fajok nehezen viseli az itteni talajadottságokat és klímát, ezért állományai lassan visszaszorulnak, helyettük az őshonos, lombhullató fajok nyernek ismét teret maguknak. A vissza-települő erdő azonban már nem olyan, mint hajdanán volt: a bükkök a megváltozott klimatikus viszonyok miatt már nem tudnak maguktól visszatelepülni az északi, hűvösebb oldalakra, és a tölgyfajok is csak igen nehezen térnek vissza az őket megillető helyekre. E helyett ún. másodlagos erdők kezdenek kialakulni, amelyekben uralkodóak az őshonos

juharfajok (*Acer* spp.), valamint a virágos kőris (*Fraxinus ornus*).

A kiterjedt erdőségek között kisebb-nagyobb kaszált rétek rejtőznek, melyek sok védett növényfaj otthonául szolgálnak, a csúcs közelében pedig a kutyasétáltatóknak van lehetőségük házi kedvenceiket megfuttatni. Ezen a részen található egy betonalapzat, ahol a főváros egyik felsőrendű háromszögelési pontja helyezkedik el, melyet 1933-ban létesítettek.

A Kis Sváb-hegyen két tanösvény is helyet kapott a közelmúltban. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület természetismereti tanösvénye 2012-ben létesült, míg az Európalánta Egyesület Meseösvénye 2017-ben került átadásra. A természetismereti útvonal indítótábláját a terület délkeleti végébe zsákutcaként torkolló Kissvábhegyi út végén, az erdészeti sorompó mellett találjuk, míg a Meseösvény a Trencsényi és az Álom utcák találkozásától, a hegy nyugati peremétől indul. Mindkét útvonalat jellemzi, hogy kiépített sétautakon halad, kényelmes, legtöbbször szintvonalat követő útvonalvezetéssel, azonban néhány helyen számítani kell rá, hogy kisebb emelkedőkre kell felkapaszkodni, de a kilátás minkét útvonal bejárása esetén kárpótolni fog minket a fáradságért. A természetismereti tanösvény a terület legfontosabb részeit érintve, összesen 8 darab tábla segítségével mutatja be az élővilágot, a geológiai értékeket, valamint a kerületrés legfontosabb helytörténeti érdekességeit, de a hegy tájidegen fajairól, a betartandó szabályokról és a főváros természeti sokszínűségéről is szerezhetünk ismereteket. A Meseösvény a tudatos természetjárást segíti játékos ismeretátadással, elsősorban a kisebb korosztály, valamint a családok számára. Az állomáshelyek forgatható és sok színes ábrával ellátott táblái

A Mimó és Csipek Meseösvény indítótáblája az Álom utca mellett kapott helyet

megismertetik a kirándulókat a hegy legfőbb értékeivel, miközben felhívják a figyelmet a természetjárás szabályaira. Egyúttal érzékszerveinkre alapozva számtalan érdekességet felfedeztetünk az itteni állatvilág rejtelmes életéből. Az útvonal 5 állomásból áll.

A kiépített ösvényeket végigjárva a környéken további tematikus utakat is meglátogathatunk, de ezek kissé távolabb esnek a Kis Sváb-hegytől, ugyanis a főváros itteni területe szinte teljesen beépített. A közel 2 kilométeres távolságban lévő Jócai kert a legközelebbi tanösvényes helyszín a hegy térségében (ld.: 40. old.). Kb. 4 kilométerre, délre található innen a Sas-hegy Természetvédelmi Terület látogatóközpontja (ld.: 36. old.), melyet tömegközlekedéssel alig 30 perc alatt elérhetünk. Tőle nyugatra,

A hegy tetején található a főváros egyik felsőrendű háromszögelési pontja, mely 1933-ban létesült

A tanösvények a legkisebbek számára is tartalmaz kikapcsolódást nyújtókat

A szajkó (*Garrulus glan-darius*) a terület egyik leggyakoribb madara

A II. világháborút követően a terület idős tölgy- és bükkerdeit letermelték, helyükre virágos körises (*Fraxinus ornus*) állományok települtek

kb. 4,5 kilométerre fekszik a Budai Tájvédelmi Körzet, ahol az Örökerdő tanösvényekkel ismerkedhetünk meg behatóbban, míg északi irányba tartva a Ferenc-hegy (ld.: 56. old.) és a Balogh Ádám-szikla (ld.: 60. old.) tanösvényeit érhetjük el. Utóbbiak kb. 5 kilométeres távolságra találhatók a Kis Sváb-hegytől.

A terület bejárása a könnyebb kirándulásra vágyó családoknak és baráti társaságoknak ajánlott elsősorban, akik rövidebb séta keretén belül szeretnének megismerkedni egy budapesti helyi jelentőségű védett területtel. A hegy sétaútjainak bejárása legfeljebb csak havas-jeges időben körülményes, egyébként könnyedén megközelíthetünk minden egyes táblát. A kisebb-nagyobb emelkedők, kaptatók miatt a bakancsos turizmus jellemző a területen, de ezek hossza nem jelentős, így a kevésbé gyakorlottak vagy a kisebb gyerekek is sikerrel bejárhatják.

A Meseösvényt érdemes az Álom utca×Trencsényi utca találkozásánál található indítótáblától végignézni, melynek útvonalán feljuthatunk a hegy csodálatos kilátást nyújtó csúcsára is.

A nagyobb diákoknak és a felnőtteknek szóló természetismereti tanösvényt bejárhatjuk a Kissvábhegyi útnál

található indítótáblától sorrendben haladva, de akár fordítva is. Az utolsó – 8-as számú – tábla az Álom utca és a Zalatnai utca kereszteződése mellé került, melyet az Istenhegyi út felől kényelmesen megközelíthetünk. A táblák térképei bármilyen választott irány esetén elkalauzolják a látogatót a további állomás-pontok irányába.

A hegy zárványterület, melyet minden irányból lakóövezetek vesznek körül, ezért bármerre is hagyjuk el a területet, rövidebb séta után elérhetünk tömegközlekedési útvonalakat. A legjobb, ha a tanösvények bejárását követően visszatérünk az Álom utcához, ahonnan a Trencsényi és Pethényi utcákon keresztül elérünk az Istenhegyi úton közlekedő 21-es buszcsalád Pethényi úti megállójához. Innen 15 perc alatt elérhetjük a Déli pályaudvart vagy a Széll Kálmán teret. Az ugyanitt közlekedő 212-es busszal pedig akár a Boráros térig is eljuthatunk.

A terület sajnos nem akadálymentesített, ezért kerekesszékekkel nem javasolt a bejárása, viszont akár gépjárművel is megközelíthetjük a Kissvábhegyi út végénél lévő aszfaltos parkolót, ahol a természetismereti tanösvény indítótáblája található. Az Álom utca ugyancsak aszfaltozott, itt megtekinthetjük a Meseösvény kezdő-, illetve a természetismereti útvonal utolsó tábláját, bár mindkettő néhány méteres távolságra van az út szélétől. A hegy belsőbb része csak gyalogosan közelíthető meg, ezért elsősorban azoknak ajánljuk, akik kirándulni szeretnének. A természeti értékek védelme miatt a bejárás nem lehetséges kerékpárral és más járművel. A hegy leginkább családok kirándulásaira alkalmas, ahol kisgyerekekkel is tehetünk kisebb-nagyobb sétákat. Mindezt elősegíti, hogy a terület északi végében, a Trencsényi és a Pethényi utak találkozásánál felújított játszótér várja a legkisebbeket.

A csuszka (*Sitta europaea*)
egész évben megfigyelhető

Ördög-orm tanösvény

Létesítés éve:	2016
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	kb. 650 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Nehéz
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	6 darab
Bejáráhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	8E autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Eper utca”)
Terület infrastruktúrája:	Jelzett turistaút (piros kereszt, zöld háromszög), padok, szemetesek, tűzrakóhelyek, védőkorlátok és lépcsők a meredekebb szakaszokon

Jobbra: A terület felső részén 1872-ből származó földmérési alappont található

Az Ördög-orm Természetvédelmi Terület a főváros egyik „legöregebb” védett élőhelye, egyes részei ugyanis több mint 35 éve (1982 óta) állnak oltalom alatt. Az évtizedek során a néhány hektáros védelem fokozatosan növekedett, és jelenleg már megközelíti a 20 hektárt. A Farkas-völgyön keresztül közvetlenül kapcsolódik a Budai Tájvédelmi Körzethez tartozó Széchenyi-hegy tömbjéhez. Az Ördög-ormot és környezetét természetföldrajzi szempontból a rendkívüli változatosság jellemzi. A terület markáns dolomit-tömbje majd’ 50 méterrel emelkedik az északi oldalán haladó Edvi Illés út aszfaltcsíkja fölé. Ez a kopár, sziklafalakkal határolt terület rész nyugat felé

A tematikus út kezdő-táblája a Nőrszirom utca végénél kapott helyet

haladva fokozatosan szelődül, lankásodik, később belesimul a Farkas-völgy felsőbb szakaszába, illetve kisebb-nagyobb emelkedőkkel hozzácsatlakozik Csillebérchez. Az orom kelet-nyugati irányban hosszan elnyúlt. Északi és déli fele meredek oldalakkal határolt, melyeknek – a mikroklímatis tényezők hatására – merőben eltérő a flórája. Míg a déli lejtőkön alacsonyabb, sűrű cserjeszinttel rendelkező felnyíló erdők találhatók, addig az északi kitettségi helyeken árnyékos gyertyános-tölgyesek

alakultak ki, szerény aljnövényzettel és cserjeszinttel. Az eltérő fásszárú vegetációhoz más-más jellemző lágyszárúak csatlakoznak. A védett fajok közül jellemzően a terület déli oldalain fordul elő a fürtös homokliliom (*Anthericum liliago*), a magyar repcsény (*Erysimum odoratum*), a törpemandula (*Amygdalus nana*; syn.: *Prunus tenella*) és a tarka nőszirm (*Iris variegata*). Az északi letöréseken találkozhatunk a gombos varjúkörömmel (*Phyteuma orbiculare*), a nagy pacsirtafüvel (*Polygala major*) és a fokozottan védett magyar gurgolyával (*Seseli leucospermum*). Több védett faj azonban az egész területen megtalálható, ilyenek többek között a tarka imola (*Centaurea triumfettii*), a leánykökörccsin (*Pulsatilla grandis*), a vörösbarna nőszőfű (*Epipactis atrorubens*), a fehérres csüdfű (*Astragalus vesicarius* subsp. *albidus*), valamint a sárga koronafürt (*Coronilla coronata*). Állatvilágára a zavarásra és bolygatásra érzékenyebb fajok is jellemzőek, amire a Budai Tájvédelmi Körzet kiterjedt erdőségeinek közelsége biztosít lehetőséget. A fauna sokszínűségének kedvez, hogy az oromnak és környezetének teljes körbeépítése egyelőre még nem történt meg, ezért a fajok számára még lehetséges az átjárás.

A tanösvény indítótáblája a védett terület nyugati végében kapott helyet, a Nőszirm utcában. Az itt kialakított pihenő- és tűzrakóhely megfelelő kiindulópont a kirándulás megkezdéséhez. Ebből az irányból kelet felé haladhatunk az orom gerincén egészen az Edvi Illés útig. A keleti végponthoz közeledve az út egyre jobban lejt, majd egészen meredekké válik, de a bejárás ennek ellenére könnyebb ebből az irányból, mint ha nyugat felé haladnánk, a terület felső részei felé. Az útvonal végig jelzett turistaúton (zöld háromszög)

halad végig, ezért az eltévedés lehetősége kizárt.

Az Ördög-oromtól déli irányban, kb. 1 km-re található az ugyancsak helyi védetség alatt álló Rupp-hegy Természetvédelmi Terület, amelyen 6 darab táblából álló természetismereti tanösvényt találhatunk. Az élőhelyről és kiépített tematikus útvonaláról a 74. oldalon olvashatunk. Keleti irányban, kb. 2 km-re fekszik a Sas-hegy, mely a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság kezelésébe tartozó országos jelentőségű védett terület. Ezen a helyszínen nemcsak tanösvény-útvonalakat találunk, hanem kiállítással rendelkező

Az orom körül a budavideki erdőségek egyre jobban visszaszorulnak a lakott területek térhódítása következtében

A sétautak meredekbb szakaszain a Piliszi Parkerdő Zrt. lépcsősorokat épített ki a kirándulók számára

A leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*) az orom legszebb koratavaszi virága

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület néhány évvel ezelőtti odútelepet létesített a területen

látogatóközpontot is, ahol kiadványok vásárlására és szakvezetés igénybevétele is lehetőségünk nyílik. A Sas-hegyről további információkat a 36. oldalon találhatunk.

Az Ördög-orom tábláin áttekintést kaphatunk többek között a terület geológiai értékeiről, növény- és állatvilágáról, Budapest természeti értékeiről, valamint a környék helytörténetéről.

Az egyes állomásponatok egymástól 100-200 méteres átlagos távolságban találhatók, és minden esetben a lakásabb tanösvényszakaszok mentére kerültek. A meredekebb szakaszok mentesek a tábláktól, így a túrázók maximális figyelmet fordíthatnak a balesetek elkerülésére. A meredekebb kaptatók és a keskeny ösvények miatt kizárólag bakancsos turistáknak ajánlott a tanösvény megtekintése. A területen parkolók nincsenek, ezért megközelítése tömegközlekedéssel vagy

kerékpárral a legjobb, a belsőbb részekre azonban már csak gyalogosan juthatunk el. Az útvonalak nehézségi foka miatt családos kirándulást csak akkor tervezzünk, ha nagyobb – 10 évnél idősebb – gyermekkel szeretnénk ide látogatni.

A tanösvény bejárását mindkét végpontból elkezdhetjük: jöhetünk fentről lefelé az 1. táblától a 6. tábla irányába, vagy fordítva is. Az első verzió akkor javasolt, ha Normafa, Csillebérc vagy a Széchenyi-hegy irányából – vagyis magasabb régiókból – közelítünk, és a végcélunk a Törökbálinti út, illetve a 8-as busz Eper utcai megállója. Lentről felfelé pedig akkor érdemes végigjárnunk az állomásponthoz, ha túránk elején szeretnénk érinteni az Ördög-ormot.

Amennyiben a Nőszírom utcától kirándulunk a Törökbálinti út felé, akkor a terület keleti sarkát elhagyva, kb. 200 méter megtétele után érjük el a 8-as buszcsalád útvonalát, ahol az Eper utcánál felszállva Gazdagrét és a Keleti pályaudvar felé vehetjük az irányt. Fordítva haladva Csillebércezen keresztül

a Konkoly Thege Miklós utat érjük el, melyen a 21-es busz közlekedik. Legegyszerűbben a Magas úti megállót közelíthetjük meg, innen 15-20 perc alatt lehetünk a Déli pályaudvarnál vagy a Széll Kálmán téren. Arra azonban készülni kell, hogy az utóbbi útvonalterv a meredek emelkedők miatt lényegesen fárasztóbb.

Az orom meredek kaptatói és markáns dolomitképződményei miatt nem ajánlott gyakorlat nélküli kirándulónak és kisgyermekes családoknak. A természetföldrajzi adottságok miatt a terület akadálymentesítése nem megoldható, így kerekesszékekkel sem javasolt a megtekintése.

Balra: A védett sárga koronafürt (*Coronilla coronata*) májusban bontja szirmait

Jobbra: A helyi jelentőségű védett terület határait hatszögletű táblák jelölik

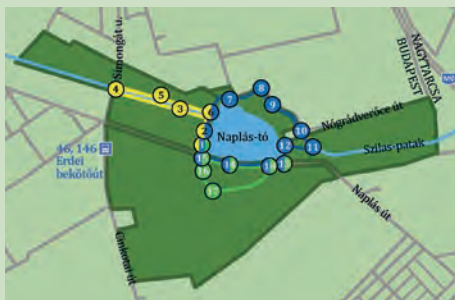
A területen több jelzett turistaútvonal is áthalad

Az orom környéki erdőségek egyik leggyakoribb költőfaja a vörösbegy (*Erithacus rubecula*)

Naplás-tó tanösvény

Létesítés éve:	2012
Létesítő szervezet neve:	XVI. kerületi Önkormányzat, Rákosmenti Mezei Őrszolgálat, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 4500 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	18 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	46-os, 146-os, autóbusszokkal (ajánlott megállóhely: 46, 146: „Erdei bekötőút”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, hulladékátrolók, kiépített tűzrakóhelyek, horgásztó

A Naplás-tó a főváros egyik legnagyobb állóvize, kiterjedése 16 hektár, melyet részben természetes, részben pedig kiépített partszakaszok vesznek körül. Kialakulása emberi beavatkozásnak köszönhető. Az 1970-es években létesített tározó célja, hogy a Szilas-patak erősen ingadozó vízének többletét – az alsóbb szakaszok mentén fekvő lakóterületek és földek védelme érdekében – visszatartsa, felfogja. A tó kialakítása kínáló alkalmat nyújtott a vizes élőhelyekhez kötődő fajok megjelenésének,

ennek köszönhetően a Naplás-tó Természetvédelmi Terület napjainkra az egyik legfajgazdagabb budapesti élőhelykomplexummá vált. Mindez annak is köszönhető, hogy a főváros sajnos elég szegény vizes élőhelyekben, pedig az 1800-as évek második feléig a pesti oldal, a Duna és a kisvízfolyások környezete igazi vadvízország volt. A folyó- és patakszabályozások, valamint a mocsarak, lápok lecsapolása azonban teljesen megváltoztatta a főváros arculatát az idők folyamán.

A Naplás az egyik legnagyobb vízfelületű tó a fővárosban, területe eléri a 16 hektárt

Természetvédelmi szempontból igen jelentős szerepe van a tó mellett megmaradt láprét-fragmentumoknak, a nagyterjedésű nádasoknak, valamint a Szilas-patak menti ártéri ligeterdőnek is. A Simongát utca túloldalán fekvő nedves kaszálók ugyancsak fontos élőhelyek, amelyek csak 2013-ban kaptak törvényes oltalmat. A védett növény- és állatfajok közül a legjelentősebbek közé tartozik a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*) állománya, a selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*) jelenléte, valamint a széleslevelű nőszőfű (*Epipactis helleborine*) népes populációja. A területen költ a fekete harkály (*Dryocopus martius*), az egerészölyv (*Buteo buteo*) és a szürke gém (*Ardea cinerea*), de énekesmadár-faunája is kiemelkedő jelentőségű. Alkalmanként megjelenik itt a fekete és fehér gólya (*Ciconia nigra*, *C. ciconia*), a darázsölyv (*Pernis apivorus*), de nyomaiból tudható, hogy a fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*) is felbukkan néha a területen. Rovarfaunájából említésre érdemes a vérfű-hangyaboglárka (*Maculinea teleius*) tekintélyes állománya.

A kiépített utak indítótáblája a tó nyugati gátján, a halórház mellett, a Naplás út mentén található. Innen három irányba is elindulhatunk, ugyanis az itteni tanösvény kialakítása kissé eltér a megszokottól. Az induló állomástól a tó kiépített gátján haladva, mindig jobbra tartva körbejárhatjuk a tavat („tókerülő szakasz”), mely a leghosszabb útvonal-szakasz a területen. Amennyiben a gátról a tó középvonalánál – a Szilas-patak medrénél – letérünk, akkor a kisvízfolyás két oldalán elterülő értékes élőhelyekről kapunk tájékoztatást („lápréti szakasz”). A kezdőponttól elindulhatunk a Naplás út túloldalán elterülő Cinkotai-kiserdő felé is, melyben egy nagyobb kört megtéve az erdei ökoszisztéma érdekességeiről olvashatunk („erdei

A Naplás-tó természetvédelmi terület tanösvényének állomás-pontjain három részből álló táblablokkok létesültek

szakasz”). A tanösvényszakaszok egyben és külön-külön is bejárhatók, ki-ki állóképessége, ideje és érdeklődése szerint választhat a szakaszok közül. Az egyes útvonalakat eltérő színű körökkel látták el, melyeket a táblák jobb felső sarkában találhatunk meg. A közös szakaszok esetében több szín is megjelenhet a jelzésekben. Az útvonalak ismertetője és térképe az indítótáblán is megtalálható.

A Naplás-tó környezetében található útvonalak könnyen bejárhatók, csupán a havas vagy esős napok utáni kirándulás okozhat némi kihívást. A lápréti és a tókerülő szakasz sík terepen, földutak mentén vezet a látogatót, kisebb emelkedőket csupán az erdei szakasznál találhatunk, de ezek sem jelentősek.

A területen minden egyes állomáspontra ún. táblablokkok kerültek. Ez azt

A tanösvény kezdőtáblája mellé a WWF a tó mocsári teknős (*Emys orbicularis*) állományának védelméről helyezett ki tájékoztató táblát

A tótól nyugatra lévő Alsó-lápréten többszáz tő őszi kikerics (*Colchicum autumnale*) él

jelenti, hogy a szokásos szöveges-fotós nagytáblák mellett a kisebb korosztály számára is készültek ismertetőik. Az olvasni tudó gyerekek forgatható táblán találhatnak egy-egy kérdést, melyre a választ a túloldalon olvashatják el. A legkisebbek pedig a területre jellemző növény- vagy állatfajokról, illetve fontos szabályokról, természetvédelmi foglyamatokról láthatnak rajzokat. Az így

A piros övesbagoly (*Catocala nupta*) júniustól szeptember elejéig látható a védett területen

kialakított állomáspontokból összesen 18 darab került elhelyezésre, melyek igen részletes információt adnak a védett területről, valamint az azt körülvevő élőhelyekről.

A táblák által feldolgozott témák igen sokrétűek, találhatunk információkat többek között a nádasokról, a tó túlfolyójának szerepéről, a környező mezőgazdasági területek élővilágáról, az erdő fajairól, a tájidegen növényekről és az általuk okozott negatív hatásokról. Ezen kívül tájékozódhatunk a láprét jelentőségéről, valamint a terület fenntartása érdekében végzett természetvédelmi munkákról is.

A Naplás-tó közvetlen környezetében az emberi beavatkozásoknak köszönhetően nem maradtak fenn további értékes élőhelyek, így a közelben nem találunk más kirándulóhelyeket, illetve tanösvényeket. A legközelebbi bemutatóhelyek a tótól délkeletre elterülő, XVII. kerületi Merzse-mocsár, valamint a délnyugatra található, X. kerületi Felsőrákosi-rétek Természetvédelmi Terület. Előbbi a Naplástól mintegy 7 km-re található, míg kőbányai „testvére” 4 km-re fekszik a védett területtől.

A terület bejárása minden korosztálynak ajánlott. Az indítótáblánál leparkolva, a tó nyugati gátján jó minőségű, sorompóval lezárt aszfaltutat találunk, ahol csak a gyalogos és kerékpáros közlekedés megengedett. Ez a szakasz – mely több, mint 400 méter hosszú – akár kerekesszékekkel is könnyedén bejárható, csupán az utolsó 100 méteren találhatunk benne némi emelkedőt. A gát mentén több táblablokk is megtekinthető, valamint teljes egészében rálátunk a tóra és a gát túloldalán elterülő kiterjedt nádas-fűzes vegetációra, mely különösen tavasszal hangos a madárénektől. A többi terület-rész a terepviszonyok miatt csak gyalogosan tekinthető meg. Az útvonalak kényelmes vonalvezetése, csekély mértékű

emelkedői és jó kiépítettsége miatt bármely korosztálynak ajánlott a terület, akár a gyakorlatlan kirándulók is könnyedén bejárhatják a tavat és környezetét.

A túra irányát érdemes az indítótáblától kezdenünk, ahol eldönthetjük, hogy mely szakaszt szeretnénk bejárni, vagy milyen útvonalvezetéssel akarjuk meglátogatni az összes táblát. Ha a nagy kör megtétele mellett döntöttünk, akkor javasolt a táblák számozását követni, és a tógátján elindulni a láprét felé. Ezt követően – a tó megkerülésével – menjünk át a Cinkotai-kiserdőbe, ahol árnyas fák alatt tudunk megpihenni a kiépített tűzrakóhelyek valamelyikénél. A kirándulás végén visszatérünk eredeti kiindulási pontunkhoz, vagyis ha autóval érkezünk, akkor kényelmesen visszajuthatunk oda, ahol leparkoltunk.

Amennyiben a tömegközlekedést választottuk, akkor a tanösvény meglátogatása után a Szilas-patak partjához kell elsétálnunk, ahol folyásirányban haladva, kb. 1200 méter megtétele után, a Somkút utcánál jutunk el a 45-ös, 46-os és 146-os

buszok útvonalához, amelyekre felszállva 20 perc alatt eljuthatunk az Örs vezér terére, Újpalotára vagy Rákoskeresztúrra. A patak mentén kicsit tovább sétálva a Szabadföldi utat érjük el, amelynek mentén a H8-as és H9-es HÉV vonala található. Ezzel ugyancsak az Örs vezér terére érkezünk, kb. 15 perc utazást követően.

Ha kicsit komolyabb túrát tervezünk, akkor a kiserdőn keresztül eltűrázhatunk a tótól délre található Cinkotai buszgarázshoz, ahol a 46-os, 176E és 276E buszok megállóját találhatjuk. Ezek segítségével az Örs vezér terét, Újpalotát és Rákoskeresztúrt ugyancsak elérhetjük.

A terület, mint kirándulási célpont, az egyik legalkalmasabb helyszín a főváros pesti oldalán. Az élőhelyek sokszínűsége, a tó látványa, a mérsékelt, de sokrétű kiépítettség mind a kikapcsolódást és feltöltődést szolgálja, úgy, hogy el sem kell hagynunk Budapestet. A könnyű terep miatt családosok és mozgásukban korlátozott látogatók is találhatnak maguknak könnyedén bejárható szakaszokat, de a komolyabb túrázók is megfelelő hosszúságú kirándulásokat tudnak tenni a Szilas-patak és a tó partja mentén.

A szürkegém (*Ardea cinerea*) az elmúlt években rendszeres költőfajjá vált

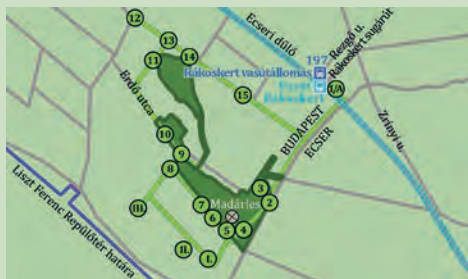
Balra: A fekete harkály (*Dryocopus martius*) két évtizede telepedett meg a Naplás környéki erdőkben, azóta több pár is fészkel

A táblákat sajnos rendszeresen megrongálják

Merzse-mocsár tanösvény

Létesítés éve:	2012
Létesítő szervezet neve:	XVII. kerületi Önkormányzat, Rákosmenti Mezei Őrszolgálat, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	kb. 7700 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	15 darab
Bejáráhatóság:	Gyalogosan, a nem védett részek kerékpárral is
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	197-es autóbusszal, vonattal (ajánlott megállóhelyek: vonat: „Rákoskert”, 197: „Rákoskert vasútállomás”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, hulladékátrolók, madármegfigyelő torony

Jobbra: A Nagy-merzse északi és déli végében faragott tájékoztató-táblák kaptak helyet, melyek az 1990-es években készültek

A Nagy-merzse – mocsár jellegéből adódóan – rendszeresen kiszárad, de a 2000-es évek közepe óta ez nem fordult elő, ami az élővilág fokozatos gazdagodását eredményezi

A Merzse-mocsár a főváros egyik legjelentősebb, máig fennmaradt vizes élőhelye. Mai területe jóval kisebb, mint amiről az 1700-as, 1800-as években készült katonai felmérések árulkodnak, de kiterjedése még így is jelentősnek nevezhető. A védett terület három, egymástól elkülönült részből áll, melyet mesterséges csatornák kötnek össze egymással. A legnagyobb egység a Nagy-Merzse, mely az élőhely legdélibb tagja. Kiterjedése meghaladja a 20 hektárt. Közeli egyharmada nyílt vízfelület, már amikor van benne víz. A terület megnevezése ugyanis magában hordozza vadvízes jellegét. A mocsarak aszályos időszakban

hajlamosak teljesen kiszáradni, vagyis e tekintetben merőben elérnek a tavaktól. Ez a jelenség a Merzsére is igaz: egyes években teljesen elveszti vizét, ilyen esztendőket élt át a terület az ezredforduló utáni években. A 2010-es évektől azonban ismét jobb vízellátottság jellemző rá, ezért olykor az is megfigyelhető, hogy még a környező erdők talaja is sekély tocsogókkal borított. A Nagy-Merzsétől északra található a szinte teljesen járatlan Kis-Merzse, ahol kizárólag a természet az úr. A szántóföldekkel körbevett

területrész belsejébe egyetlen út vagy csapás sem vezet, s ez kedvező feltételeket teremt az itteni élővilág zavartalanságának. A két vizes élőhely között találhatjuk a Gyolcs-rétet, melynek első sorban öreg nyárfaállománya különleges, vízjárta élőhelyeket itt nem találunk. Régebben legelőként hasznosították, manapság egyre inkább beerdősül, a korábbi, értékes nyílt gyepek fokozatosan visszaszorulnak innen.

A mozaikos élőhely változatos élővilágnak ad otthont. Ízeltlábúfaunájában megtalálhatjuk többek között a kis színjátszólepkét (*Apatura ilia*), a sisakos sáskát (*Acrida hungarica*) és a színpompás darázspókot (*Argiope bruennichi*). A mocsárnak jelentős a kételtűfaunája is: a zöld levelibéka (*Hyla arborea*) mellett a vöröshasú unka (*Bombina bombina*) és a barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*) is nagy számban megtalálható itt. A hüllők közül a főváros talán legnagyobb zöldgyík-állománya (*Lacerta viridis*) és tekintélyes vízisikló-populációja (*Natrix natrix*) érdemel említést. A madarak közül az elmúlt másfél évtized feljegyzései alapján közel 200 faj előfordulása vált ismertté. Köztük olyan ritkaságok is előfordultak már, mint a vörös- és feketenyakú vöcsök (*Podiceps grisegena*, *P. nigricollis*), a rétisas (*Haliaeetus albicilla*), a kerecsensólyom (*Falco cherrug*), a füleskuvik (*Otus scops*), a citrombillegető (*Motacilla citreola*) és a kis légykapó (*Ficedula parva*). Emlősfajánál a mogyorós pele (*Muscardinus avellanarius*) állománya érdemel említést, mely feltételezhetően a legnagyobb a fővárosban.

A tanösvény indítótábláját Rákoskert vasútállomáson, a Rákoskert sugárút felőli oldalon találhatjuk, ahonnan bal kéz felé indulva érjük el a többi állomásponthoz. A Merzse tanösvény sajátossága, hogy a XVII. kerület Merzséhez közeli városrészeiben több kultúrtörténeti

tábla is helyet kapott, melyek felhívják a figyelmet a védett területre is, így nemcsak a rákoskerti állomástól, hanem más pontokról is elvezetnek az információk a mocsárhoz. Ilyen ismertetőket kerültek a Rákoshegy vasútállomás melletti Kodolányi János térre, valamint a Pesti út és az Összekötő utca sarkára. Ezekről a helyszínekről térképek segítségével juthatunk el a Merzsére.

A három indítótáblával együtt összesen 17 állomáshely került kialakításra a területen, melyből 14 táblablokkos

A területen kialakított táblablokkos tanösvény a felnőttek és gyerekek körében egyaránt népszerű

A kérdezz-felelek forgatós táblák első sorban az olvasni tudó általános iskolásoknak készültek

Jobbra: A békakonty (*Neottia ovata*) nevű orchidea 2017-ben került elő

kialakítást kapott, csupán a három indítópontnál találhatunk magányos nagytáblákat. A 17 állomást kiegészíti a Nagy-Merzse és a Liszt Ferenc repülőtér kerítése közé kihelyezett három további tábla, melyek az itt lezajlott 1848-as eseményekről, a mocsár körüli nagyméretű kutakról, valamint a vadásatról és az állattartásról adnak kiegészítő tájékoztatást. Ezek pontos helye az összes táblán jelölve van.

A Merzse közvetlen környezetében további védett területek nincsenek, de kissé távolabb – a területtől észak-északnyugati irányba – megtalálhatjuk a Felsőrákosi-rétek (ld.: 68. old.) és a Naplás-tó (ld.: 86. old.) természetvédelmi területeket, amelyeken az elmúlt években ugyancsak kialakításra kerültek természetismereti tanösvények. A két értékes fővárosi élőhely nagyjából azonos távolságra – kb. 7 km-re – fekszik a mocsártól.

A tanösvény központi részét alkotó 14 darab táblablokk részletes tájékoztatást ad a terület növény- és állatvilágáról, az egyes élőhelyekről, de a védett terület jellegzetesebb részeivel is megismerkedhetünk. A mocsártól távolabb elhelyezkedő táblákon a környező táj jellemző elemei – szántóföldek, telepített erdők stb. – kerülnek bemutatásra. Mindezekon kívül információt kaphatunk az itt folyó természetvédelmi

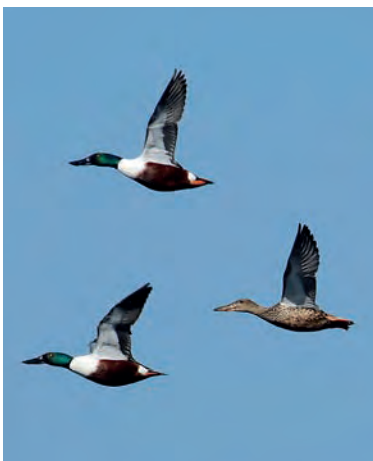
A vízisiklónak (*Natrix natrix*) nagy egyedszámú populációja él a területen

beavatkozásokról, és azokról a veszélyeztető tényezőkről, amelyek az itteni sérülékeny ökoszisztémát fenyegetik.

A Merzse és környezete döntően sík, alföldi tájon fekszik, mely száraz időben bármely korosztály számára könnyedén bejárható, akár részleteiben, akár teljes egészében is. Csapadékos időszakokban azonban a területre bevezető földutak hajlamosak a felázásra, ekkor csak gyakorlottabb túrázóknak ajánlott a kirándulás. A Merzse közvetlen környezetében burkolt utakat nem találhatunk, ezért kerekesszékekkel nem tanácsos a megközelítése.

A kirándulást érdemes valamelyik indítótáblától elkezdni, de ha elsősorban a védett területre, és nem a kultúrtörténeti különlegességekre vagyunk kíváncsiak, akkor mindenképpen a Rákoskert vasútállomásnál lévő táblától induljunk. Ez a helyszín esik legközelebb a többi

Balra: A nagy kócsag (*Casmerodius albus*) az elmúlt években rendszeressé vált

Jobbra: A kanalas récék (*Anas clypeata*) elsősorban kora tavasszal bukkannak fel, de egyes években költeni is itt maradnak

állomásponthoz, a másik két kiindulóponttól lényegesen többet kell sétálnunk. Rákoskertről indulva az állomás mellett lévő fénysorompós vasúti kereszteződésen átkelve jutunk el a védett területet körülvéző szántóföldekig. A sorompótól induló földúton kb. 1,2 km-t gyalogolva érjük el a következő állomáspontot. Az útirányunkat érdemes a táblák számozást követve megválasztanunk, melyek az óramutató járásával megegyezően kerültek ki a területre.

Amennyiben ebben a sorrendben jártuk végig a tematikus útvonalat, visszajuthatunk a túránk kezdetét jelentő fénysorompóhoz, ahonnan pár perc alatt visszaérhetünk Rákoskert vasútállomáshoz. Innen a menetrend szerint közlekedő vonatokkal a Keleti pályaudvarra, az ugyaneke érkező 197-es autóbusszal pedig a közeli Kucorgó térre juthatunk. Előbbi menetideje kb. 20 perc, míg a buszé kevesebb mint 10 perc. A Kucorgó teret több buszjárat is érinti, amelyekkel Rákoskeresztúr városközpontba, az Örs vezér terére, Kőbánya alsó vasútállomásra, vagy akár Maglódra is eljuthatunk.

A terület bejárása már 5-6 éves kislányokkal is vállalható, valamint azoknak is, akik kevésbé gyakorlott

túrázók. Ennek ellenére a nagyobb kirándulásra vágyók is megtalálhatják számításaikat, ugyanis a tanösvénytáblákat elhagyva nagyobb távolságokra is elkalandozhatunk. Nem ajánlott azonban kerekesszékkal megközelíteni az állomáspontokat, a három indítótábla viszont, ahol a kerület kultúrtörténeti érdekességeit ismerhetjük meg részletesebben, kiépített környezetben található, így ezeket akár mozgásukban korlátozottak is megközelíthetik.

A réti sas (*Haliaeetus albicilla*) a 2010-es évektől kezdődően egyre gyakrabban megjelenik

Tétényi-fennsík tanösvény

Létesítés éve:	2005 (2017-ben kibővítvé és részben felújítva)
Létesítő szervezet neve:	Zöld Jövő Környezetvédelmi Egyesület, Magyar Madár- tani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	Kb. 3000 méter
Típus:	Táblás-füzetes tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepes
Állomáspontok száma:	12 darab szöveges nagytábla, 12 darab fotós-rajzos kistábla
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	58-as, 101-es, 150-es és 251-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 87: „Dűlő út”, „Dózsa György út/Kamaraerdei út”, „Mechanikai Művek”; 101, 150, 251: „Memento park”; 287: „Dűlő út”
Terület infrastruktúrája:	Kijelölt lovasútvonál és sétautak

Letölthető anyag

Jobbra: A Tétényi-fennsík-on 2005-ben létesült tanösvény 2017-ben egészült ki 12 darab nagyméretű információs táblával

A fennsík legnagyobb értékét a hatalmas kiterjedésű száraz sztyepprétek adják

A Tétényi-fennsík Természetvédelmi Terület a XXII. kerület nyugati szélén, Budapest közigazgatási határán helyezkedik el. Természeti értékeit és kiterjedését tekintve az egyik legfajgazdagabb élőhely, mely napjainkra fennmaradt a fővároson belül. A plató azonban a városhatárnál nem ér véget, területe átlóg Diósd, Törökbálint és Budaörs irányába is. Felszíne közel 100 méterrel emelkedik környezete fölé; kevesen tudják, hogy ez hazánk legnagyobb kiterjedésű fennsíkja, területe még a Bükk-fennsík méretét is meghaladja. A Budapesten

belüli rész a Fővárosi Önkormányzatnak köszönhetően több mint 130 hektáron helyi jelentőségű védettséget élvez 1999 óta, míg a környező településekhez tartozó rész 2011-ben kapott országos szintű oltalmat. A két élőhelyrészt azonban védettség szempontjából összeköti, hogy a teljes fennsík része a Natura2000 hálózathoz, mint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület.

A plató alapkőzetét döntően üledékes kőzettípusok, mészkő és dolomit

alkotják, melyeknek különlegessége, hogy kevésbé karsztosodnak, így nagyobb üregek, barlangok nem találhatók a területen. Az erre települő sekély talajréteggel együtt azonban meglehetősen egyedi és sokszínű élővilág kialakulását tették lehetővé, amelynek tagjai között igazi különlegességeket is találunk.

A száraz sztyepprétek közel 30 védett növényfaj előfordulását teszik lehetővé, de a flóra teljes fajszáma megközelíti a 400-at. Említést érdemel a fővárosban jelenlegi ismereteink szerint egyedül itt fellelhető henye boroszlán (*Daphne cneorum*) és a homoki nőszirm (*Iris arenaria*). Tavasszal találkozhatunk a kénsárga virágú tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) 5-6 cm átmérőjű virágaival, később pedig a selymes peremizs (*Inula oculus-christi*) pihés szőrökkel ellátott egyedeit vehetjük szemügyre a gyepek növényzetében. Többféle előfordul még a borzas és a homoki vértő (*Onosma visianii*, *O. arenaria*). Nyár végén pedig a fokozottan védett homoki kikerics (*Colchicum arenarium*) rózsaszín, valamint a vetővirág (*Sternbergia colchiciflora*) élénksárga virágait csodálhatjuk meg a területen. Mindkettőre jellemző, hogy nyílásuk az őszi első felére esik, leveleik és termésük viszont csak a következő év tavaszán jelenik meg.

Növényvilágához hasonlóan rovarvilága is igen gazdag. Több fokozottan védett fajt is megtalálhatunk itt, például a keleti rablópillét (*Libelloides macaronius*) és a magyar ősziaraszolót (*Chondrosoma fiduciaria*). Utóbbi a rendelkezésünkre álló adatok alapján hazánkban csak itt és az Ásotthalmi-emplékerdőben él, máshonnan valószínűleg kipusztult. Az egyenesszárnyúak közül említést érdemel a sisakos sáska (*Acrida hungarica*) tekintélyes állománya.

Madárfajok közül több mint 100 került elő az elmúlt közel két évtized

rendszeresebbé váló madármegfigyeléseinek köszönhetően. Igazi különlegesség, hogy az elmúlt években ismét költ itt a hazánkban ritka erdei pacsirta (*Lullula arborea*), mely Budapesten sehol máshol nem fordul elő, legfeljebb csak alkalmanként az őszi-tavaszi vonulási időszakban. A 2-3 páros állomány a fennsík egyik legnagyobb madártani értéke. Említésre méltó, hogy a fokozottan védett bajszos sármány (*Emberiza cia*) rendszeres telelővé vált a területen, ami feltehetőleg a belsőbb részekre vezető földutak lezárásának köszönhető, hiszen így a védett élőhely nyugalma ismét biztosítottá vált. A bokrosok nagyszámú énekesmadarat vonzanak a területre, melyek közül fészkel a csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*), a cigánycsuk (*Saxicola rubicola*), a fekete és énekes rigó (*Turdus merula*, *T. philomelos*), valamint a barát-, kis, mezei és karvalyposzáta (*Sylvia atricapilla*, *S. curruca*, *S. communis*, *S. nisoria*). Utóbbinak a fővárosban csak itt, illetve Soroksár déli részén ismert kisebb fészkelőpopulációja.

Emlősfajánájára jellemző a vörös róka (*Vulpes vulpes*), valamint a vaddisznó (*Sus scrofa*). Utóbbiak feltehetően a közeli Kamaraerdőből látogatnak el ide

A Tétényi-fennsík tanösvényének meglátogatása családok számára is kitűnő kapcsolódást nyújt

A tanösvény jelzése

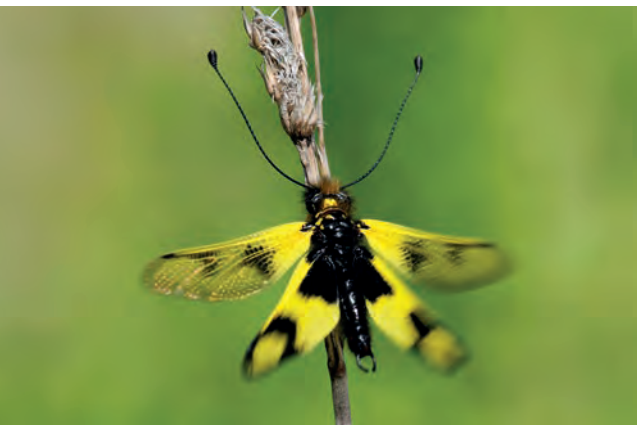

Jobbra: A területen több ezer töves állománya él a védett tavaszi héricsnek (*Adonis vernalis*)

Korábban kiterjedt levendulaállományok (*Lavandula angustifolia*) voltak a fennsíkon, de ma már csak kisebb foltokban találhatjuk meg maradványait a gyepek szegélyeiben

A fokozottan védett keleti rablópillének (*Libelloides macaronius*) ezen a helyen él a legnagyobb fővárosi állománya

az éjszaka leple alatt. Egyes helyeken az üregi nyúl (*Oryctolagus cuniculus*) nagyobb állományai is fennmaradtak, mely faj nagyon megritkult hazánkban a myxomatózisnak nevezett vírusbetegség miatt, így itteni előfordulása igazi különlegesség.

A tanösvény rendhagyó módon három indítótáblával is rendelkezik, melyek térképpel segítenek megtalálni a több kilométer hosszú útvonal legközelebbi állomáspontjait, ahonnan már könnyedén elérhetjük a többi táblát. Ezeket a Memento Park (Szoborpark) melletti parkolónál, a Dózsa György út×Balatoni út találkozásánál, valamint a Kamaraerdei út×Dűlő út sarkán találhatjuk. Az útvonalat javasolt a Memento Park mellett lévő kiindulóponttól végigjárni, mert a további táblák számozása innen kezdődik.

Plató jellege miatt a Tétényi-fennsík kényelmes sétát tartogat azok számára, akik ellátogatnak ide. A terület alapvetően sík, csupán néhány méteres emelkedők tarkítják a tájat, néhány ponton azonban mélyebb, de lankás oldalú, széles völgyek találhatók. Utunkat hatalmas, nyílt gyepek és cserjések, valamint közénk ékelődő kisebb facsoportok kísérik, de a Balatoni út közelében

nagyobb kiterjedésű telepített erdei- és feketefenyveseket (*Pinus sylvestris*, *P. nigra*) is találhatunk. Ezek között az élőhelyek között haladnak a kitaposott ösvények, melyek mellé 2005-ben 20 darab alacsony karós kistábla került, az adott területre szre jellemző állatok és növények fotóival, rajzaival. Egy részük számozást is kapott, és kísérőfüzet szolgáltatott táblainformációkat az élővilágról. A közeli Rókales utcánál található Fitoland Kertészetben és a XXII. kerületi Önkormányzatnál elérhető füzet 2010-ben újra megjelent, majd 2015-ben frissített információkkal és fotóanyaggal látott ismét napvilágot. A kiadványt, mely náluk is beszerezhető, a Zöld Jövő Környezetvédelmi Egyesület jelentette meg.

2017-ben újabb jelentős esemény következett be a tanösvény életében, mely a táblák számának változásában is tetten érhető volt. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 8 karós kistáblát nagyméretű, fotós-szöveges táblákkal váltott ki, melyek szervesen illeszkednek a fővárosi helyi védtettségű területek tanösvénytábláinak arculatához. Ezen túlmenően 4 darab teljesen új tábla is a területre került, melyeknek célja, hogy összekössék a Kamaraerdő tanösvény-útvonalát (ld.: 114. old.) a fennsíkkal, mivel a két élőhely közvetlenül határos egymással. Így akár 5 kilométernél hosszabb túrát is tehetünk oly módon, hogy a főváros határain belül maradunk, de nem érintünk lakott területeket.

A Kamaraerdő tanösvényén túl más kiépített útvonalat nem találunk a fennsík környezetében.

A Tétényi-fennsík megmaradt 12 darab karós kistáblája továbbra is szolgáltat információkat a terület érdekes élőlényfajairól. A számozott táblák szöveges nagytáblákkal történő kiváltása részben helyettesíti a Zöld Jövő kísérfüzetét, de utóbbi még bővebb információkkal látja el az érdeklődőket. A táblákon olvashatunk a plató állat- és növényvilágáról, a legjellemzőbb növénytársulásokról, a geológiai érdekességekről, a betartandó szabályokról, valamint Budapest természeti sokszínűségéről is. Az állomás-pontokon ezen kívül a diákokat a XXII. kerületi Önkormányzat Tétényi-fennsíkra készült munkafüzete alapján megírt feladatok várják, amelyek lehetőséget kínálnak arra, hogy játékos tanulás keretében ismerkedhessenek meg behatóbban a terület különleges természeti értékeivel.

A jelölt útvonal 3-4 éves kortól már legalább részben bejárható, a sík terep és a földutak könnyű kirándulásokra adnak alkalmat. Akik a teljes útvonalat szeretnék gyerekekkel bejárni, azoknak kb. 6 éves kortól ajánlott a látogatás, ugyanis a 3 km-es útvonal kisebb emelkedőivel némi erőnlétet igényel. A gyakorlottabb túrázóknak a Kamaraerdei tanösvénnyel érdemes összekötni a fennsík bejárását.

Amennyiben túránkat a táblák számozásához igazítjuk, a Szoborparktól indulva olyan körtúra megtételére van lehetőségünk, amelynek során érinthetjük a legfőbb természeti értékeket, és találkozhatunk számos élőhelytípussal, melyek jellemzőek a területre. A táblák elvezetnek minket a plató fővárosi területének nyugati széléhez, ahonnan visszakanyarodva ismét a Szoborparkhoz jutunk. A végponttól kis sétával elérjük a Balatoni utat, ahol távolsági buszokkal

A fokozottan védett bajszos sármány (*Emberiza cia*) az elmúlt években rendszeres őszi-téli vendéggé vált

eljuthatunk a XI. kerület belsőbb részeibe. A 150-es jelzésű busz ugyaninnen Budatétény vasútállomásig, illetve Újbuda központig közlekedik, ahol több járat közül is választhatunk, hogy a belváros felé továbbindulhassunk.

A területen nincs burkolt út, ezért kerekesszékekkel nem ajánlott a belsőbb területek felkeresése. A Szoborparknál lévő indítótábla azonban akár így is megközelíthető. A tanösvény bejárása nem javasolt továbbá három évnél kisebb gyermekekkel sem, de hordozóban akár a legkisebbek is elkalandozhatnak szüleikkel a területre.

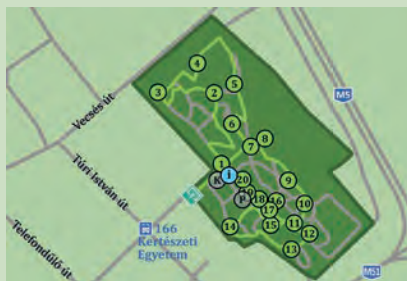

A kispöszóta (*Sylvia curruca*) rendszeres költőfaj

Soroksári Botanikus Kert tanösvény

Létesítés éve:	2004 (létesítés éve); 2013-ban teljesen felújítva
Létesítő szervezet neve:	Szent István Egyetem Kertészettudományi Kar
Hossz:	Kb. 2700 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	20 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	A botanikus kert látogatási rendje szerint, belépőjegy megváltása ellenében látogatható
Megközelíthetőség:	166-os autóbusszal (ajánlott megállóhely: „Kertészeti Egyetem”)
Terület infrastruktúrája:	Kiépített sétautak, növény-fajtáblák, padok, hulladékátrolók

A botanikus kert létesítése 1963-ig nyúlik vissza, amikor a Kertészeti Egyetem a felsőfokú oktatás elősegítése céljából gyűjteményes kertet álmodott Soroksár déli részére, amely ekkor még döntően hasznosítatlan területekből és gyümölcsösökből állt.

A terület továbbra is a „Kertészeti Egyetem” része, mely jelenleg a Szent István Egyetem Kertészettudományi Karaként működik.

A kertészeti hasznosítás mellett a soroksári táj jellemzője a nagykitérjedésű

vizenyős területek jelenléte, melyeket régebben kaszáltak vagy legeltettek. Ezekből bekerült a botanikus kert területébe egy 12 hektáros kiszáradó kékperjés láprét is, melyet szerencsére nem alakítottak át, hanem a természeti értékek kímélete miatt csak kaszálásban részesül. A többi – közel 50 hektáros – rész tematikus növénygyűjteményeknek ad otthont, amelyek jellemzően földrészek szerint kerültek csoportosításra. Ezeken kívül találhatunk itt bükkös- és tölgyes foltokat, nádas és gyékényes szegéllyel rendelkező kis tavat, valamint sziklakertet, ahol 4000 éves bronzkori leletek is előkerültek.

A Péterimajor határában fekvő terület változatos növényállománya miatt gazdag élővilágnak ad otthont. A Rezervátum névre hallgató lápréten találjuk a hússzínű ujjaskosbor (*Dactylorhiza incarnata*) és szúnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*) legnagyobb populációját a fővároson belül. Ezeken az orchideákon kívül találkozhatunk itt a jégkori reliktum szibériai nőszírommal (*Iris sibirica*), valamint a fehér zászpával (*Veratrum album*), a lápi nyúl farkfűvel (*Sesleria caerulea*) és a közönséges kígyónyelvvel (*Ophioglossum vulgatum*). Utóbbi két faj jelenlegi ismereteink szerint nem fordul elő máshol Budapesten.

Az új tanösvénnytáblák lényegesen több információt tartalmaznak a korábbi tábláknál

A vadon élő növényfajok mellett a gyűjteményes kert híres arról, hogy a hazai tájak jellegzetes fajait is bemutatja. A gyűjtések eredményeképpen megtalálhatjuk itt többek között a fokozottan védett kőnya zsályát (*Salvia nutans*), a magyar nősziromot (*Iris aphylla* subsp. *hungarica*), valamint a gyapjas gyűszűvirágot (*Digitalis lanata*). A távoli tájak növényei közül kiemelkedő jelentőségűek a nagyméretű atlaszcédrusok (*Cedrus atlantica*) a tó közelében. Ezeken kívül említésre méltó a tekintélyes méretű borostyángyűjtemény is, mely a bejárat közelében lévő központi épület közelében található.

Az állatfajok közül a lepkeállomány kiemelkedő, a fajok száma az 1200-at is meghaladja. A gerincesek közül a tónak köszönhetően megfigyelhetjük a dunai tarajosgőtét (*Triturus dobrogicus*), a pettyes gőtét (*Lissotriton vulgaris*), a zöld levelibékát (*Hyla arborea*), valamint a kecskebéka-komplex (*Pelophylax* kl. *esculentus*) egyedeit. A mocsári teknős (*Emys orbicularis*) és a vízisikló (*Natrix natrix*) mellett kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*), vízityúk (*Gallinula chloropus*) és tőkés réce (*Anas platyrhynchos*) is megfigyelhető itt. A madárvilág azonban ennél jóval gazdagabb, a megfigyelések alapján több mint 150 faj fordult elő eddig a területen. Emlősfajai közül a gazdag denevérállomány, valamint a mogyorós pele (*Muscardinus avellarius*) populációja érdemel említést, de vaddisznó (*Sus scrofa*) és őz (*Capreolus capreolus*) is előfordul a kertben.

A tanösvényútvonal a botanikus kert nyugati oldalán lévő bejárat közelében, a központi épület mellől indul. Az indítótábla tulajdonképpen a terület részletes térképét ábrázolja, amelyen könnyedén megtalálhatjuk a további állomásponthoz vezető helyét.

Az útvonal kiépített földutakon halad, melyek keresztül-kasul átszelik a kert

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 2014-ben teljesen felújította a kert odútelepét

minden zugát. Egyes szakaszok apró szemű sóderrel borítottak, de többségük nem kapott semmilyen burkolt felületet. A 21 darab nagytáblából álló tanösvény számozott állomáshelyei biztosítják, hogy minden egyes érdekes élőhelyet érintsünk. Az útvonal sétaújtjai teljesen sík területen találhatók, bejárásuk gyakorlat nélkül is könnyen teljesíthető. Csupán a tó melletti homokbucka területén találkozhatunk egy kisebb emelkedővel.

Természetvédelmi szempontból a kert legértékesebb része az eredeti állapotban fennmaradt 12 hektáros képerjés láprét

A kert egyik legnagyobb botanikai értéke a többszáz töves lápi nyúlfarkfű (*Sesleria uliginosa*) állomány

A terület minden további budapesti védett élőhelytől távol fekszik, ezért közelében más tematikus útvonal nincsen. Legközelebb a Csepelen található Kis-Duna tanösvény helyezkedik el, mely légvonalban 5 km-re esik a botanikus kerttől. Ennek megközelítése azonban csak jóval hosszabb útvonalon lehetséges, mivel a két terület között húzódik a Soroksári-Dunaág.

A táblák az adott kertrész területén belül található érdekesebb növénytár-

sulásokat, élőhelyeket és azok állatvilágát mutatja be, sok fotóval és szöveges jellemzéssel. Vagyis az állomáspontok nem tematikus egységeket foglalnak össze, hanem a gyűjtemény egyes részeit komplex módon jellemzik, ezzel némiképp eltér a fővárosi helyi védetségű területek más tanösvényeitől.

A terület bejárása mindenkinek javasolt, kortól és fizikai állóképességtől függetlenül. A sík terepen futó utak hasonlatosak egy parkhoz, kiépítettségük és az úthálózat sűrűsége kényelmes bejárást tesz lehetővé. Száraz időszakban egészen kicsi gyerekekkel is ellátogathatunk ide, hiszen a kertnek csupán egy kis része is kellő élményt nyújthat mindenkinek. Ilyenkor akár babakocsival is bejárható a terület középső része. Ha az utak szárazak, ugyanitt még kerekesszékekkel is megnézhető néhány tábla, illetve tematikus gyűjteményrész.

A kirándulásunkat érdemes a bejárat mögött található központi épület térképes indítótáblájától kezdeni. Bár az állomáspontok számozottak, a kirándulásunkat nem szükségszerű ennek

Balra: A fővárosban egyedül erről a helyről ismert a kigyónyelv (*Ophioglossum vulgatum*) nevű páfrányfaj

Jobbra: A védett kormos csáté (*Schoenus nigricans*) legnagyobb budapesti állománya a botanikus kert láp-rétjén él

sorrendjében megterveznünk, hiszen a táblák témája nem egymásra épülő, hanem önállóan mutatnak be egy-egy kerti egységet. A gyűjtemény és a láprét változatossága miatt érdemes több alkalommal, többféle irányt választva végigjárni a területet, mert minden egyes évszakban más és más arcát mutatja a közel 2000 fajból és fajtából álló botanikus kert, nem beszélve a Rezervátum több száz őshonos növénytaxonjáról.

A kertnek egyetlen bejárata van, ahonnan túránkat megkezdhetjük, és bárhova kalandozunk a kerítéssel körbezárt élőhelyen belül, mindenképpen vissza kell térnünk kiindulási pontunkhoz. A főbejáraton kísétálva, párszáz méter megtételét követően visszajutunk a Túri István útra, ahol a 166-os buszra felszállva eljuthatunk Férihegy vasútállomáshoz vagy a Határ úthoz, ahonnan több busz és villamosjárat is rendelkezésünkre áll.

A túraútvonal a belsőbb részekben csak gyalogosan járható, ezeken a kert-részekben nem javasolt a babakocsival és kerekesszékekkel érkezőknek a kirándulás. A központi épület közelében lévő sódere utak a szárazabb időszakban azonban bárki számára kényelmesen megközelíthetők és végignézhethők.

Az erdei fülesbagoly (*Asio otus*) szörványos költőfaj

A madárodúkból olykor a sárganyakú erdei egér (*Apodemus flavicollis*) is megtelepedik

A madárodúkból leggyakrabban a szén-cinege (*Parus major*) fészkel

Kondor utcai libanoni cédrus

Létesítés éve:	2013
Létesítő szervezet neve:	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Letölthető anyag:	Nincs
Látogathatóság:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	11-es autóbusszal (ajánlott megállóhely: 11.; Nagybányai út, végállomás)
Infrastruktúra:	Padok, szemetesek, jelzett turistaút (piros kör)

A fa koronája az idős cédrusegyedekre jellemző módon ernyőszerűen kiszélesedett

A libanoni cédrus (*Cedrus libani*) őshazája a Földközi-tenger északkeleti partvidéke mentén található. Elterjedési területe igen szűk, a törökországi hegyvidékek lakója, Antalya városától egészen a libanoni Bejrútig. Manapság igencsak ritkának számít a természetben, ugyanis szívós, repedésre kevésbé hajlamos fáját már az ókorban is használták hajóépítésre, valamint épületekhez.

A II. kerületi Kondor úti libanoni cédrus hazánkban az alcsútdobozi és a soproni példány után a 3. legnagyobb. Ez indokolta, hogy 1999-ben a Fővárosi Önkormányzat védetségbe vonja. Magyarországi zord telei miatt a legtöbb fiatal fa

Az ismertető nem csak a kondor utcai cédrust, hanem a faj elterjedését és veszélyeztetettségét is bemutatja

hamar elfagy, illetve megfigyelhető, hogy gyökérzete alulról visszaszárad, ami miatt nálunk csak kevés egyed éri meg a „felnőtt kort”. Legtöbbször olyan helyeken találkozhatunk vele, ahol védettebb völgyek, sűrű erdőállományok és az időjárási viszontagságoknak kevésbé kitett területek találhatók, de lényegesen ritkább, mint a hozzá igen hasonló atlaszcédrus (*Cedrus atlantica*). A budapesti

fa korát több mint 130 évre becsülik, törzskerülete mellmagasságban mérve jócskán meghaladja a 3 métert. Lombkoronája az idősebb példányokra jellemzően ernyőszerűen kiszélesedett, és jól megfigyelhető lapított ágrendszere, mellyel szinte sátort von a talaj fölé. Sok tobozvirágzatot is hoz, ez azt jelzi, hogy jól érzi magát termőhelyén.

A kondor utcai cédrust védelme érdekében körbekerítették, mellé a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 2013-ban ismertetőt helyezett ki. A tábla térképen és szövegesen is bemutatja a libanoni cédrus elterjedését, faji jellegzetességeit, és a hozzá fűződő történetekből is szemezget. A szöveges részek között gazdag képillusztrációt is találhatunk.

A fa szinte végig megközelíthető kiépített aszfaltutakon, csupán a Kondor út utolsó 50 méteres szakasza vált át murvázott földútba, amely a csapadékosabb napok kivételével ugyancsak kényelmesen járható. Az utcafrontról már messziről észrevehető a hatalmas fa, amelynek környezetében szeméttárolók és padok is találhatóak. A bekerített cédrus kerítésének bal oldalán nyitható kaput találunk, ezen keresztül közvetlenül megközelíthető a fa törzse. A fához gépjárművel is könnyedén eljuthatunk, de a Kondor útnál a parkolás nem lehetséges, ezért valamely közeli aszfaltozott utcán érdemes megállnunk. A legjobb, ha gyalogosan érkezünk Hűvösvölgy, vagy a Törökvérszi út irányából. Kerékpár csak az edzetebb látogatóknak ajánlott, ugyanis a fa egy medencében fekszik, ahonnan szinte csak meredek utakon lehet visszajutni a városba. A cédrus közvetlen környezete nem akadálymentesített, ezért kerekesszékekkel körülményesen közelíthető meg. Mivel a város lakott területének szélén fekszik, kifejezetten ajánlott kisebb gye-
rekekkel meglátogatni.

Nagyméretű, hordó alakú tobozai még az ágakon szétessenek

A tűlevelek a rövid-hajtásokon jellegzetes csoportokba rendeződnek

A budai erdők miatt a madárvilág nagyon gazdag a fa környezetében, leggyakrabban a széncinegével (*Parus major*) találkozhatunk

Kérge erősen repedezett, a fiatalabb részek narancssárgás színűek

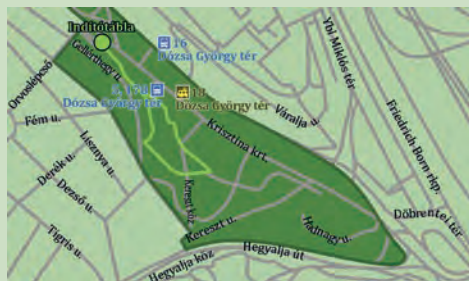
Nem védett területek és parkok

A fővárosban nemcsak a természetvédelmi területeken, hanem épített zöldterületeken és erdőfoltokban is létesültek tematikus útvonalak és bemutatók. Könyvünk ezeket veszi sorra az alábbi fejezetben, melyek száma várhatóan bővülni fog a jövőben, ugyanis a városban élők mindenütt örömmel fogadták az új létesítményeket.

Tabáni tanösvény

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	I. kerület, Budavári Önkormányzat
Hossz:	500 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepes
Állomáspontok száma:	1 darab indítótábla + 100 darab fajtábla
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	5-ös, 16-os, 178-as autóbusszokkal, 18-as villamossal (ajánlott megállóhelyek: 5-ös, 16-os, 178-as busz, 18-as villamos: „Dózsa György tér”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, kiépített sétautak

Letölthető anyag

Jobbra: A fajismertetők rönkökre kerültek

A tanösvény indítótáblája a Krisztina körút szélén

A Tabán a mai Budapest területének egyik legrégebben lakott része. Leletek bizonyítják, hogy már az őskorban is élt itt ember. A keltákat követően a rómaiak is meghódították a vidéket, mely igencsak kedvelt volt melegvízű gyógyforrásai miatt. A magyarok Kárpát-medencében történt megtelepedését követően állandóan lakott területté vált. Később, a törökök elől menekülő rákok is itt telepedtek le, melynek emlékét őrzi a Rác fürdő elnevezése is. 1541-ben része lett a török hódoltsági területnek, ekkortól kezdik el Tabánnak nevezni, ami a bőrök feldolgozásával foglalkozó tímárok megtelepedésével van összefüggésben. Az 1800-as években jó

hangulatú, szórakozóhelyekkel, lakott részekkel és szőlőültetvényekkel tarkított terület volt, melynek parkosítása már az 1840-es években felmerült. Erre végül csak az 1960-as esztendőkből került sor, amikor kialakult a Tabán mai arculata. Jelenleg kedvelt épített zöldfelület, melyet a kirándulók, turisták, kutyasétáltatók és sportolni vágyók egyaránt előszeretettel használnak.

A Tabánban a 2014-ben létesült tanösvény előtt is létezett már itt egy tematikus útvonal, de ez annyira lepusztult, hogy még nyomai sem maradtak meg a parkban.

Éppen ezért a Budavári Önkormányzat több szakembert összefogva 100 állomásos táblás tanösvényt hozott létre a parkban, mely elsődlegesen az itt élő őshonos fásszárúak bemutatására koncentrál. Mindehhez 300 új növényegyedet is telepítettek, odúk és etetők kerültek ki nemcsak a madarak, hanem a denevérek számára is.

A környéken barangolva további tanösvényeket is felkereshetünk, a közeli Gellért-hegyen megtekinthetjük a „Hasznos Hulladék utat” (ld.: 38. old.), valamint a Szent Iván-barlang közelében lévő természetismereti bemutató táblát (ld.: 52. old.).

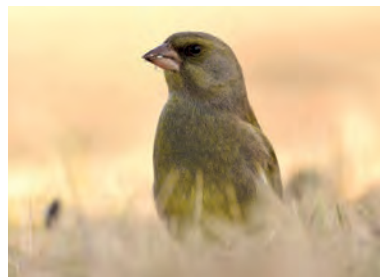
A Tabáni tanösvény aszfaltozott sétautak mentén könnyedén bejárható, de a meredekebb domboldal miatt több helyen lépcsősorok nehezítik meg a feljutást a kerekesszékesek és a babakocsis szülőknek egyaránt. A nagyméretű indítótábla – mely a Krisztina körút és az Orvos lépcső találkozásánál lévő parkoló szélén kapott helyet – azonban akadálymentesen megközelíthető.

Túránk végén tömegközlekedési útvonalakból igen sokat találhatunk a tematikus út közelében, melyekkel Pasarétre, a Széll Kálmán térre, a Keleti pályaudvarra, vagy akár Újpalotára is eljuthatunk.

Az útvonal mellett több pihenőpad is helyet kapott

A meredek domboldalon lépcsők segítik a feljutást

Balra: A zöldike (*Carduelis chloris*) egész évben megfigyelhető a Tabánban

Jobbra: A szarka (*Pica pica*) a Tabán gyakori madárfaja

Óbudai-sziget tanösvény

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	Főkert Nonprofit Zrt.
Hossz:	350 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	10 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan, kerékpárral
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	226-os autóbuszszal (ajánlott megállóhely: „Óbudai-sziget, Május 9-e park”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, kiépített sétautak, játszótér

Jobbra: A tanösvény a Május 9-e parkban kapott helyet

A Duna budapesti szakaszának északi részén fekvő terület a Csepel-sziget után a második legnagyobb fővárosi sziget, mely – az előzővel ellentétben – teljes egészében Budapest közigazgatási határán belül fekszik. Kialakulását a Duna hordaléklerakó munkájának köszönheti, hasonlóan a térségben található többi szigethez. Déli oldalán az 1839-től kezdődően felépülő hajógyár épületeit találjuk, mely manapság vállalkozásoknak és szórakozóhelyeknek ad otthont. A sziget közepén található ún. „K”-híd jelenleg a terület kétharmadát elfoglaló park bejárata. Furcsa elnevezését a szerkezetet alkotó elemek „K” betűre emlékeztető formájáról kapta. A tőle délre lévő részen kisebb épített zöldfelület

A táblák egymáshoz közel találhatók

fekszik, míg északabbra hatalmas kiterjedésű park húzódik. A terület gondozása és fenntartása a Főkert Nonprofit Zrt. feladatkörebe tartozik. A sziget nyugati partja a legtöbb helyen pusztul, míg a keleti és északi részek lassan gyarapodnak. A Duna nagyobb áradásai rendszeresen elöntik a sziget bizonyos részeit, de olyan is előfordult a közelmúltban, hogy szinte a teljes területe víz alá került.

A sziget Duna-parti részén keskeny galériaerdő őrzi a hajdani kiterjedt ártéri erdők emlékét. Az itt megtalált

természeti értékek közül kiemelkedő a márciusban nyíló, több száz tövet számláló duna-völgyi csillagvirág (*Scilla vindobonensis*) állománya, illetve ezen a helyen él a főváros talán legnagyobb kis színjátszólepke (*Apatura ilia*) populációja is. Mindkét faj törvényes védelem alatt áll.

A fészkelő madárfajok közül említést érdemel a sárgarigó (*Oriolus oriolus*) 6-7 páros állománya, valamint a fülemüle (*Luscinia megarhynchos*) kisebb populációja.

A sziget egyetlen tanösvénye pályázati támogatásból létesült, melyet a Főkert Nonprofit Zrt. hozott létre azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a biodiverzitás jelentőségére.

A táblás tanösvény indítóállomása a Május 9.-e parkban kapott helyet, ahonnan egymástól 30-50 méterre található a többi információs felület. Ezeket kiegészítik szemléltető eszközök – madárodúk, darázs-garázs, biodiverz virágágyások stb. – melyek a szemléltetést segítik elő és látványosabbá is válik tőlük az útvonal.

A terület autóval és tömegközlekedéssel is könnyedén megközelíthető, melynek bejárása bárki számára megoldható különösebb fáradság nélkül. Babakocsival és kerekesszékekkel azonban körülményes a látogatás, az útvonal ugyanis sódérrel felszórt sétány mellett található.

A sziget tanösvényétől kevesebb mint 2 kilométerre délnyugatra található a záporokerti Mimó és Csipek meseösvény (ld.: 110. old.), 2,5 kilométerre északnyugatra pedig a Mocsáros Természetvédelmi Terület tematikus útvonala húzódik (ld.: 62. old.).

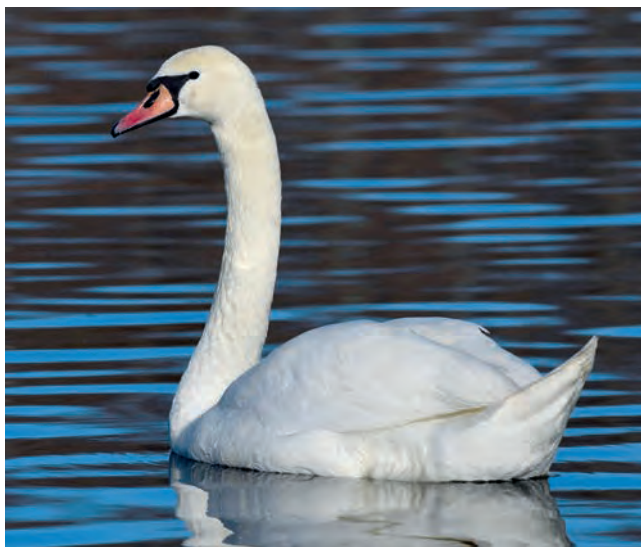
Ha tömegközlekedéssel szeretnénk a területet elhagyni, érdemes a kiindulóponthoz visszatérve a 226-os buszra felszállnunk, amivel kevesebb mint 20 perc alatt a Nyugati pályaudvarnál lehetünk.

Az egyes állomás-pontok a biodiverzitás jelentőségére hívják fel a figyelmet

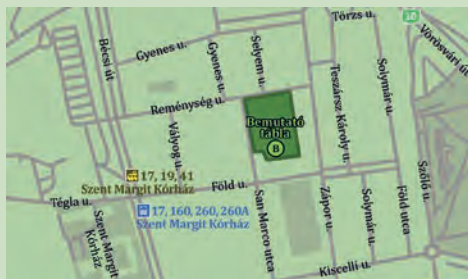
A citromsármány (*Emberiza citrinella*) tipikus téli vendég

A bütykös hattyú (*Cygnus olor*) elsősorban ősszel és télen látható

Záporkerti Meseösvény

Létesítés éve: 2017
 Létesítő szervezet neve: Európalánta Közhasznú Egyesület
 Hossz: 100 méter
 Típus: Táblás tanösvény, interaktív játékokkal
 Nehézségi fokozat: Könnyű
 Állomáspontok száma: 1 db játszó-doboz és elrejtett figurák
 Bejárhatóság: Gyalogosan
 Terület látogathatósága: Záporkert engedélyével
 Megközelíthetőség: 17-es, 160-as, 260-as, 260A autóbusszokkal, 17, 19, és 41 villamossal (ajánlott megállóhely: „Szent Margit Kórház”)
 Terület infrastruktúrája: Kerti ágyások, sétautak, közelben közösségi ház, játszótér

Letölthető anyag

A San Marco utcában található Óbudai Kulturális Központ 1975-ben épült meg, azóta a hét minden napján tartalmas kulturális programokat, közösségteremtő lehetőségeket kínál a kerületben és a város más területein élő emberek számára. Az Óbudai Kulturális Központ azon-

Egyesülettel szorosan együttműködve létrehozta az intézmény déli sarkában Záporkert elnevezésű közösségi kertjét közel 1000 m²-en. A 26 darab parcella mellett tanparcella is várja a kertészkedéssel ismerkedni vágyó érdeklődőket. A 2016-ban alapított kert napkelte-től napnyugtáig folyamatosan nyitva tart az érdeklődők számára

Erre a területre került a Mimó és Csipek meseösvények, illetve élmény-ösvények legújabb tagja 2017-ben. Mimó és Csipek, a két mesehős a városi

A bejárat felett faragott fatábla jelzi, hogy jó helyen járunk

ban nem csak ebben az egy intézményben tevékenykedik. A III. kerületben található művelődési házak integrációját követően egymással kapcsolatban álló intézmények hálózatává nőtte ki magát a szervezet, melynek része a csillaghegyi, békásmegyéri és kaszásdűlői kulturális központ is. A San Marco utcai épület körül fekvő hatalmas zöldterület megfelelő lehetőséget kínált arra, hogy a III. kerületi Önkormányzat a Városi Kertek

Jobb: A Záporkert ismertetőtáblája

kertekkel, valamint a kertészkedéssel ismerkedik meg a Záporkertben. Az itt működő városi kert a legkisebbeket is megszólítja, játékra hívja, amihez a kialakított Meseösvény élményszerű tanítással próbálja átadni a tudást. Az ágyások mellett található játszó-doboz minden oldala új feladatokkal ismerteti meg a gyerekeket, melynek során többet tudhatnak meg a talaj és víz fontosságáról valamint azok kialakulásáról, szerkezetéről. A játszódobozon kívül további kisméretű táblák is el lettek rejtve a kertben, amelyek megkeresése mellett további ismereteket sajátíthatnak el segítségükkel a gyerekek.

A környék további tanösvényeket is találhatunk, melyek érdekesek lehetnek a San Marco utcába látogatóknak. Ez az Óbudai-sziget tanösvénye (ld.: 108. old.), valamint a Mocsáros Természetvédelmi Terület táblás útvonala, melyek 1,5, illetve 2,5 kilométerre fekszenek a kulturális központ kertjétől.

A kert gypén meglehetősen nehéz kerekesszékkal a Záporkert kapujáig eljutnunk és ugyanez a helyzet a babakocsikkal is. A kissé görgyös felszín miatt elsősorban a gyalogosan érkezőket várja a közösségi kert.

A területet csak a kapun lehet elérni, ahova vissza is kell térnünk látogatásunk végén.

A kert igen alkalmas kisgyerekes családok számára a látogatáshoz, de idősebbek, vagy nagyobb diákok is rengeteg élményhez és ismeretanyaghoz jutnak a kertészkedéssel összefüggésben.

Tömegközlekedéssel érdemes a közelben elhaladó Bécsi úti buszjáratokhoz, vagy a Vörösvári úton közlekedő 1-es villamoshoz eljutnunk, ahonnan a Pusztaszeri Ferenc stadiontól kezdve egészen a Savoyai parkig sokfelé eljuthatunk a fővárosban belül.

A legkisebbek és szülei a komposztálással is megismerkedhetnek

A Mimó és Csipek Meseösvény információs táblája

A közösségi kertben több magasított ágyást is kialakítottak

A lakóházakkal körbevett területen rendszeres költőfaj a házi rozsdafarkú (*Phoenicurus ochruros*)

Farkaserdő tanösvényei

Létesítés éve:	2000, 2016
Létesítő szervezet neve:	Pilisí Parkerdő Zrt.(?)
Hossz:	1500 méter (Farkaserdő tanösvény), 4200 méter („Út az egészséghez program” tanösvénye)
Típus:	Táblás tanösvények
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Állomáspontok száma:	3 darab (Farkaserdő tanösvény), 10 darab („Út az egészséghez program” tanösvénye)
Bejárhatóság:	Gyalogosan és kerékpárral
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	126-os, 126A autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 126, 126A: „Gimnázium”, „Dunakeszi utca”, „Kordován tér”, „Sziggyártó utca”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, erdei tornapálya, sétautak, pihenő-területek

Létező anyag

Jobbra: Az „Út az egészséghez program” tanösvényének egyik fajtáblája

A tanösvény egyik indítótáblája

Hazánkban az eredeti homoki gyepek élőhelyek igen kis számban voltak képesek fennmaradni napjainkig, ugyanis helyüket átvette a mezőgazdasági művelés, vagy egyéb intenzív emberi tevékenység. Nem alakult ez másképp Budapesten sem, a nagyterjedésű soroksári, csepeli és Újpest környéki homoki élőhelyek szinte mindegyike az emberi terjeszkedés áldozatává vált. Néhány kisebb és emiatt erősen veszélyeztetett foltban azonban még találhatunk nyílt, illetve zárt homokpusztagyepet, a rájuk jellemző eredeti növény- és állatvilággal. Ezek legtöbbször már régóta törvényes védelmet élvez, a Farkaserdő azonban annak ellenére

sem részesült természetvédelmi oltalomban, hogy a kutatók már régóta ismerik természeti értékeit.

A terület megközelítése több tömegközlekedési járatall megoldható, legegyszerűbb talán a Káposztásmegyerről induló 126-os, vagy a 126A autóbusszokkal érkeznünk, mivel ezek a járatok visznek legközelebb az erdő-tömbhöz. A Homoktövis utca környékén leszállva már messziről feltűnik a

káposztásmegyeri lakótelep szomszédságában fekvő, telepített faállomány. Ebben egy nemrégiben felújított, táblákkal jelzett tanösvény található, mely nagy szakértelemmel vezeti végig a természet iránt érdeklődő turistákat. Ha az említett ponthoz érkezünk, rögtön a tanösvény végéhez érünk, innen fordított irányban is bejárható az útvonal. A természetismereti tanösvényt egy egészségügyi útvonal és egy tornapálya egészíti ki, melyekhez kisebb méretű fajtáblák csatlakoznak.

A 13 tanösvénnytábla az élőhely szinte teljes egészét behálózza. A fajtáblákon a terület legjellemzőbb növényfajait ismerhetjük meg, valamint a részletes térképek segítségével információt kaphatunk a sétautak elhelyezkedéséről és az erdőben található legfontosabb objektumokról is.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Budapesti Helyi Csoportja ezeken kívül odútelepet is létesített a területen, mely az énekesmadárfajok költésének elősegítésén túl hozzájárult egy itteni mogyorós pele (*Muscardinus avellanarius*) állomány felfedezéséhez is.

A területtől nyugatra, a Duna közelségében fekszik a Homoktővis Természetvédelmi Terület, ahol 5 táblablokkból álló tanösvény kapott helyet, de fontos tudnunk, hogy ez az élőhely csak természetvédelmi hatósági engedély birtokában látogatható.

Az erdő teljesen sík, széles sétaútajai jól járhatók kisgyerekekkel, vagy akár babakocsival és kerekesszékekkel is, de eső után az ösvények erősen felázhatnak.

A kirándulásunk után az élőhely körül közlekedő járatokkal Káposztásmegyerre juthatunk be, ahonnan számos tömegközlekedési útvonal visz be minket a belvárosba.

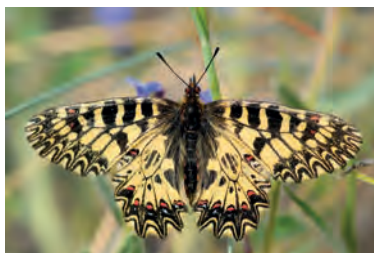
Az „Út az egészséghez program” tanösvénynek indítótáblája

Az erdőállományok között fajgazdag homoki gyepparadványok rejtőznek

Az erőtömb északi részén gyakoribbá válnak a fenyőfajok

A védett farkasmallepke (*Zerynthia polyxena*) minden évben felbukkan

Kamaraerdei tanösvény

Létesítés éve:	2012–2014
Létesítő szervezet neve:	Újbuda Önkormányzata, Pilisi Parkerdő Zrt.
Hossz:	4000 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Közepes
Állomáspontok száma:	12 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	87-es, 187-es, 287-es, 287A, 288-as autóbusszokkal, 41-es villamossal (ajánlott megállóhelyek: 87, 187, 287, 287A: „Kamaraerdei Ifjúsági Park”, „Szociális otthon”; 87, 187, 287, 287A, 288: „Kamaraerdő”; 87, 287: „Szép utca”; 41: „Kamaraerdei Ifjúsági Park”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, jelzett turistautak

Letölthető anyag

A főváros egyik legnagyobb kiterjedésű erdejét a XI. kerület legdélibb részén találjuk. Az itt található faállomány szerencsére zömmel őshonos fajokból tevődik össze. A legnagyobb arányban cseretölgyet (*Quercus cerris*) és kocsánytalan tölgyet (*Quercus petraea*) találhatunk, a lakóterületekhez közeli részekben azonban sajnálatosan módon megjelennek a tájidegen fajok is, mint például a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*). Területén számos ösvény halad keresztül, melyek közül néhány jelzéssel ellátott turistaut is egyben.

Legmagasabb pontja a 224 méter magas Vadász-hegy, melynek tetején egy átjáróállomás található. Ez a kimagasló építmény bármelyik irányból haladva könnyűvé teszi a tájékozódást.

A terület több védett növény- és állatfaj otthona, melyben nagy kiterjedése miatt a zavarásra érzékenyebb élőlények is megtalálhatóak. Április első felében a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) élénk sárga virágai tűnnek fel először, majd nyár elején a bíbros kosbor (*Orchis purpurea*) egy-egy tövére lelhetünk a sűrűbb erdőrészek szegélyzónájában. A nyíltabb részekben egészen koráig virít a sárga virágzatú magyar repcsény (*Erysimum odoratum*). Tavasszal a budavideki erdőségekben általánosan elterjedt fajokkal találkozhatunk, mint például az orvosi,

Jobbra: Az egyik legnagyobb természeti érték a védett magyar zergevirág (*Doronicum hungaricum*)

A tanösvény indító-táblája

vagy pettyezett tüdőfüvel (*Pulmonaria officinalis*), a bogláros szellőrózsával (*Anemone ranunculoides*), valamint a tavaszi kankalinnal (*Primula veris*).

Madárvilága nagy kiterjedésének, valamint a Tétényi-fennsík közelségének köszönhetően meglehetősen gazdag. Az egész évben megfigyelhető fajok közül a közép fakopáncs (*Dendrocopos medius*), a rövidkarmú fakusz (*Certhia brachydactyla*), az ökörsem (*Troglodytes troglodytes*), az őszapó (*Aegithalos caudatus*), az erdei pinty (*Fringilla coelebs*), illetve az erdei fülesbagoly (*Asio otus*) és a macskabagoly (*Strix aluco*) érdemel említést.

Téli időszakban a szőlőrigó (*Turdus iliacus*), valamint a fenyőrigó (*Turdus pilaris*) jelenik meg nagyobb számban. A vonulás során szürke-, kormos-, valamint örvös légykapót (*Muscicapa striata*, *Ficedula hypoleuca*, *F. albicollis*), sárga-, vagy ritkább esetben tüzesfejű királykát (*Regulus regulus*, *R. ignicapillus*) figyelhetünk meg.

Emlősfajánálra a borz (*Meles meles*), a róka (*Vulpes vulpes*), az őz (*Capreolus capreolus*), valamint a vaddisznó (*Sus scrofa*) jellemző.

Néhány éve a XI. kerületi önkormányzat a Pilisi Parkerdő Zrt.-vel közösen tanösvényt létesített az erdő sétaúttjai mentén, melyet bárki megnézhet és végig járhat.

Az indítótáblát a terület nyugati oldalán, a Kamaraerdei út és a Susulyka utcatalálkozásánál találjuk. Az útvonal innen körtúrát leírva, mintegy 4 kilométert halad a fák között. A 12 darab számozott tábla kisebb-nagyobb emelkedőkön át vezet végig minket a területen. Az egyes állomásponthoz tartozó információt tudhatunk meg többek között a Kamaraerdő állat- és növényvilágáról, geológiájáról és természetvédelméről.

Amennyiben más tematikus utakat is szeretnénk felkeresni a környéken, nem kell messzire mennünk. Az erdő tanösvénye ugyanis összeköttetésben van a tőle délre elterülő Tétényi-fennsík kijelölt útvonalával, ahol további táblás állomásokat kereshetünk fel. Az így bejárt útvonal hossza eléri a 7 kilométert.

A Kamaraerdő sétaúttjai könnyen bejárhatók, de a lankás domboldalak néhol meredekké válnak, ezért kizárólag bakancsos turistáknak javasolt a látogatás. Babakocsival és kerekesszékekkel nem tanácsos a kirándulás, ugyanakkor 6-7 éves gyerekekkel már érdemes elindulni.

A bejárást javasolt az indítótáblától kezdeni és a táblák számozását követve végig járni, ugyanis az egyes témák ebből az irányból épülnek egymásra.

Az útvonal egyben körtúra, ezért a kezdőpont és a végpont ugyanaz. Innen több buszjáratral és a 41-es villamossal juthatunk be a belvárosba. Amennyiben a Tétényi-fennsík tanösvényét is meglátogatjuk, a Mementó Parktól Volánbuszszal, vagy a 150-es buszjáratral indulhatunk tovább a belsőbb kerületek felé.

A két terület kiépített útvonalai együttesen a leghosszabb tematikus utat alkotják a főváros budai oldalán.

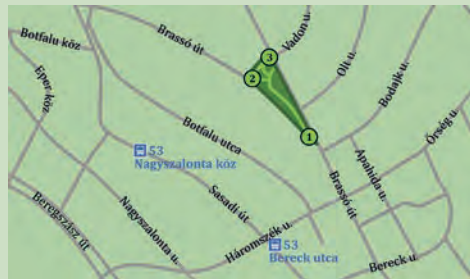
A sárga gyűszűvirág (*Digitalis grandiflora*) az erdőszegélyek lakója

A szürke légykapó (*Muscicapa striata*) a ritkább költőfajok közé tartozik

Brassó–Komondor Park és Tanösvény

Létesítés éve:	2016
Létesítő szervezet neve:	Budapest Főváros XI. kerület, Újbuda Önkormányzata
Hossz:	200 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Állomáspontok száma:	43 darab fajismertető + 3 darab nagytábla
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	53-as autóbusszal (ajánlott megállóhelyek: „Bereck utca”, „Nagyszalonta köz”, majd gyalog a Brassó út és Komondor utca sarkáig)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, kiépített sétautak

Jobbra: A park három bejáratához kerültek a szöveges ismertető

A tanösvény indító-táblája

A XI. kerület északi szélén fekvő Sasad városrész jelenleg döntően kertesházias övezetként ismert. A terület egy 13. században létesült település nevét viseli, mely a történelem során elpusztult. Pontos helyét nem ismerjük.

A török hódoltságot követő időszakban a térséget Burgersbergnek nevezték, mely híres volt kiterjedt szőlőültetvényeiről. 1847-ben a Döbrentei Gábor nevével fémjelzett dülőkresztelő idején kapta a mai Sasad nevet. 1874-ben a filoxéra (=szőlőgyökértetű) az összes szőlőbirtokot megsemmisítette, melyet követően a városrészt felparcellázták és lakóövezetként hasznosították.

1873-ban vált Budapest részévé, melynek ma is szerves része.

A Brassó és Komondor utak találkozásánál elterülő ék alakú, hosszúkás terület a beépítési nehézségek miatt mindig is zöldterületként funkcionált a kerületben.

A 2016-ban jelentős átalakításon átesett parkba 37 új fa, 550 cserje és közel 600 évelő került be.

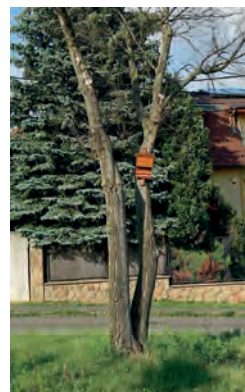
A három nagyobb információs tábla mellett – melyek a terület sarkain kaptak helyet – 43 darab fajismertető kistábla kapott helyet. A kivitelezők és az ötletgazdák azonban az itt élő állatokra is gondoltak: extenzív kaszálással vadvirágos gyepek alakultak ki, mellyel a

A bemutató park részlete

A fára több természetvédelmi berendezés került

rovarvilágnak kínálnak terített asztalt, míg odúk kihelyezésével madár- és denevérbaráttá alakították a parkot.

A tansövény indítótáblája a park északi szélén, a Komondor utca mentén található, ahonnan térköburkolatos sétaút teszi kényelmesebbé a bejárást a Brassó út felé. Ezen babakocsival és kerekesszékekkel is könnyedén végigmehetünk.

A fajtáblákhoz azonban csak lépőköves ösvények vezetnek, melyek kizárólag gyalogosan közelíthetők meg.

A bejárást gyakorlatilag bárholnan elkezdhetjük, azonban célszerű az 1. táblától indulnunk, mivel ezen található a köszöntő, számos fontos és hasznos információval.

Innen elsétálva 200-300 méteren belül az összes fajtáblát és nagyobb információs táblát megtalálhatjuk.

A terület bejárását követően érdemes a közelben fekvő Sas-hegy látogatóközpontját is felkeresnünk, amennyiben más természetismereti tematikus útvonalra is kíváncsiak lennénk a környéken.

Tömegközlekedéssel javasolt a Sasadi úton közlekedő 53-as buszhoz visszatér-

nünk, ahonnan kb. 15 perc alatt elérhetjük Újbuda Központot.

A tanösvény meglátogatása mindenkinek ajánlott, de a teljes terület csak gyalogosan járható be, ugyanis a lépőkövek miatt az akadálymentesség nem érvényesül mindenhol.

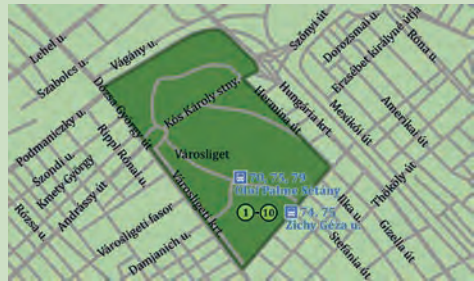

A gyepet ritkán kaszálják, mely az értékes rovarvilágnak kedvez

A keleti sünn (*Erinaceus roumanicus*) legtöbbször éjjel keresi fel a parkot

Városliget – Madárbarátok tanösvénye

Létesítés éve:	2016
Létesítő szervezet neve:	Városliget Zrt., Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Hossz:	300 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	10 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	70-es, 74-es, 75-ös, 79-es trolibuszokkal (ajánlott megállóhelyek: 70-es, 75-ös, 79-es trolis; „Olof Palme sétány”; 74-es, 75-ös trolis; „Zichy Géza utca”)
Terület infrastruktúrája:	Kiépitett sétautak, padok, szemetesek, játszótér, közelben büfék, éttermek, Széchenyi fürdő, Fővárosi Állat- és Növénykert, Nagycirkusz

Jobbra: A lapozós táblák kérdéseket és rájuk adott válaszokat tartalmaznak

A Városliget a világ egyik első olyan közparkja, amelynek létrehozását a város vezetősége rendelte és finanszírozta meg, illetve saját területén adott lehetőséget arra, hogy létrehozzák és működtessék a nagyközönség számára.

Története a XVIII. század végére nyúlik vissza, amikor Boráros János városbíró 1794-ben kiadott javaslatára megkezdték a területen lévő mocsarakkal övezett erdő átalakítását. A vizes foltokon 1799-ben láttak neki a tó és a benne lévő szigetek kialakításának. József Nádor 1813-ban javasolta, hogy egy alapos tervezés előzze meg a park létrejöttét, melyre pályázatot írtak ki. Ezt Nebbien Henrik nyerte meg, aki angol

tájképi közparkot alakított ki a területen. A konkrét kivitelezési munkálatok 1817-ben kezdődtek meg, de forrás hiányában ez csak részben valósult meg. A XIX. század közepétől még így is a pestiek egyik legkedveltebb kirándulóhelyévé vált a terület.

1863-ban felújították a tavat, 1866-ban megnyílt az Állatkert, 1877-ben pedig megnyílt az artézi fürdő is. 1880-as évek közepére közvilágítás, sétautak és szökőkutak tették még hangulatosabbá a parkot.

A Városliget a XX. század elejére a polgári Budapest legnépszerűbb szórakoztató központjává vált.

A Nebbien-féle tervek is ebben az időszakban valósultak meg teljes mértékben. Ezzel egy időben, 1885-ben országos kiállítást szerveztek a liget területén, ekkor létesült az Iparcsarnok és ma is álló Múcsarnok. 1896-ban Ezredéves

A tanösvény három részes táblablokkokból áll

Kiállítást rendeztek itt, amely több mint ötmillió látogatót fogadott. E nagyszabású rendezvény ma is látható emlékei közé tartozik a Vajdahunyad vára, illetve a már ekkor tervbe vett, de csak 1927-ben felavatott Milleniumi Emlékmű és a Hősök tere.

A park az elmúlt évtizedekben a nagyfokú igénybevétel és a szűkülő források miatt fokozatosan egyre elhanyagoltabb állapotba került annak ellenére, hogy a Főkert Nonprofit Zrt. munkatársai prioritásként kezelték és mindent megtettek a 100 hektáros park fenntartásáért.

A magújulás azonban nem várhatott: 2013-ban parlamenti döntés született a Liget Budapest Projekt megkezdéséről, mely várhatóan 2020-ban zárul.

Ennek keretén belül létesült 2016-ban egy olyan tanösvény, mely a Liget állatvilágát mutatja be a látogatóknak elsődlegesen a madárvilágra fókuszálva.

A 10 darab táblablokkon fotókkal gazdagon illusztrált szöveges ismertetőket találhatók, melyek mellett a kisebbeknek színes madárfestmények és kérdezz-felelek lapozók is rendelkezésre állnak. A táblák információt szolgáltatnak töb-

bek között a park telelő és fészkelő madarairól, az emlősfanáról, a városi parkok természetvédelmi jelentőségéről és Budapest természeti értékeiről.

Az állomáspontok burkolt sétautak mentén találhatók egymáshoz egészen közel, így babakocsival, kerekesszéssel, de gyalogosan és kerékpárral is kényelmesen megközelíthető a helyszín, így a tanösvény látogatása mindenkinek javasolt kortól és fizikai felkészültségtől függetlenül.

Az egyes táblák nem számozottak, ezért a Királydomb déli oldalán található állomáspontok mind az Ajtósi dűrer sor, mind pedig a Dvorzsák sétány felől bejárhatjuk.

Amennyiben más tanösvény meglátogatását is tervezzük a környéken, a legközelebbit az Állatkert Japánkertjében találhatjuk (ld.: 42. old.), mintegy egy kilométerre a Városligeti Madárbarátok tanösvényétől.

Látogatásunk végétével több trolibuszjáratot is igénybe vehetünk a tematikus út néhány száz méteres körzetében, amelyekkel a Keleti pályaudvarhoz, a Puskás Ferenc stadionhoz, de akár a Kossuth térhez is eljuthatunk.

Balra: A tematikus út mellett Madárbarát Mintakert is létesült

2016-ban a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 50 darabos odútelepet létesített

Az őszapó (*Aegithalos caudatus*) rendszeres költőfaj

Páskom-liget tanösvényei

Létesítés éve:	2012
Létesítő szervezet neve:	Magfejtő Közhasznú Alapítvány (természetismereti tanösvény), Pilisi Parkerdő Zrt., XV. kerületi Önkormányzat (erdei tornapálya)
Hossz:	1000 méter (természetismereti tanösvény), illetve 1800 méter (erdei tornapálya)
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	5 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan, kerékpárral
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	7G, 46-os, 96-os, 130-as, 146-os, 175-ös, 196-os, 196A, 224-es, 296-os autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 7G, 46-os, 130-as busz: „Erdőkerülő utca”; 46-os, 96-os, 130-as, 146-os, 175-ös, 196-os, 196A, 224-es, 296-os busz: „Szentmihályi út”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, szemetesek, kiépített sétautak, játszótér

Jobbra: A természetismereti tanösvény állomásai több táblából állnak

A Páskom-liget a pesti oldal egyik legkiterjedtebb összefüggő erdősege. Eredete nem természetes, kb. negyven évvel ezelőtt a Pilisi Parkerdőgazdaság gondoskodott a kialakításáról. Faállományát elsősorban tájidegen fafajok – döntően fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) – alkotják, de kisebb mennyiségben kocsányos tölgyeseket (*Quercus robur*) és ezüsthársasokat (*Tilia argentea*) is találhatunk. A telepített erdő fiatal kora és fajösszetétele miatt viszonylag szegényes

vad eredetű flórával rendelkezik, de állatvilága figyelemre méltó. A gazdag énekesmadárfauna mellett ragadozómadarak, például egerészölyv (*Buteo buteo*), karvaly (*Accipiter nisus*) és vörös vércse (*Falco tinnunculus*) is rendszeresen megjelenik a területen. A nyíltabb erdőszegélyek mentén fürge- és zöld gyík (*Lacerta agilis*, *L. viridis*), valamint számos védett ízeltlábúfaj is él. Az erdőterület jelenleg mint turisztikai erő hasznosul, a kiépített sétautak mentén szinte minden részlete kényelmesen megközelíthető.

Az erdőfoltban a közelmúltban két tematikus útvonal is létesült. Az egyik a Magfejtő Közhasznú Alapítvány által létrehozott természetismereti tanösvény, melyet kiegészít egy közel 2 kilométer

Az erdei tornapálya egyik állomáspontja

A sétautak döntő többségét a Pilisi Parkerdő Zrt. néhány éve teljesen rendbe tette

hosszú erdei tornapálya. A kiépített útvonalak egy részen közös szakaszt alkotnak. A természetismereti tanösvény táblái információt adnak az itt található fajokról, az állat- és növényvilágról, melyekhez gazdag fényképes illusztráció is társul. A 19 állomásból álló erdei tornapályán pedig lehetőségünk nyílik aktív testmozgással tenni egészségünk megőrzéséért, melyhez hasznos tanácsokat adnak a táblákon található információk.

A tanösvények a főváros ezen részén egyedülállónak tekinthetők, ugyanis a Páskom-liget tágabb környezetében más tematikus természetismereti útvonalak még nem épültek ki. A terület teljesen sík, a sétautak nagy része murvával felszórt így száraz időben az erdőség egyes részeit kerekesszékekkel és babakocsival is megkísérrelhetjük bejárni, de alapvetően gyalogos túrázóknak ajánljuk a látogatást. Csapadékos időszakban az utak erősen felázhatnak, ilyenkor nehezzé válhat a földutak megközelítése.

Kirándulásunkat érdemes a Szentmihályi út és az Erdőkerülő utca kereszteződése mellett található buszvégállomással szemben nyíló földúttól kezdenünk. Ettől a ponttól kezdve alig 100 méteres sétával elérjük az első táblákat.

A sétaút bejárása után érdemes visszatérnünk a buszvégállomáshoz, ahonnan a XV. kerület számos pontjára, de akár a Puskás Ferenc Stadionhoz is kényelmesen eljuthatunk.

Balra lent: A védett C-betűs lepké (Polygona c-album) rendszere-sen előfordul

A kormos légykapó (Ficedula hypoleuca) rendszeres átvonuló

Sashalmi-erdő tanösvény

Létesítés éve: 2015
 Létesítő szervezet neve: Neumann János Számítástechnikai Szakközépiskola
 Hossz: 350 méter
 Típus: karós-fűzetes + 1 nagyobb méretű tájékoztató tábla
 Nehézségi fokozat: Könnyű
 Állomáspontok száma: 7 darab
 Bejárhatóság: Gyalogosan és kerékpárral
 Terület látogathatósága: Szabadon látogatható
 Megközelíthetőség: 81-es, hétvégenként 80-as trolibusszal (ajánlott megállóhely: „Zsivora park”, majd gyalog a Remény utcán a vasúti átjáróig)
 Terület infrastruktúrája: Padok, hulladéktárolók, karbantartott sétautak

Letölthető anyag

Jobbra: Az erdőben található tanösvény egyetlen szöveges ismertetőtáblája

Az erdő kora egyes helyeken a 60-70 évet is eléri

Kevesen tudják, de a főváros kialakulásának kezdetén több alkalommal is felmerült a döntéshozók körében, hogy a Budavideki erdők tükörképeként szükséges lenne létrehozni egy erdőgyűrűt Pest városának akkori külterületén. Ennek legfontosabb indoka az volt, hogy ebben az időszakban a pesti szántók területéről a szél rendszeresen igen nagy mennyiségű port hordott be a lakott részekre, amely igencsak megnehezítette az itt élők helyzetét. Az erdőgyűrű telepítését a XX. század fordulóján meg is kezdték, de ez forráshiány miatt csak részben valósulhatott meg. A város fejlődése és az 1950-ben létrejött Nagy Budapest kialakítása – amikor 23 agglomerációs települést csatoltak a fővároshoz

– folyamatosan akadályt gördített a zöldítési törekvések elé, ugyanis a lakóterületek gyorsabban terjeszkedtek mint az erdők. A telepítési folyamatok az 1970-es és 1980-as években újabb lendületet kaptak, ennek a folyamatnak köszönhetjük a mai Páskom-liget (XV. kerület), Farkaserdő (IV. kerület) és a Naplás-tó melletti Cinkotai-kiserdő (XVI. kerület) létrejöttét. A Pilis Parkerdő áldozatos munkáját dicsérő erdőtelepítési folyamatok végeredménye a Sashalmi-erdő is, ahol a címben említett tanösvény található. A Neumann János Szakközépiskola diákjai és tanárai által létrehozott tematikus útvonal célja, hogy egy viszonylag egyszerűen megközelíthető,

könnyen bejárható kis erdőben mutassa be a természetközeli és részben vagy teljesen mesterséges fás életközösségek legfontosabb jellemzőit. A látogatók megismerkedhetnek az erdőben uralkodó legfontosabb ökológiai folyamatokkal, a biológiai sokféleség megőrzésében betöltött szerepével, valamint rekreációs funkcióival. Néhány egyszerű madárvédelmi tevékenységen keresztül (öreg, odvas fák hiányában mesterséges odútelep létesítése, téli madáretetés) ráirányítja a társadalom figyelmét a cselekvő természetvédelem fontosságára.

A hét állomásból álló tanösvény egy letölthető vezető füzet segítségével könnyen bejárható, az egyes állomásokat egy-egy tábla jelezte, melyek sajnos az elmúlt években eltűntek. A füzet információit azonban ezek hiányában is jól használhatjuk kirándulásunk során. Az útvonal mentén elhelyezésre került nagyméretű tájékoztató tábla azonban még megvan, amely további információkkal gazdagítja a látogatókat.

A bejárást célszerű a Szolnoki út és a Remény utca kereszteződésétől kezdenünk, ahonnan kényelmes sétával érhetjük el az összes állomásponthoz. A karbantartott ösvények legfeljebb csak kerékpárral, vagy gyalogosan vehetők igénybe, kerekesszékekkel és babakocsival nagyon nehéz a bejárást.

Más tanösvények a kiserdő közvetlen környezetében nincsenek, legközelebb a X. kerületi Felsőrákosi-rétek Természetvédelmi Területen kialakított táblás útvonalat találhatjuk (ld.: 68. old.), mely Sashalomtól mintegy 4 kilométerre délkeletre található.

Sétánk befejeztével érdemes a kiindulóponthoz visszatérnünk, ahonnan a Körvasútsoron átkelve a Zsivora parkhoz jutunk vissza. Innen trolibuszokkal 10-20 perc alatt elérhetjük az Őrs vezérterét, vagy a Keleti pályaudvart.

Az erdőtümbben kiépített sétautak vannak

Az énekes rigó (*Turdus philomelos*) minden évben fészkel

Az elhagyott harkályodúkat a cinegefélék előszeretettel elfoglalják

Kis Dunai-öböl tanösvény

Létesítés éve:	2000-es évek eleje (Csepeli Zöld Kör), majd 2016 (Csepeli Önkormányzat)
Létesítő szervezet neve:	Csepeli Zöld kör, később Csepeli Önkormányzat
Hossz:	250 méter
Típus:	Táblás tanösvény
Nehézségi fokozat:	Könnyű
Letölthető anyag:	Nincs
Állomáspontok száma:	5 darab
Bejárhatóság:	Gyalogosan
Terület látogathatósága:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	71-es és 151-es, 171-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 71, 171: „Hollandi csárda”; 71, 151, 171: „Határ utca”)
Terület infrastruktúrája:	Padok, sétautak, horgászállások

Jobbra: Az új tanösvény egyik ismertető-táblája

A kis kiterjedésű vizes élőhely egykor egy dunai mellékág alsó végét alkotta. Az 1930-as évekig ugyanis itt egy sziget helyezkedett el, de 1872-től a közelmúltig tartó kisebb-nagyobb intenzitással végzett folyószabályozási munkák szép lassan teljesen átalakították ezt a területet is. A '70-es évekig horgásztanyának és csónakkikötőnek adott otthont az öböl, s ebben az időszakban még igen gazdag volt botanikai értékekben. Megtalálható volt a sárga nőszirm (*Iris pseudacorus*), a közönséges nyílfa (*Sagittaria sagittifolia*), a közönséges rence (*Utricularia vulgaris*), illetve a békatutaj (*Hydrocharis morsus-ranae*) is. Ennek alapján sokáig védett volt a terület, ám

Az öböl látképe a torkolat felett átvéló hídról

ezeket az értékeit szép lassan elvesztette. Emiatt a kerületi önkormányzat törvényes oltalmát is visszavonta 2004-ben.

Manapság az öböl jó részét nád borítja, csupán a középső és déli részeken találunk egy kisebb szabad vízfelületet, melyen mesterségesen betelepített fehér tündérrózsa (*Nymphaea alba*) és sárga vízitök (*Nuphar lutea*) tenyészik.

Flórájának elszegényedése ellenére mégis értékes élőhelyként tartjuk számon a területet. A Hollandi út felől érkező a Dunához képest magasabban állunk, így könnyedén beláthatjuk a kis kiterjedésű területet. Jól láthatjuk az

öböl bejárata alatt és felett vékony sávban húzódó, fűzekből álló puhafás ártéri ligeterdő-maradványt. Ez az élőhely a nyugodt nádassal, illetve a Kis-Dunaág nyílt vízfelületével igen sok állatfajnak ad otthont ma is.

A néhány éve megújult és kibővített tanösvényútvonal indítótáblája a terület Hollandi úti bejárata mögött kapott helyet. A Duna felé vezető ösvény mellé elhelyezett 5 darab nagyméretű állomásponthoz közelében kiegészítő információkat tartalmazó kistáblák is helyet kaptak.

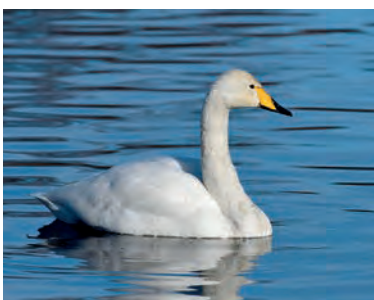
Az információk felületek tájékoztatást adnak az öböl és a Soroksári-Duna élővilágáról, a fűz-nyár ligeterdők jelentőségéről, valamint a terület történetéről. A kiépített sétautak gyalogosan könnyedén bejárhatók, de a szintkülönbségek miatt babakocsival, vagy kerekesszékekkel nem javasolt a látogatás.

A táblákat érdemes a Hollandi út felől, a számozást követve végigjárni, ugyanis így értelmezhetők legjobban az információk. Az állomásponthoz utvonala végül visszavezet minket a Hollandi úti bejáráshoz, ahonnan tömegközlekedéssel csepelei Szent Imre teret, vagy akár Kőbánya vasútállomását is átszállás nélkül érhetjük el.

A közelben érdemes még meglátogatnunk a Tamariska-domb néhány éve kiépült természetismereti tematikus útját is, amely a homoki élőhely élővilágát mutatja be (ld.: 44. old.).

Néhány évvel ezelőtt sárga vízitököt (*Nuphar lutea*) telepítettek a területre

Ritkán az énekes hatytű (*Cygnus cygnus*) is felbukkan

Balra: A vízityúk (*Galinula chloropus*) néha áttelel

Jobbra: A nehézszagú gólyaor (Geranium robertianum) igen gyakori

Télen nagy számban gyűlnek össze a vízimadarak az öböl térségében

Madárvilág bemutató – Kopaszi-gát

Létesítés éve:	2009
Létesítő szervezet neve:	Öböl XI Kft.
Letölthető anyag:	Nincs
Látogathatóság:	Október 16.-a és április 14.-e között 06:00-22:00 óra között, április 15.-e és október 15.-e között 06:00-02:00 óra között szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	103-as, autóbusszal (ajánlott megállóhely: 103., „Infopark”)
Infrastruktúra:	Padok, mellékhelyiségek, büfék, kávézók, éttermek, rendezvényhelyszínek, parkoló (fizetős), játszótér

Jobbra: A táblán csak szöveges ismertetőt találunk

A Duna budapesti szakaszának alsó részén, a Csepel-sziget északi csúcsával szemben helyezkedik el a címben említett terület. Több évtizeddel ezelőtt, amikor a Fővárosra nem volt jellemző a mai nagyarányú beépítettség, még igen változatos élővilágnak adott otthont az gát és környéke. A fokozódó igénybevétel, valamint a Duna korábbi rendszeres elszennyeződése azonban jelentősen lerontotta a terület állapotát.

A Kopaszi-gáton azonban még találunk a régi időkből olyan famatuzsálemeket – fekete- és fehér nyarakat (*Populus nigra*, *P. alba*) – melyek méretei Budapesten szinte egyedülállóak, csupán az Óbudai- és Palotai-sziget ártéri galériaerdejében, valamint a

Az öböl felőli oldalon lévő hangulatos sétaút

nagytétényi Duna-parton fordulnak elő hasonló méretűek.

A terület védettségét a gáton és a Lágymányosi-öböl környékén megvalósult fejlesztések miatt 2004-ben visszavonták.

Ennek következményeképpen nem volt már akadálya annak, hogy a Kopaszi-gáton található ártéri vegetációt átalakítsák és helyére épületeket emeljenek, illetve parkot létesítsenek. A gáton kert- és tájépítészetileg nagyon igényesen kialakított, épített zöldfelületeket létesítettek, természetvédelmi

szempontból azonban sajnálatos tény, hogy az eredeti ártéri növényzet nagy részét megsemmisítették. A terület ennek ellenére is igen gazdag élővilággal rendelkezik, elsősorban a madárvilág tekintetében.

A gát kiépített sétaútja mentén kapott helyet két tábla, mely a terület madárvilágát mutatja be az érdeklődőknek. A szöveges ismertető mindkét állomáspontján ugyanaz a szöveg olvasható, melyhez egy hasonló kivitelezésű kiegészítő tábla is kapcsolódik, amely a terület történetének legfontosabb mozzanatait összegzi.

A bemutató táblákhoz közel más természetismereti tanösvényútvonalat nem találunk. A területhez legközelebb a gellért-hegyi „Hasznos hulladék út”, valamint a gellért-hegyi bemutató tábla esik (ld.: 38. és 52. old.). A légvonalban 2,5 kilométerre fekvő célpontoktól kissé messzebb, mintegy 4 kilométerre található a Sas-hegy Látogatóközpontja. Előbbieket északi irányban találjuk a Duna mentén, utóbbi pedig északnyugati irányban helyezkedik el a Kopaszi-gáttól.

A terület kiépített sétaútjai bárki számára lehetővé teszik a bejárást, a gát tetején futó út ugyanis akadálymentesített.

A Lágymányosi-öböl és a Duna közén ékelődő földnyelvet csak északról tudjuk elérni, ezért kizárólag innen lehetséges a táblák megközelítése. Amennyiben tömegközlekedéssel érkezünk és így is hagyjuk el a területet, a legegyszerűbb az öböl felett futó Dombóvári úthoz kísértálnunk, ahol a 103-as busszal indulhatunk Kelenföld vasútállomás, vagy a Lágymányosi-híd irányába.

A látogatás minden korosztálynak javasolt, kisgyerekes családoknak ideális szabadterei célpont lehet, de kerekesszékkal is könnyedén megközelíthető a zöldterület.

Az öböl és a Kopaszi-gát északi vége

A nyár végi időszakban rendszeresen felbukkan a fokozottan védett kis kócsag (*Egretta garzetta*)

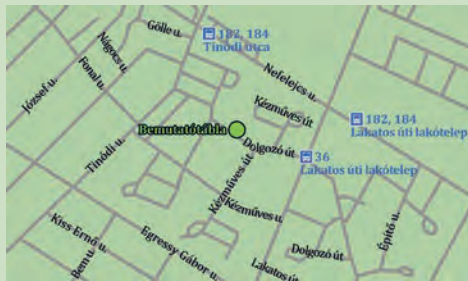
A hajdani galériaerdők utolsó maradványai a gát nagyméretű fekete nyarai (*Populus nigra*)

Dendrológiai bemutató (XVIII. kerület)

Létesítés éve:	2014
Létesítő szervezet neve:	Budapest XVIII. kerület, Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata
Létölthető anyag:	Nincs
Látogathatóság:	Szabadon látogatható
Megközelíthetőség:	36-os, 182-es, 184-es autóbusszokkal (ajánlott megállóhelyek: 36, 182, 184: „Lakatos úti lakótelep”; 182, 184: „Tinódi utca”)
Infrastruktúra:	Padok, hulladéktárolók, közvilágítás

Jobbra: A tábla a Dolgozó út mellett kapott helyet

Egyes teleken a zsezse (*Carduelis flammea*) is felbukkan

A tábla környezete parkosított

A XVIII. kerület legnyugatibb részén található a Lakatostelep, mely az 1960-as években létesült. A parkokkal, sétáutakkal gazdagon ellátott lakótelepen összesen 9 darab játszótér, 2 iskola és 2 sportpálya is helyet kapott. A városrész nevezetessége az Erőmű-tó, vagy közismertebb nevén Büdi-tó, mely a Tinódi utca északi végében található. A nagy-kiterjedésű mocsárvilág utolsó maradványaként fennmaradt vizes élőhelyet a kerületi önkormányzat kotorta ki és tette ismét tóvá, mely szinte teljesen feliszapolódott. A nagyszabású beavatkozásra 2014 és 2016 között került sor.

A lakótelep Dolgozó úti része mentén kapott helyet az Agóra Lokálpatrióta Egyesület kezdeményezésére egy dendrológiai bemutató tábla, mely mindkét oldalán részletes fajismertetővel lett ellátva. A 19 őshonos és idegenhonos fát

összefoglaló információs pont körül 18 faj élőben is megtalálható, melyek sorozámozást kaptak a tábla alapján.

A lakott környezetben megtalálható állomásponthoz közelében más tematikus útvonalat nem találunk.

Látogatásunkat követően tömegközlekedéssel a 182-es és 184-es buszokkal Kőbánya Kispestre, a 36-os járatral pedig Csepelre juthatunk el.

A kiépített parkban álló tábla bárki számára könnyen megközelíthető, ezért kisgyerekeknek és kerekesszékesekkel közlekedőknek is ajánlott a megtekintése.

Kereskedelmi forgalomba nem kerülő, ingyenes kiadvány

www.mme.hu